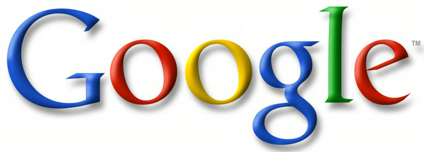
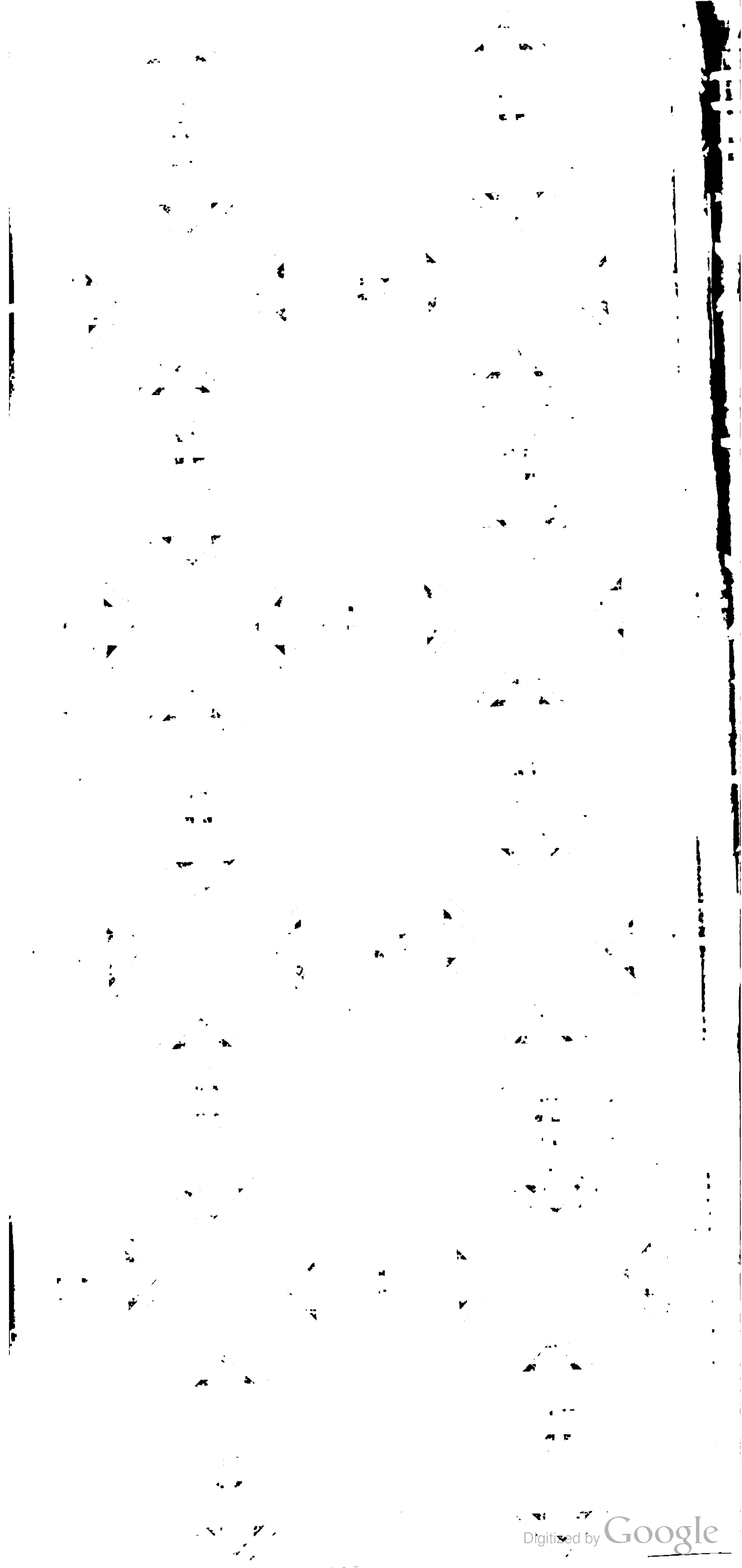

Google

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET
1: 29

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

29:DE ÅRGÅNGEN · 1908

INNEHÅLL:

UPPSALA 1909. ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCK[illegible]

Anmälan om inträde i sällskapet sker till **Svenska *Litteratursällskapets skattmästare,*** *Uppsala.*

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland,** med **Universitetsjubilæets Danske Samfund** samt med redaktionen af **Danske Studier** äro öfverenskommelser träffade, på grund af hvilka medlemmar af Svenska Litteratursällskapet kunna blifva medlemmar

af Svenska Litteratursällskapet i Finland för en årsafgift af 4 kr. (i st. f. 10 fmk);

af Universitetsjubilæets Danske Samfund för kr. 6: 50 (i st. f. 10 kronor); samt,

utan att ingå som medlemmar af sist nämnda Samfund, prenumerera på Danske Studier för kr. 2: 50 om året (i st. f. 4 kr.);

allt inberäknadt porto.

Anmälan om inträde såsom medlem af något af de båda nämnda sällskapen eller såsom prenumerant på Danske Studier kan insändas till Svenska Litteratursällskapets skattmästare (Uppsala), hvilken distribuerar publikationerna och uppbär årsafgifterna genom postförskott.

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN

1908

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1909

Innehåll:

Härjämte medfölja såsom Bilagor för 1908:

Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon af LEONARD BYGDÉN. H. 13. (Bd. 2: 4).

Lejonkulans Dramer utgifna af EWALD LJUNGGREN och CAMILLE POLACK. H. 2.

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 7 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. Årsberättelse för året 1907.

Sällskapet har för året 1907 utgifvit 28:e årgången af *Samlaren* med bidrag af herrar T. Norlind, A. Blanck, M. Lamm, S. Ek, Hj. Lindroth, O. von Friesen, O. Sylwan, R. G:son Berg och I. Collijn. Såsom bilagor ha utdelats *Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon* af L. Bygdén H. 12, och *Lejonkulans Dramer* utgifna af E. Ljunggren och C. Polack.

Samlarens 29:de årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af R. Björkman, A. Blanck, F. Böök, J. Mortensen, H. Schück och O. Wieselgren. Såsom bilagor komma för år 1908 att utdelas 13:de häftet af *Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon* och 2:a häftet af *Lejonkulans Dramer*.

Uppsala den 7 dec. 1908.

Martin Lamm.

2. Revisionsberättelse för år 1907.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1907, få efter verkställd granskning afgifva nedanstående berättelse:

Behållning från föregående år		kr.	8,768: 88
Inkomster:			
1 ständig ledamotsafgift	kr.	50: —	
349 afgifter à 5 kr.	„	1,745: —	
30 „ „ 2: 75 kr.	„	82: 50	
Äldre årsafgifter	„	90: —	
2 „ för 1908	„	10: —	
Svenska Akademien för 1907	„	100: —	
Lagerförsäljning.	„	239: 04	
Debiterade postporton	„	73: 75	
Debiterade kostnader för öfverkorrigering	„	122: 88	
Räntevinst . , ...	„	381: 91	2895: 08
		Summa kr.	11,663: 96
Utgifter:			
Författarehonorar	kr.	989: —	
Tryckningskostnader	„	2,374: 91	
Posträkningar	„	110: 78	
Distribution och skrifmaterial	„	81: 98	3,556: 67
Utgående behållning:			
Å sparbanksbok	„	8,051:99	
Kontant i kassan	„	55: 30	8,107: 29
		Summa kr.	11,663: 96

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och fullt verificerade. Revisorerna föreslå, att full och tacksam ansvarsbefrielse beviljas skattmästaren, fil. lic. A. Blanck, för hans förvaltning under år 1907.

Uppsala den 2 dec. 1908.

AND. GRAPE. J. M. HULTH.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Företogs den i stadgarna föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid bibliotekarien C. ANNERSTEDT utlottades.

5. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes bibliotekarien C. ANNERSTEDT. — Utskottets öfriga medlemmar äro fil. lic. A. BLANCK, biblioteksamaunensen I. COLLIJN professor H. SCHÜCK och undertecknad; suppleant: docenten E. MEYER.

6. Valdes till revisorer 1908 docenterna K. STJERNA och B. HESSELMAN, samt till dessas suppleanter vicebibliotekarien J. M. HULTH och e. o. biblioteksamanuensen A. GRAPE.

7. Höll professor H. SCHÜCK föredrag om *Konungastyrelsens författare.*

8. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till ordförande professor H. SCHÜCK, till skattmästare fil. lic. A. BLANCK och till sekreterare undertecknad.

Uppsala som ofvan.

MARTIN LAMM.

Samuel Olof Tilas.

Af

Oscar Wieselgren,
delvis på grundval af Sten Dahlgrens efterlämnade anteckningar.

Samuel Olof Tilas lif och diktning hafva hittills icke varit föremål för någon mera ingående undersökning. De mest betydande bidragen till kännedomen om hans verksamhet hafva gifvits af Eichorn i Nya Svenska Studier (1881) och af Levertin på olika ställen i monografien öfver Johan Wellander (1896). Af mindre vikt äro däremot de delvis felaktiga notiser, som hopförts af Ekelund i en af uppsatserna i Förbisedda blad ur vår vitterhet (1880). Af äldre forskare hafva Hammarsköld och Lenström nämnt Tilas namn, den senare blott med ett par ord i förbigående, den förre däremot i omotiveradt förkastande ordalag.

Betydelsefulla för kännedomen om Tilas äro följande tre handskrifter: Den af Tilas själf utförda visboken Tidsfördrif, i Kungliga Biblioteket, den från Bergklint härrörande samlingen af Tilas dikter, som nu med kamrer Werners samlingar öfvergått till Stockholms Stads bibliotek, samt en samling af Bergklints poetiska arbeten, gjord på Gladsax år 1791, hvilken tillhört Professor O. Quensels samlingar men som nu genom gåfva öfvergått i min ägo. I båda dessa senare manuskript förekommer det minnestal, som Bergklint höll öfver Tilas i Utile Dulci den 20 april 1773 och som utgör den viktigaste källan för kännedomen om Tilas lif.

* * *

Tilas föddes i Stockholm den 29 augusti 1744. Hans far, den som historisk samlare och genealog bekante Daniel Tilas, var vid tiden för sonens födelse bergsdirektör och ledamot af vetenskaps-akademien. Trots det sociala anseende, som denna ställning gaf, medförde den dock icke något motsvarande yttre välstånd. Daniel Tilas och hans familj lefde flera år framåt under de mest ogynnsamma ekonomiska förhållanden, hvilka dessutom år 1751 ytterligare försvårades genom den eldsvåda, som detta år härjade en del af Stockholm och därvid äfven det Tilaska hemmet. Hur kännbart denna senare olycka träffat den nitiske samlaren synes af en odaterad men tydligen från 1752 härrörande skrifvelse till Kongl. Majestät, däri Daniel Tilas anhåller om förflyttning från Bergskollegium till någon af hofrätterna, hänvisande till de svårigheter, som drabbat honom genom "den olyckelige förledne Års Branden, som äfven öfvergått mig och i aska lagt alle mine i 20 års tid gjorde arbeten och Samlingar, samt jämte afsaknaden af alt mitt timmeliga goda, tilskiyndat mig en suite af vidrigheter".[1] — Först med år 1762, då Daniel Tilas fick landshöfdingefullmakt och förbättrade lönevillkor, synes en förbättring i familjens ekonomiska läge ha inträdt. Att den emellertid ej varit af alltför genomgripande art synes framgå däraf, att Samuel Olof, som just vid denna tid börjar sin ämbetsmannabana, efter allt att döma icke kunnat påräkna något understöd från sin familjs sida.

Förmodligen var det också dessa förhållanden, som bidrogo till att Daniel Tilas ej själf åtog sig sin sons uppfostran. Redan som liten lämnade nämligen Samuel Olof enligt Bergklints uppgift sitt hem för att tillbringa sin barndom hos sin morfar, förutvarande riksrådet och öfverstemarskalken Samuel Åkerhielm. Efter sitt nederlag vid 1747 års riksdag, då han störtats från sin ledareställning och måst lämna sina höga ämbeten, lefde den gamle politikern nu i tillbakadragenhet på sin egendom Margretelund vid Trälhafvet.

[1] RA., Biogr. Tilas. Ehuru Daniel Tilas ej lyckades uppnå något understöd från statens sida, blef han dock ihågkommen af den kommission, som omhänderhade utdelningen af de på enskild väg samlade understödsmedlen. Det största bidrag, som öfver hufvud taget utlämnades — en summa af 1,078 daler k:mt — tillföll honom. Kruse, i *Samlaren* 1897, sid. 103, not 1.

Här var det alltså, som Tilas vistades under sina barnaår, och här synes han äfven ha stannat ända till dess han vid ännu ej fyllda sjutton år sändes till Upsala för att börja det universitetsstudium, som utgjorde den första ingressen till ämbetsmannabanan. Liksom de flesta andra studiosi nobiles, som ville undgå den besvärliga vägen genom skola och gymnasium, inskrefs han vid akademien under borgen af sin medföljande informator, magister Olof Bergklint, hvilken redan under de två sista åren på Margretelund varit hans lärare. År 1761 den 3 mars finna vi antecknadt i Album studiosorum: Samuel Oluf Tilas, Nobilis. Sub privata inform. D:n Ol. Bergklint Westmanni.

Med vistelsen i Upsala börjar en ny period i Tilas lif och först från och med denna tid är det oss möjligt att få en något så när klar blick på hans karaktär. Bergklint har i sitt minnestal tecknat sin samvaro med honom, så som en idealt färgad ungdomsvänskap, icke helt fri från en viss tillsats af sentimentalitet, måste te sig, sedan mera än ett decennium förflutit. Skildringen af Tilas är hållen i 1700-talets vaga och obestämda stil, ängsligt undvikande hvarje ansats till konkret och omedelbar karaktäristik. Men till en viss grad får man dock personligheten klar för sig. Han förefaller att hafva varit en betydande och mångsidig begåfning, men efter allt att döma saknade han liksom så många andra af samma generation den energi och arbetsförmåga, som i allmänhet karaktäriserade den tidigare frihetstidens personligheter. Bergklint har med vännens älskvärda öfverseende i följande rader skildrat de grundsatser, som hans lärjunge tillämpade i sitt arbete:

Om han ej altför långt på arbetsvägen gick,
Jag svårligt dock här känt en menska mera quick.
Och hvarför et begrep med pinlig sägen matta,
Som med sin egen vidd alt tänkvärdt kunde fatta?

Redan under det tidigaste skedet af sin bekantskap med Tilas tycks Bergklint hafva förstått, att hans discipel icke var skapad att göra karriär som ämbetsman. I sitt minnestal betonar han, huru mycket man måste beklaga det öde, som hindrade Tilas att följa sin poetiska naturells böjelser och i stället riktade in honom

på en bana, där hans begåfning blott hade ringa utsikt att göra sig gällande. Men trots det att Bergklint nog har rätt i sak, finnas omständigheter, som förklara att Daniel Tilas valde ämbetsmannabanan för sin son. Det var en endast alltför sann observation, som Bergklint nedlagt i sina rader:

Men ack! den vackra väg, där Skalde Guden leder,
För sällan någon fram til utkomst och til heder.

Och dessutom delar Tilas öde med de allra flesta af tidens unga skaldeämnen. Rätt lång tid framåt kan man nästan säga, att litteraturen behärskas af poetiserande kanslister.

Vistelsen i Upsala synes hafva varit en tid, på hvilken Tilas senare under sina Stockholmsår med saknad såg tillbaka. I en af dikterna i den Wernerska handskriften erinrar han en af sina gamla Upsalakamrater om dagarna vid universitetet i följande ordalag:

Men Du och jag den tid vi noga minnas än
Då man en frihet njöt som knappast fås igen.
När vi Apollos språk i Lärdoms Salar hörde
Och Guden växelvis med Bacchus spiran förde.
En munter lefnad der vår vänskap sammanknöt.
Man mindre afund fick och flera nöjen njöt.
Du ort, som minnet än af Svithiods kungar räddar,
Än röjs den Svenska Smak kring gamla Fyris bräddar.

I de studentexcesser, som ännu under Tilas tid voro långt ifrån sällsynta i Upsala, har han synbarligen icke tagit någon del. Åtminstone har han, såvidt jag kunnat finna, aldrig varit i konflikt med den akademiska rättvisan — ett öde, som universitetets nobiles trots sin privilegierade ställning ej alltid lyckades undvika. Men hvarken i Mindre konsistoriets protokoll eller i Rektorsämbetets journaler möter man någonsin Tilas namn.

Att ett visst allvar varit rådande i hans studier bestyrkes äfven däraf, att han lämnar universitetet med vitsord, som i betraktande af hans korta akademiska arbetstid måste anses som beaktansvärdt goda. Utom Bergklints medverkan var det väl äfven ekonomiska skäl, som bidrogo till att tvinga Tilas att göra den

kostsamma Upsalavistelsen så kort och likväl så resultatrik som möjligt. I juni 1761 är han redan färdig att undergå sin första examen, hvarvid han "approberas i Jure publico patriæ". (Consist. acad. maioris prot. d. 3 juni 1761). Två år senare, då hans studier afslutas genom afläggande af "examen till Kongl. Maj:ts och Riksens Höglofl. Cancellie Collegium", erhåller han betyg om "mycket god insikt i Jure Publico Romano-Germanico. Moralen och Latinen, samt god insikt i Historien" (Consist. prot. d. 10 juni 1763). Dessutom har akademiens dåvarande rektor, teologie professorn Lars Hydrén, i det för Tilas särskildt utskrifna betyget tillfogat, att denne "under dess wistande wid denna Kongl. Academien fört en dygdig och ärbar Lefnad".[1] Till dessa intyg kunde han slutligen foga ännu ett, utfärdadt af teologen N. G. Wallerius, enligt hvilket han vid anställd pröfning "in articulis fidei" befunnits förtjäna omdömet "cum laude adprobatur".

Så utrustad var det sålunda som Tilas på våren 1763 lämnade Upsala för att börja sin bana i Stockholms ämbetsverk, — säkerligen trots de goda betygen utan alltför stora förhoppningar. Dels var hans ekonomiska belägenhet ogynnsam, dels saknade han de relationer, som voro oundgängliga för den, som ville göra karriär. Bergklint karaktäriserar med skäl i sitt minnestal denna del af frihetstiden som en period,

När menskor öfver alt af egennytta drefvos
Sig gömde för besvär och om belöning refvos.
När lönt ell' uppenbart befordran gick i köp,
Och den var mäst förtjent, som smickrade och kröp.

Den 3 juli 1764 inlämnade han emellertid till kanslikollegiet sin anhållan om att blifva antagen till kanslist vid kollegieexpeditionen, och en vecka senare togs hans ansökan under ompröfning. I protokollet för sammanträdet den 10 juli finnes antecknadt följande:

"§ 1. — — — anmältes, att Baron Ehrenstrahl och Samuel Olof von Tilas, som til den wanlige Examens undergående blifwit

[1] Betygen finnas i afskrift i RA, Biogr. Tilas, i original i konsistorieprotokollen i Upsala.

upkallade, igenom Scripta på de Latinska och Fransyska språken, den samma fullgjort.

Kongl. Collegium lät sig dessa Scripta föreläsas, och intog med särdeles nöije de berömlige framsteg Tilas befants hafva gjort uthi de för ett Cantzlie ämne nödige Språk och wetenskaper; och skulle detta genom utdrag af Protocollet honom förständigas, jemte Collegii bifall uppå dess gjorde ansökning, att til Extraord:re Cantzlist wid Kongl. Inrikes Civil Expedition blifwa antagen.“

Det protokollsutdrag, som tillställdes Tilas, är affattadt i mycket berömmande ordalag. “Såväl af Kongl. Academiens i Upsala vittnesbörd som af Tilas egna aflagde specimina“ säger sig Collegium hafva anledning att tro, “det bemälte Tilas vore ett särdeles nyttigt ämne till Kongl. Maj:ts och Rikets tjänst, hvarför dess gjorde ansökan bifalles“.

Härmed var alltså det första stora steget taget, och Tilas hade trädt in i den samling af unga extraordinarier, som är oss så välbekant genom Bellmanstidens visor, brefväxlingar och dagboksanteckningar. Hur Stockholmslifvet gestaltade sig för en ung man med hans läggning är icke svårt att föreställa sig, i synnerhet som hans dikter gifva mera än en antydan i denna riktning. Hans talanger som poet, hans älskvärda och tilldragande väsen, hans sociala ställning — allt bidrog till att föra honom in i det färgrika och skiftande sällskapslif, som karaktäriserade den sista frihetstidens Stockholm.[1] Men detta till synes så glada lif hade, som ofta påpekats, äfven sin allvarsamma sida. Hattarnas finanspolitik hade åstadkommit en mycket svår ekonomisk situation, af hvars olägenheter särskildt ämbetsmannakåren och inom denna naturligen främst de lågt aflönade och på befordran väntande extraordinarierna drabbades. Trots dessa tryckta ekonomiska omständigheter hade emellertid nöjeslifvet uppnått en högre grad af utveckling än någonsin förut — tidens satiriska moralister utmåla med dygdig fasa de många tillfällen att förstöra sin ekonomi, som öfverallt gåfvos — och den allmänna tendensen gick icke i riktning mot eftertanke och restriktion.

[1] MALMSTRÖM, *Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772*, andra upplagan, del V, sid. 218, del VI, sid. 24; LEVERTIN, *Johan Wellander*, sid. 77; ERDMAN, *Carl Michael Bellman*, sid. 37; m. fl.

Under dylika förhållanden är det således, som vi få tänka oss Tilas, om vi vilja göra oss en föreställning om hans Stockholmsår. Han hade många, sedermera allmänt kända kamrater — Bellman, som efter sitt gästbesök i Norge 1763 återkommit till Stockholm och på hösten året därpå antagits till extra i manufakturkontoret, Elis Schröderheim, tjänstgörande i kansliet liksom Tilas själf, något senare äfven Kexél, till professionen extraordinarie kanslist i kommersekollegiet, och Oxenstierna, som den 8 november 1768 fick tillfälle att genom "tillförlåtelige prof af dess gjorde berömlige framsteg" inför kanslikollegiet visa sig värdig att antagas till extra vid kollegieexpeditionen.

Sina närmaste vänner hade Tilas tydligen inom den Bellman-Schröderheimska kretsen. Bellman ägnade honom kort före hans afresa till Konstantinopel ett häroldskapitel, hållet på Sulpitii dag den 20 april 1777, som dock till minsta delen rör Tilas, och Schröderheim var den, som tillsammans med Bergklint åtagit sig utgifvandet af hans efterlämnade dikter, ehuru denna plan aldrig kom att sättas i verket. Särskildt med Schröderheim synes Tilas hafva varit förbunden genom en nära vänskap. Bland den förres på Kungliga Biblioteket förvarade papper finnes ett bref, som visar, att han ännu kort före sin död behöll sin ungdomsvän i minne. Brefvet, som är riktadt till medlemmarna af "den Pounchologiska fakulteten", måste vara skrifvet efter den 12 februari 1795, ty Bellman omtalas som död. "På morgonen af fakultetens femte födelsedag," berättar Schröderheim, "afsöng jag i min enslighet (om någon af Faculteten hört mig siunga kan han säkert öfvertyga de öfriga att jag måste hafva varit ensam under det skrålet) jag söng en nyårshymn fordom författad af Den Evigt Läskade och hos Bacchus evinnerligen otorstiga Tilas: Bacchus skulle kring staden åka." — Då dessa rader nedskrefvos, hade ett par och tjugu år förflutit, sedan Schröderheim sett Tilas för sista gången.

Utom dessa båda, Bellman och Schröderheim, räknade Tilas äfven Oxenstierna bland sina närmaste vänner. De sammanfördes genom Bergklint, som varit lärare för dem båda; förutom gemensamma litterära intressen synes äfven en viss öfverensstämmelse i

lynne och läggning ha bidragit till att förstärka deras vänskap. Som bekant förekommer Tilas ej sällan i Oxenstiernas dagboksanteckningar. Bland annat var det genom honom, som den senare infördes i Utile Dulci, där Tilas sedan den 7 juni 1766 varit ledamot och där han senare uppnått graden af kommendör.[1]

Hvad beträffar Tilas lif och verksamhet under Stockholmsåren så är kännedomen därom ytterst ofullständig. I sitt minnestal inskränker sig Bergklint hufvudsakligen till allmänt hållna reflektioner. Men han antyder dock, ehuru i beslöjade ordalag, att Tilas utveckling under vistelsen i Stockholm ej gått i helt lycklig riktning. Samtidigt som han låter ana detta, betonar han emellertid. att orsaken till stor del låg i de ogynnsamma yttre omständigheter, mot hvilka Tilas hade att kämpa. Från sin fars sida hade han hvarken ekonomiskt understöd eller protektion att påräkna. Ja, Bergklint uppger till och med, att Daniel Tilas vid ett tillfälle, då hans son var påtänkt till befordran, genom sin mellankomst hindrat denne från att draga fördel af omständigheterna:

Jag vet när denna Son en hedersplats var ämnad,
Just önskad efter Smak, för sig allena lämnad,
Men han, som aldrig vek från ärans gamla spår
Blott sade: »Käre Son! Blif värdig när du får!»[2] —

ett handlingssätt, som föranleder Bergklint till den berättigade reflektionen:

Det var ett fast beslut och stort, om man behagar;
Men var den Romardygd och gjord för våra dagar?

Då Tilas således helt och hållet var hänvisad till sig själf, hade han för att kunna hålla sig uppe endast en utväg, nämligen att söka arbete på så många håll som möjligt. Att han äfven tvingats till ett dylikt mångsyssleri synes af den meritförteckning.

[1] Om Tilas roll i Utile Dulci jfr G. Göthe, *De vittra samfunden*, s. 111 och Sylwan i *Samlaren* 1907, sid. 232. I sällskapets musikmatrikel i Musik. Akad. Bibl. förekommer hans namn icke.

[2] Jämför härtill orden i den anonyma minnesdikten öfver Tilas i Sv. Parnassen 1785, där om T. säges, att han »af vördnad för sin dygd försköt en gunstig lycka».

han den 29 nov. 1770 inlämnar till Kanslikollegium samtidigt med sin ansökan om kommissionssekreterarebefattningen vid den turkiska beskickningen. Han ger här en utförlig exposé öfver sitt arbete.[1] Det är verkligen ganska mycket, som han lyckats hinna med. Utom den dagliga tjänstgöringen i Inrikes Civilexpeditionen har han sökt och erhållit "veniam auscultandi" i bergs- och kommersekollegierna, hvarjämte han såsom riksdagsman deltagit i riksdagen 1769—70 och dessutom vid samma riksdag fört protokollet i Handels- och Manufakturdeputationens Handelsutskott.

Det är, som man ser, ett tämligen omfattande och skiftande arbete, som Tilas här uppger sig hafva utfört. Men hur det i verkligheten har gestaltat sig är svårare att afgöra, särskildt då det gäller att förklara, hvad som afses med det obestämda uttrycket venia auscultandi i bergs- och kommersekollegierna. I ett fall äro vi dock i stånd att bilda oss en noggrannare föreställning om omfånget af Tilas arbete, nämligen i fråga om hans tjänstgöring i Handels- och Manufakturdeputationen.[2] Han hade inlämnat ansösökan om att blifva antagen till sekreterare i Deputationen in pleno men förbigicks därvid af en vice notarie i Åbo hofrätt. Men den 8 juli, då Deputationen fördelade sig på två utskott för respektive handels- och manufakturärenden, blef Tilas enhälligt antagen till sekreterare i det förra, hvars protokoll han sedan förde till den 19 januari 1770. Från denna tjänstgöring kunde han medföra ett i ytterst erkänsamma ordalag affattadt intyg, där han förklarades hafva "ådaga lagt ej allenast berömvärd flit och synnerlig Färdighet uti de dervid erforderlige göromål, utan ock hedrande vedermälen af sin uti Manufactur ärenden förwärfwade kundskap", hvilket allt gaf Deputationen anledning att hos kanslikollegiet anmäla honom till benägen åtanka och befordran, hälst inom den planerade nya manufakturdivisionen i kommersekollegiet.

Emellertid kom Tilas trots denna rekommendation att stanna kvar i kansliet ända tills mot slutet af år 1770, då ändtligen en befattning blef ledig, som han med hopp om framgång kunde söka.

[1] Biogr. RA.

[2] Handels och Manufakturdeputationens Protokoll, RA.

Sedan Ulric Celsing blifvit utnämnd till envoyé i Konstantinopel, var kommissionssekreteraresysslan därstädes, som han förut beklädt, vakant. Omständigheterna voro sådana, att för Tilas förmånen af en fast anställning uppvägde såväl resans olägenheter som utsikten att kanske för flera år framåt bindas vid den turkiska beskickningen. Den 29 november 1770 inlämnade han sin ansökan om befattningen till kanslikollegiet.

Några dagar därefter — den 4 december — meddelade kanslipresidenten grefve Ekeblad i kollegiet,[1] att en kommissionssekreterare vid Celsings legation skulle tillsättas. Tre ansökningar hade inlämnats, utom af Tilas äfven af extra ordinarie kanslisten Olof Kexél och kanslijunkaren baron Herman von Lingen.

Då kollegiet upptog frågan om utnämningen till diskussion, yttrade sig först kanslirådet Rabbe för uppskof med platsens tillsättande, hvaremot hofkansleren baron Bunge med hänvisning till Celsings snart förestående afresa talade för skyndsamt afgörande. Rabbes åsikt understöddes af kanslirådet baron Horn, men Ekeblad vidhöll, att utnämningen måste ske snart; några dagars uppskof var det enda, som kunde åstadkommas.

Den 7 december togs frågan upp igen. Ekeblad meddelade, att både Kexél och von Lingen tagit tillbaka sina ansökningar, hvadan således Tilas kvarstode som ensam sökande till platsen. Sedan baron Bunge haft ordet för att meddela, att ännu en planerad ansökan likaledes tagits tillbaka, var diskussionen i frågan afslutad, och protokollet fortsätter sålunda:

"Deras Excellencer och Kongl. Collegium önskade allenast för sig tillfälle att kunna hugna de skickeliga ämnen, som tiena wid CantzliWärcket med skyndesam befordran; Då hwar och en efter flit och förtienst icke skulle sakna Collegii öma åtancka. Och som således wid de wanlige departemens, neml. Collegii, Hans Excellences Cantzli Presidentens, samt utrikesexpeditionerne, inga Sökande woro hugade att gå till denna långwäga och beswärliga beskickning; utan Baron Tilas nu war den enda sökande och dertill med af Collegii herrar Ledamöter wäl kjend för goda insikter uti språk

[1] Cancellie Collegii Protokoll i utrikes angelägenheter 1770, RA.

och wettenskaper; så blef han enhälligen till denna Commissions Secreterarebeställning utnämd.

Och kommer således behörig fullmagt för honom att utfärdas."

Härmed var således Tilas öde afgjordt. Blott ett par månader hade han kvar att vistas i Sverige, innan han skulle begifva sig ut på den långa och i betraktande af tidens kommunikationsförhållanden icke helt ofarliga resan till Konstantinopel. Det framställer sig här ovillkorligen en fråga, som kräfver svar: hvarför sökte Tilas denna med så många svårigheter och risker förbundna befattning?

Något direkt svar på denna fråga kan jag icke gifva, men väl tror jag mig vara i stånd att genom anförande af ett par parallelfall från samma tid ställa Tilas uppträdande i något klarare belysning. Det första, som kan påpekas, är att Kexél äfven ansökte om platsen i fråga; några månader efter det att han förbigåtts, finna vi emellertid, att Stockholms mark börjat bränna under hans fötter, och för att undkomma sina kreditorer flyr han till Portugal, hvarifrån han icke vågar återvända förr än efter två år, då han kunde hoppas på möjlighet att åtminstone momentant bringa reda i sina affärer. För honom var Konstantinopel synbarligen den sista resursen. Men utom detta fall finnes det en som jag tror mera direkt parallel till Tilas turkiska resa. Några år efter Tilas död, omkring 1780, innehades kommissionssekreterareplatsen vid turkiska legationen af Petter von Heidenstam, hvilken i bref till sin vän Nils von Rosenstein gifvit en del skildringar af lifvet i Konstantinopel och äfven vid ett tillfälle berört orsaken till sin vistelse där. "Du tör fråga", skrifver han den 18 oktober 1783, "hvarföre jag sökt mig hit. Endast för att betala 400 p: stl: skulld, min bästa bror, som jag gjort i London, och der vistande, alldrig kunnat betala".[1]

Förefaller det icke ganska troligt, att Tilas lämnat Stockholm i hopp om att under sin utländska vistelse kunna på något sätt förbättra sin affärsställning?[2] Hade detta varit möjligt, skulle det

[1] Upsala Univ. Bibl. F 830 d.

[2] Jämför äfven Bergklints ord i minnestalet: Tilas »tvangs af blott behof ur Fosterlandet flykta».

väl just varit vid en beskickning som den turkiska, där icke som i de öfriga europeiska hufvudstäderna ett kostsamt sällskapslif ställde några kraf på legationsmedlemmarna. Huru aflöningsförhållandena för Tilas vidkommande gestaltade sig kan jag emellertid icke säga. Till jämförelse kan dock meddelas, att Oxenstierna, som i Wien under ordinarie kommissionssekreteraren Nils von Rööks sjukdom uppehöll dennes befattning, åtnjöt 100 riksdaler i årlig lön samt därjämte fritt vivre.

Trots det att Ekeblad vid afgörandet af frågan om Tilas utnämning i kanslikollegiet betonat vikten af ärendets skyndsamma behandling, dröjde det likväl ganska länge innan den Celsingska legationen — bestående af, utom Celsing själf, Tilas och sekreteraren Petter Grandel — begaf sig på väg. Först på sommaren 1771 finna vi, att resan tagit sin början. Den 6 augusti skrifver Celsing från Hamburg sitt första bref till kollegiet, däri han lämnar redogörelse för sin färd.[1] Det hade varit meningen att lämna Karlskrona redan den 8 juli, men en ihållande motvind hade lagt hinder i vägen härför, och först en vecka senare, d. 15 juli, kunde afresan från Sverige äga rum. I början var vinden knapp men blef sedermera "än widrigare samt jämte Storm och owäder beledsagade oss ända till Wismar, dit jag slutl:n d: 2 innewarande (d. v. s. augusti) mot aftonen anlände" — en uppgift, som kan tjäna som kommentar till Bergklints ord om "en fara under Storm af Hungerdöd på sjön". Från Wismar fortsatte man till Hamburg, där man måste dröja ett par dagar för att laga resvagnen, "som af närwarande snart sagt obrukeliga wägar blifwit nog sönderbråkad". För att ursäkta sin långsamma färd meddelar Celsing dessutom, att resan fortgått under oupphörligt regn, men tillägger, att han, "om wäderleken snart upklarnar, hwartill numera är bättre liknelse", hoppas kunna fortsätta med mera skyndsamhet.

I slutet af augusti hade man hunnit till Paris, hvarifrån Celsing åter (den 23 aug.) sänder kanslikollegiet meddelande om sin "seenfärdiga resas ytterligare fortgång". Hans optimistiska väderleksförutsägelser hade tyvärr icke slagit in. "Den oblida wäderlek",

[1] Envoyén von Celsings depescher, RA, Turcica.

berättar han, "som mig från början mött, hwarom mitt sista ödmiuka från Hamburg af den 6 innewarande lämnat tillräcklig ehuru ofullkomlig efterrättelse, har jag äfwen sedermera måst erfara: i Westphalen i synnerhet hade den fortfarande owanliga nederbörden på flera ställen så öfwerswämmat landet, att wattnet steg upp i wagnen, hwarigenom någon del af wåra medbragta saker och kläder gådt förlorade och nödgades jag i Brüssel dröja en dag för att torcka hwad deraf ännu kunde wara brukbart." Med några ord, betecknande för den filantropi, som gått upplysningsmännen i blodet, fortsätter han: "Denna förlust förtjenar dock knapt att nämnas, men snarare den förödelse, landtmannen öfwergått på förstnämnda orter."

Efter en tids vistelse i Paris, där legationens medlemmar kunnat draga fördel af Creutz gästfrihet, fortsattes resan till Wien. Den 1 oktober kunde Oxenstierna, hvilken sedan några månader tjänstgjorde på ministern grefve Barcks kansli, anteckna i sin journal: "Envoyén Celsing kom änteligen till Wien i dag, följd af Tilas. Jag anser detta som en lycka. En kort tid låfvas mig då jag kan få äga nöje i sällskapet af en vän."

Hela tre månader dröjde Celsing kvar i Wien, och under denna tid sammanträffade Tilas och Oxenstierna, så ofta tillfälle gafs. Den senare var mera förtviflad än vanligt, då han måste förslösa några af dessa dyrbara dagar ute i "det ängsliga Burckersdorff" för att chiffrera grefve Barcks depescher; då han åter får fara in till Wien, drager han en lättnadens suck: "så får jag dock likväl ännu en gång se Tilas, innan han går att bli Turk." Hans anteckningar från denna tid lämna talrika bidrag till belysning af Tilas personlighet. Han skildras i stort sedt så, som vi redan förut lärt känna honom under hans samvaro med Bergklint — fantasirik, älskvärd och kvick, icke utan en viss böjelse för satiriska infall, innerst vek och finkänslig men utan energi och fasthet i karaktären. Tydligare än förut framträder dessutom under vistelsen i Wien den starka njutningslystnad, som under de år, han tillbragt inom Stockholms jeunesse dorée, allt mer och mer utvecklats hos honom. Wien var den sista plats, där han kom i beröring med det europeiska lifvet, och han sökte förmodligen få ut så mycket som möjligt af den

tid, han hade att dröja där. Hans nöjeslif tycks emellertid ha medfört sorgliga följder för honom själf — Oxenstierna antyder något sådant i sin dagbok den 1 december — och möjligen har man här att söka en af orsakerna till, att han så snart dukade under för Konstantinopels sanitärt ogynnsamma förhållanden.

De båda vännernas samvaro tog mest form af gemensamma utflykter, konsert- och teaterbesök samt först och sist versskrifning och samtal i poetiska frågor. Därjämte nämner emellertid Oxenstierna ett annat ämne, som de ofta diskuterat och som lämnar ett intressant bidrag till Tilas karaktäristik: det är nämligen "om Andars uppenbarelser i aningar och drömmar". Tilas synes hafva haft en ärfd böjelse för mysticism; hans fader hade enligt Fants yttrande efter sin morfar, Urban Hjærne, ärft egenskapen att vara visionär. Oxenstierna ställde sig i början en smula skeptisk gent emot allvaret i vännens andetro, men så småningom blef han mera öfvertygad. På Tilas uppmaning har han till och med tagit sig för att studera Swedenborg, nämligen De Amore conjugali et scortatorio. Detta omtalar Oxenstierna i ett bref till Bergklint,[1] där han äfven berättat följande karaktäristiska drag från sin samvaro med Tilas: "Som en i sig själf ganska fåfäng, för att ej alldeles säga barnslig sak, skall jag säga dig att vi svuro hvarannan att hvilken af oss som öfverlefde den andra, skulle uppenbara sig för sin efterlämnade vän, i fall det vore möjligt, men utan att visa sig för att skrämma eller plåga honom. Ett sådant löfte, ehuru dåraktigt det ock var, kan dock visa dig vårt förtroende för hvarannan. Hans skugga har ej synts mig, och lär aldrig synas; men om hon är här osynligen närvarande, så må hon fritt inse uti mitt hjärta, och läsa där de outplånligaste känslor af saknad, af ömhet och af sorg."

Celsings långa dröjsmål i Wien motiverades enligt hvad som framgår af hans depescher till kanslikollegium af den osäkerhet, som var rådande på det "Turckiske Gebiethet". Sjövägen ville han så vidt möjligt undvika, då, som han uttrycker sig, "Medelländska Sjön wimlar af Banditer eller Sjö Röfware, som antasta alla flaggor

[1] Wien d. 26 december 1772. Tryckt i De la Gard. Arkivet, vol. XI. sid. 216 ff.

när de förmå dem öfwerrumpla eller öfwermanna.“ Landvägen var icke mycket att föredraga, ty utom de risker, som hotade från “ryttare, lösdrifware och ströfwande partier“ fanns här en ännu fruktansvärdare fara: pesten. Men affärden kunde icke uppskjutas i oändlighet. I bref af den 2 december meddelar Celsing, att Porten vidtagit nödiga anstalter för hans emottagande och att det var hans afsikt att bryta upp, så snart hans följeslagares opasslighet medgåfve.[1] Ännu kom det emellertid att dröja något med afresan. Men den 27 december kan Celsing omtala, att sekreteraren Grandel skickats i förväg med trossen och att han själf ämnar anträda resan följande dag. Att döma af Oxenstiernas dagbok bröt man emellertid upp först den 30 december, då med Semblin som närmaste mål.

De farhågor, som Celsing uttalat för denna sista, till synes mest äfventyrliga del af resan, gingo emellertid icke i fullbordan. Tvärt om kan Celsing i sin till kanslikollegiet insända berättelse omtala, att han öfverallt blifvit mottagen på det mest hedrande sätt. “Bör eij heller obemärkt lämnas“, skrifver han, “det under genomfarten af Turckiska länderna. jag med all ärebetygelse blifwit mottagen af därwarande Befälhafware, hwilka wanligen kommo mig till mötes med fanor och spel. Uti Nissa — — — låssades Canonerne från wallarne både wid min ankomst och afresa, i öfrigt har jag öfwerallt igenfunnit hoos siälfwa menigheten dess gamla wänliga fördommar för swenska nation“. — Minnet af Karl XII och svenskarna i Bender hade ännu icke dött bort. Med tillfredsställelse kunde Celsing inberätta, att han ej kan nämna mera än ett ställe, där hans eskort haft “händel med stråtröfwarna“.

I två hela månader varade resan mellan Wien och Konstantinopel. Först i bref af den 3 mars kunde Gustaf Celsing meddela vederbörande i Stockholm den glädjande underrättelsen att hans broders långa resa nalkades sitt slut: “I afton el:r aldrasidst i morgon förmiddagen wäntas Env:n Ulric Celsing och är han här i i neijden till Ponte Piccolo ankommen.“[2]

[1] Det är här tydligen fråga om Tilas. Jfr det ofvan påpekade uttalandet af Oxenstierna i dagboken d. 1 december!
[2] Brefvet i RA. Turcica: Gustaf Celsings depescher.

Två veckor därefter afgår Ulric Celsings första bref från Konstantinopel, där han omtalar att han jämte sina reskamrater den 4 mars "uti fullkomlig wälmågo" anländt till sin bestämmelseort. Det hade då förflutit åtta månader sedan resan påbörjades. Den 2 maj nådde detta Celsings bref fram till Stockholm. Det upplästes i rådet två dagar senare; samma dag fick allmänheten genom en notis i "Allmänna Tidningars" statsnyheter del af underrättelsen om beskickningens lyckliga framkomst.

Hur lifvet i Konstantinopels frankiska kvarter gestaltat sig för legationsmedlemmarna är icke genom direkta underrättelser bekant. Dock kan man få en viss blick på förhållandena genom ett par bref, som den förut omtalade Petter von Heidenstam skref under sin vistelse i den turkiska hufvudstaden. Det är till Nils von Rosensteins uppbyggelse, som han skizzerar följande tilltalande bilder från sin omgifning: "Det fägnar mig oendeligen att du fådt sysslan i Paris. Jag hade i sanning brustit af harm om någon annan tagit densamma ifrån mig. Men med dig borde och kunde jag aldrig täfla. — I dess ställe sitter jag nu här, på den faseligaste ort uti naturen, omgifven af alle slags faror och ohyggeligheter. I allmänhet finnes här hvarcken practicable gator eller vägar. Promenaderne äro på kyrckogårderne, förmodligen för att betrackta sin dödelighet. Man kan således sällan eller alldrig gå ut. Men voro äfven här de bästa promenader, så höllo orenlighet, pest, jordbäfningar, upror, eld och frucktan för knif hugg, oss väl inom hus. Vi hafva till vår Lycka en Trädgård, så stor som min hand, hvaruti vi spassera, och vår Luxembourg är en stor Sahl. Detta är vår ro, min bästa Bror. Huru länge jag kan stå ut därmed, kommer därpå ann." — I ett senare bref fortsätter han sin skildring, berörande bl. a. den turkiska rättskipningen — "hvarje Svinhund af en, två eller tre Svantzar äger rättighet att halshugga och confisquera, så mycket som behagas" — hvarefter han afslutar sin klagovisa sålunda: "Af allt detta dömer du lätteligen, min bästa Wänn, att ingen justice här kännes; att allt är oordning och grymmhet; att allt genie förtryckes; all hug till industrie förquäfves; att lättja och egennytta, bedrägeri, dumhet och illvilja endast här å

orten herrska. Lägg dertill, jag ber, pest och tusende andra olyckor, som här kännes men alldrig kunna beskrifvas, brist på spectacler och alla nöjen, sederne här på orten just motsatsen mot våre; min långa varelse uti de bästa länder uti Christenheten, så lärer du någorlunda kunna döma huru jag här bör vara nöjd. — Intet önskar jag högre än att snart komma hän."[1]

I ett afseende öfverensstämma alla yttranden om Konstantinopel, som vi känna från denna tid; det är i framhäfvandet af den stora sjukdomsfara, som var förbunden med vistelsen där. Och länge dröjde det icke förrän den svenska beskickningen fick erfara sanningen häraf. Den 29 april 1772 har Celsing att meddela kanslikollegium "Secret. Petter Grandels d. 19 innevarande timmade frånfälle". Dödsorsaken uppgifves ganska obestämdt — "förkylning" och "feber" är den enda antydan, som gifves. Dessutom var legationsprästen Höckert sedan ett år tillbaka så sjuk, att han sällan kunde uppehålla sina ämbetsgöromål. Trots stor svaghet och perioder af medvetslöshet höll han emellertid ut ännu några månader framåt, då däremot en annan af legationens medlemmar inom kort dukade under: en höstdag år 1772, den 16 september, sänder Celsing hem till Sverige budskapet om kommissionssekreteraren baron Tilas dagen förut inträffade död.[2]

Inom legationen väckte Tilas bortgång den största förskräckelse. Han hade varit sjuk blott två dagar, och hans sjukdom hade antagits vara af lindrigt slag — läkaren hade blott talat om indigestion och förkylning. Men efter det plötsliga dödsfallet syntes det blott möjligt att antaga en orsak, den mest fruktade af alla: pesten. Celsing ger uttryck åt sina farhågor i sin skrifvelse: "som pästsmittan sig redan på flera ställen yppat här uti frankiska qwarteret och jag äfwen blifwit underrättad att framl:e Baron Tilas dagen

[1] Bref d. 25 juni och d. 18 oktober 1783. — Möjligen äro dock dessa omdömen något färglagda, ty Heidenstam tyckes hafva varit svår att ställa tillfreds. Ett par år senare förflyttades han till Köpenhamn men blef icke nöjdare för det. »Gud har gjort landet — fan climatet och invånare», skrifver han därifrån 1787 till Nils von Jakobsson (UB., F. 820). —

[2] I Klerckerska genealogierna på KB., hos Hammarsköld, Anrep, Eichhorn och Ekelund uppgifves oriktigt dödsdagen till den 12 sept.

för dess opasslighet oförsedt aflagt besök utj ett af dessa huus, lämna dessa omständigheter en bekymmerfull twekan, hwad följder af dess frånfälle ytterl:re kan befrucktas.“ De möjliga försiktighetsmåtten vidtogos; liket besiktigades af pesthospitalsbetjäningen, och begrafningen påskyndades. Redan på aftonen af den dag, på hvars morgon dödsfallet inträffat, var man färdig att jordfästa den bortgångne.

På grund af misstanken om pestsmittan afhöll Celsing sig en tid framåt från umgänge med de öfriga ministrarna, men han anser sig kunna meddela kanslikollegiet, att visshet om orsaken till Tilas död ej ernåtts. Tilas hade natten före sin död varit angripen af svåra plågor, som gåfvo läkaren anledning att tro, det “en af fruktätande förorsakad indigestion jämte tillslagen kallbrand“ kunnat förorsaka hans frånfälle. Antagandet att det dock verkligen varit ett fall af pesten synes likväl troligare; det är också denna uppgift, som Bergklint meddelar.

Celsing hade ej vågat direkt meddela Daniel Tilas underrättelse om hans sons bortgång utan i sin skrifvelse till kanslikollegiet anhållit, att budskapet genom kanslipresidentens försorg måtte öfverbringas till honom. Hur han mottog det är oss icke bekant. Icke heller veta vi, om något samband finnes mellan budskapet från Konstantinopel och de tilldragelser, som inom den Tilaska familjen följde närmast därefter. Den 4 november anlände Celsings bref till Stockholm, och dagen därpå upplästes det i kanslikollegium. Blott några dagar senare dog Tilas mor, och efter ett par veckor följdes hon af sin make. “Det är vist“, säger Oxenstierna i sitt förut citerade bref till Bergklint, “en underlig fatalisme som öfvergådt denna slägt. Emell. är det en lycka, att de så åtföljt hvarannan, att ingendera hunnit begråta den andra.“

Det deltagande, som Tilas död väckte bland hans forna vänner, tog sig som naturligt var äfven uttryck i poetisk form. Oxenstierna, som väl eljest varit den lämpligaste, lät dock sin penna hvila och meddelade Bergklint, att han ej förr än längre fram kunde tänka sig möjligheten att nedskrifva sina intryck vid underrättelsen om vännens bortgång. Men en anonym författare ägnade hans minne

ett ode (infördt i Svenska Parnassen 1785, sid. 349), där han beklagar hans förtidiga död och de motgångar, han under sitt lif haft att bekämpa:

Vett, tycke, seder, smak hans väsen fåfängt kröna;
Man talte om hans dygd men ej at henne löna.

Poetiskt sedt hör dikten i fråga ej till de mera framstående. Formen är ganska ojämn, och innehållet ansluter sig helt och hållet till den traditionella odestilen utan att göra något försök till en individuellt färgad karaktäristik. Stilens abstrakta och opersonliga hållning göra eventuella försök att identifiera den okände författaren i hög grad osäkra.

I Utile Dulci firades Tilas minne den 20 april 1773 — samma dag, på hvilken Bellman två år förut hållit sitt häroldskapitel vid hans afresa till Konstantinopel — med en parentation af Bergklint, ur hvilken jag i det föregående haft tillfälle att göra talrika citat, hvarjämte sekreteraren Carl Stenborg afsjöng en af honom själf komponerad air öfver den bortgångne ordenskommendören.[1] Bergklints stela och kantiga alexandriner, som öfverallt bära vittne om, huru svårt det var för deras författare att finna en klar och genomskinlig dräkt för sina tankar, uppbäras allt igenom af samma grundstämning, som måste tränga sig fram hos hvar och en, som följer Tilas lefnadsbana: beklagande af, att en så högt begåfvad natur af motgångar och svårigheter skulle hindras från att utveckla sig därhän, att resultaten af hans lif komme att motsvara de möjligheter, som han trots sina svagheter dock i sällsynt rikt mått ägde.

* * *

Det synes som om under Tilas lifstid knappast några af de talrika dikter, han författat, blifvit meddelade i tryck, trots det att de cirkulerat i talrika handskrifter. Efter hans död blef emel-

[1] I Nya Allm. Tidningar tisdagen d. 25 maj 1773 finnes intaget ett ode af Bergklint, riktadt till Stenborg med tack för dennes vid parentationen afsjungna air. — På denna dikt har Arkivarien Flodmark välvilligt fäst min uppmärksamhet.

lertid detta en sak, som måste ligga hans vänner nära om hjärtat, särskildt naturligtvis Bergklint. Han tycks också utan dröjsmål ha börjat arbeta på utgifvandet af en samlad och kritiskt sofrad upplaga af sin lärjunges dikter. I Allmänna Tidningar för torsdagen den 10 december 1772 riktade han bref till utgifvaren af denna publikation — C. C. Gjörwell — där han meddelade sina planer. "Tillika bör jag fägna M. H. därmed att större delen af Baron Tilas poemer, efter hans egen anstalt i lifstiden nu nyligen kommit i mina händer, och att jag med tillhjälp af flera vänner, tänker, så snart ske kan, att genom trycket däraf rädda allt hvad räddas kan. Men därtill behöfde jag å det allmännas sida ett gunstigt bistånd af en hvar, som innehafver flera eller färre stycken af dessa arbeten: ty utom det, att dock ganska många vitterligen saknas i den undfångna samlingen äro en stor del Concepter mycket ofullständige, och utan påskrifven titel eller anledning." Därför anhåller brefskrifvaren att få del af de dikter, som "salig Hr. Barons" vänner och bekanta möjligen äga i afskrift eller bevara i minnet. På detta sätt hoppas han "till det allmennas nöije kunna frälsa det mästa och bästa af denne i Lifstiden så muntra skaldens arbeten".

Men de förhoppningar, Bergklint här uttalade, gingo icke i fullbordan. Tiden skred fram, men någon upplaga af Tilas dikter dröjde fortfarande med att se dagen. Skulden ligger dock icke uteslutande på Bergklints sida. Upptagen af talrika andra göromål hade han som ofvan nämnts för arbetet med dikternas utgifvande begärt och fått löfte om biträde af Elis Schröderheim. Men var det en lätt sak att få Schröderheims löfte, så var det desto svårare att få honom att verkställa, hvad han lofvat. Hans försumlighet förmådde slutligen Bergklint att skrifva en lång straffdikt (tryckt af Hanselli i Ur en samlares papper I, sid. 23) till honom, där Tilas skugga manades fram för att anföra sina klagomål öfver utgifningsarbetets fördröjande. Men icke ens detta hjälpte. Någon samlad upplaga af Tilas dikter har hvarken då eller senare publicerats.

I trots af att Schröderheims löfte om medarbetarskap icke infriades påbörjade emellertid Bergklint förarbetena till en publikation af sin lärjunges alstring. Den samling af Tilas dikter, som

han utförde, finnes ännu bevarad och utgör den hufvudsakliga källan för kännedomen om Tilas skaldeverksamhet. Det är den i det föregående omnämnda Wernerska handskriften, en foliovolym i grått omslag, skrifven med Bergklints stil och innehållande 141 dikter, alla utan titel. Den afbrytes på sidan 181 midt i en dikt och har därefter 7 tomma sidor. I slutet är inhäftad en afskrift af Bergklints minnestal i Utile Dulci.

De dikter af Tilas, som Regnér med troligen af honom själf tillagda titlar 1785 publicerade i Svenska Parnassen, återfinnas samtliga i den Wernerska handskriften. Regnérs källa har enligt hans egen uppgift varit en handskrifven samling af Tilas dikter, hvarför det icke synes orimligt att antaga det just Bergklints manuskript varit honom tillgängligt.

Hvarken Eichhorn eller Levertin hafva emellertid haft kännedom om, att någon samling af Tilas dikter verkligen existerade, och Ekelund, som uppger sig ha sett Bergklints handskrift i det Wernerska biblioteket, har ej användt sig däraf. Hittills har man för kännedomen om Tilas hufvudsakligen hänvändt sig till en af honom själf nedskrifven visbok, förvarad på Kungliga Biblioteket. Denna volym är till utstyrseln ett utsökt prof på 1700-talets konstnärliga bokindustri. Bandet är grön maroquin med smakfulla ornament i guldpressning; på titelbladet ser man en liten basunblåsande amorin på en molntapp, nedanför i elegant textning titeln "Tids fördrif" och därunder två rader i notskrift. Frampärmen bär dessutom initialerna E. A. Redan detta låter ana, att vi här ha påträffat en bok, som äger sin egen historia. Och innehållet verifierar detta antagande. Den första dikten ger oss närmare klarhet:

En siska, Daphnes enda ro,
Dess hela ömhet drog;
Men för sin Snåla Oväns klo
Det lilla Offret dog:
Som Sorgen kommer plär han gå,
Snart glömmer man ett Lif
Ty önskas, Daphne tröstas må
Af dessa Tidsfördrif.

Det är således en rococons Catullus, som med den vackra boken sökt trösta sin Lesbia öfver förlusten af hennes siska. Att det emellertid icke endast varit en yttring af vanligt 1700-tals-galanteri visas af den sista dikten i samlingen, nedskrifven en af de sista dagar, Tilas hade att vistas i Stockholm. Dess vemodiga ton låter oss förstå att tanken på att skiljas från E. A. gjort honom afskedet från fäderneslandet dubbelt smärtsamt:

Wid er hogkomst ögat gråter,
Fordna glada Tidsfördrif!
Ack I kommen aldrig åter,
Liufwa stunder af mitt Lif!
Men jag ser mitt öde vaknar:
Himmel skydda Dem jag saknar!
Och alt godt LISETTE gif!

Stockholm d. 30 Maji 1771.

Hvem var denna E. A., som Tilas ägnade sin hyllning? Dikterna i "Tidsfördrif" lämna därom ingen annan upplysning än den, att hennes förnamn bör hafva varit Lisette, ty detta namn är det vanligast förekommande; blott då och då användes till omväxling det mera allmänpoetiska Daphne. En dikt af Bergklint, intagen i den samling från 1791, som jag i inledningen till föreliggande uppsats omtalat, ger emellertid möjlighet att identifiera henne. Den afsedda dikten är af följande lydelse:

»Till Fröken Lisette Arbin wid återställandet af en wisbok kallad tidsfördrif, skrefwen med sal. Baron Sam. Olof Tilas hand.

D. april, 1773.[1]

Air: Annette à l'age de quinze ans.
Lisette, mäng din ömma röst
Med mina suckar till wår tröst.
Den wän är död som glädjen qwad
En skald så färdig
Så tårar wärdig
Som han war glad.

[1] Datumsiffran utelämnad.

Kom hjelp mig wårens blomster strö
Den bästa dödt, låt alt då dö.
För mig blir Floras glada park
Med alla kransar
Och fordna dansar
En ödemark.

Nej wäckom glädjen än en gång.
Han lämnat oss sin muntra sång,
Wår frögd hans sista wilja war.
Hans eld förswunnit
Men der den brunnit
Är wärmen qwar.

Lisette munter qwick och mild!
Ditt wäsend sjelft bör bli hans bild:
Din wänskap utgör hans beröm.
Som han dig frögda!
Som han, gör nögda!
Som han, war öm!

Bland Klerckers genealogiska anteckningar på Kungliga Biblioteket återfinner man föremålet för Tilas hyllning. Hennes namn var Elisabeth Arbin, hon var född 1750 och dotter till en kapten vid fortifikationen, Georg Arbin. I öfrigt finnas blott några torra data till hennes biografi. Vid 27 års ålder, alltså fem år efter Tilas död, gifte hon sig med en artillerikapten vid namn Carl Johan Coyet. Hon afled 1789.

Den diktsamling, som var Tilas afskedsgåfva till ifrågavarande dam, är till sin karaktär en visbok af det slag, som under denna tid var så ytterst vanligt. Inledningsstrofen oberäknad, innehåller den 114 dikter, svenska och franska i omväxling. I allmänhet finnes vid dikterna utsatt den ej sällan ur tidens rika operettrepertoar hämtade air, efter hvilken de skulle sjungas. Liksom hos de flesta af tidens visdiktare tyckas äfven hos Tilas text och musik stått i nära samband med hvarandra. "De fleste af Frih. Tilas skaldestycken", framhåller också Regnér i Svenska Parnassen 1785, (sid. 19), "äro gjorde för sång, och böra därefter dömmas, emedan sådana

poesier, ehuru de vackraste i förening med sin melodie, ofta förlora vid en blott upläsning."

Eichhorn och Ekelund behandla båda "Tidsfördrif" som en, bortsedt från de franska verserna, helt och hållet från Tilas själf härrörande diktsamling. Enligt deras samstämmande omdöme är det blott ett obetydligt fåtal där förekommande poem, som man kan hänföra till andra författare. Detta är emellertid ett fullkomligt misstag. Ett mycket stort antal af såväl de svenska dikterna som öfversättningarna från franskan tillhöra icke Tilas egen alstring utan äro hämtade från annat håll.[1] I Dalins Witterhets Arbeten, del III återfinnas t. ex. följande: Tidsfördrif nr. 9, Vadés "A notre bonheur l'amour préside" med dess öfversättning; nr. 48 och 50, öfversättningar af tvenne airer ur Favarts Raton et Rosette; nr. 13, "Jag finner att Kjärlek bör ledas wid hand", samt nr. 14, "Lilla Stofft som wille gierna Himlens dolda wägar se." Nr. 22, "Så wissnar nu ett Blomster bort som jordens prydnad var!", en ofantligt populär dikt, ofta afskrifven i visböcker, är af Johan Elers (Glada Qväden, 1792, nr. 4: "Elegie"). Från samme författare härrör äfven öfversättningen af visan "Jeanneton prit sa fanchette" (Glada Qväden nr. 23). Dessutom återfinnas i Glada Qväden fyra af de i Tidsfördrif intagna epigramartade små karaktärsdikterna, Spelaren, Smeden, Musicanten och Tiggaren. Nr. 102 i Tilas samling, "Om Bacchus du är Gud", är af Bellman (Fredmans Testamente nr. 201). Äfven nr. 17, Brunns-Visa, återgår hos Bellman i form af en bacchanalisk hymn (Fredm. Test. nr. 88: "Kom Nöjets gud vi vänte dig."). Nr. 45, "Kjärlekens Nöije och Qual", har sin egen historia. Denna dikt infördes af Regnér i Svenska Parnassen, första kvartalet 1785, hvilket emellertid föranledde en anonym insändare i Stockholms-Posten d. 21 maj att förklara, att Regnér därvid begått ett misstag. Enligt skribentens mening "erkänner denna pièce samma auctor som den ömma Daphne", och den är författad redan vid slutet af 1750-talet "på musiken till den vackra arian ur operan Il Re Pastore". — Regnér tog omedelbart denna

[1] För ett par af nedan meddelade upplysningar står jag i tacksamhetsskuld till docenten d:r Martin Lamm.

underrättelse ad notam och meddelade i andra kvartalet af sin publikation, att den nämnda dikten tillhörde Creutz. Huruvida han hade rätt i att genast följa den okände insändarens uppgift torde vara tvifvel underkastadt. Dikten ifråga förekommer icke i den Gyllenborgska upplagan af Creutz arbeten,[1] då den däremot af Bergklint upptagits i dennes samling af Tilas dikter. Och då insändaren yttrar, att dess "mycket åtskilda styl från de öfriga styckena af samma hand, kan hända bordt gifwa min Herre någon misstanka, att den endast som afskrift kommit att inblandas i hans samlingar", har man icke något direkt skäl att gifva honom rätt. Tvärt om företer dikten samma egenskaper, som känneteckna Tilas öfriga alstring, om än med en ovanligt fyllig och mjuk versklang, hvilken kan göra förklarligt, att någon läsare fått Daphnes skald i tankarna.[2]

Om alltså många af de dikter, som Tilas samlat i Tidsfördrif, härröra från äldre författare, så bör äfven nämnas, att i ett par fall dikter af Tilas hand under senare tid med orätt öfvergått i annan ägo. Så t. ex. ett par dikter, som Carlén infört i sin Bellmansupplaga, men som, då de ingå i Bergklints handskrift, med säkerhet kunna hänföras till Tilas: Fredm. test. nr. 34, "Bacchus skulle kring staden åka", för hvilken vi dessutom äga Schröderheims förut citerade uttalande, och nr. 198, "Den milda våren börjar rå". Dessutom förtjänar anmärkas, att Fredm. test. n:r 155, "Systrar hör sådan kostlig Bassong", i Völschows visbok på Kungliga Biblioteket (vol. II, n:r. 78) förekommer under Tilas namn, hvilken attribution i betraktande af Völschows nära vänskap med Bellman — såsom framhållits af Schück i Samlaren 1880, sid. 128 —, måste tillmätas en stor betydelse. — I allmänhet är frågan om författarskapet till dessa populära smådikter mycket vansklig att afgöra.

---

[1] I Gyllenborgs företal finnes ingen antydan om, att några uteslutningar gjorts bland Creutz dikter. Tvärt om säger G. direkt följande: »Jag har således varit i tilstånd att med detta poem (Atis och Camilla) förena författarens öfriga Arbeten, och har trott att dermed på en gång upfylla vänskapens pligt och Allmänhetens billigaste längtan.»

[2] Uppgiften om Creutz författareskap återgår hos Hammarsköld-Sondén, *Sv. Witterheten*, sid. 266.

Söker man i tidens visböcker, finner man den fullständigaste villervalla i fråga om attribueringen. Äfven de bekantaste dikter gå ej sällan under oriktiga namn, och det är klart, att den mera efemära dagspoesiens produkter måste löpa än större risk att förblandas med hvarandra. Det är därför mycket ofta nästan omöjligt att bland de talrikt förekommande, hvarandra motsägande uppgifterna finna den riktiga, i synnerhet som stil och behandling i dessa dikter vanligen icke förete några individuella särdrag, som kunna läggas till grund för en attribuering. Men då det oftast endast rör sig om poetiska bagateller, är den osäkerhet, som uppstår, icke af någon alltför stor betydelse.

Utom de i Svenska Parnassen offentliggjorda dikterna blef äfven efter Tilas död nästan intet af hans alstring tryckt. Blott ett par af hans dikter intogos i Utile Dulcis Witterhets Nöjen — del I Fattigdomen, del II Råd till en Antiquarius och Grönsiskan. Råd till en Antiquarius meddelades dessutom i Stockholms Posten den 16 november 1785 under Tilas namn.

Emellertid hade verkligen, om man får lita på Apelblads uppgift, Tilas under sina tidigare år ett par gånger ehuru anonymt framträdt för offentligheten. I Anonymi et Pseudonymi Sveciæ, vol. 3 (U. Univ. Bibl. U. 234) tillskrifvas honom följande arbeten: Qwäde, om den gyllene tiden då Caffe war i bruk, Glasögon at dermed bese närwarande tider och Grafskrift öfwer en siutio års mö, alla skillingtryck från 1767. Dessutom förekommer Tilas namn ännu ett par gånger hos Apelblad; dels uppgifves han som öfversättare af "En lustig historia och beskrifning om Esopi sällsamma lefwerne och äfwentyrer", 1766, dels har Olof Andersson Knös på Bergklints auktoritet antecknat honom som författare till den år 1765 tryckta satiren Luft-Slottet, som Apelblad tillskrifvit en i öfrigt obekant Andreas Gottl. Herkepæus.[1] Eichhorn har emellertid på grund af en anteckning på ett exemplar i Kungliga Biblioteket frånskrifvit Tilas denna dikt. Mot detta kan anföras, att Bergklint ej blott genom uppgiften till Knös visat, att han ansåg Luft-Slottet som sin lärjunges arbete,

[1] Knös anteckning har följande lydelse: L. Baro Sam. Ol. Tilas, teste Ol. Bergklint. Den är ej signerad, men på Knös stil kan man ej misstaga sig.

utan äfven där igenom, att han intagit dikten i fråga i sin handskrifna Tilasupplaga, där man däremot icke finner de tre andra.[1] Om dessa, som man ju icke emot Apelblads uppgift har någon anledning att betvifla, äro af Tilas, har Bergklint synbarligen icke funnit dem värda att medtagas vid ett eventuellt offentliggörande.[2]

* * *

Tilas ställning som diktare betecknas af den position, som han intager i 1760-talets litterära värld. Genom sin lärare Bergklint hör han tillsammans med sällskapet Witterlek, men då detta upplösts, öfvergår han till det då under bildning varande Utile Dulci. Hans förbindelser med den Strand-Elersska kretsen hade dock ej hos honom hunnit kvarlämna några mera afgörande intryck, i synnerhet som dess poetiska genre låg hans eget rörliga diktartemperament fjärran. Tonen inom sällskapet Witterlek hade lämpat sig för Bergklint; under hela sin bana bibehöll denne samma karaktär, trots det att han senare blef en af de bärande krafterna i Utile Dulci. Men med Tilas blef förhållandet annorlunda. Witterleks borgerligt-konservativa moralism, dess pedantiska anakreontik och dess stela epigramstil lämpade sig ej för honom. Hans ungdomsförsök i den satiriska genren ha ingenting, som antyda, att han ägnat något lifligare intresse åt att uppträda som moralist. Skämtet är matt, motiven välbekanta och slitna, satiren hållen i allmänna drag, utan udd och skärpa. Dessutom lida samtliga dessa alster af brist på koncentration. Särskildt "Qwäde, om den Gyllene tiden,

[1] Bygdén har dock i Svenskt Anonym- och Pseudonym-lexikon upptagit den Eichhornska uppgiften.

[2] I »Det svenska lustspelet under frihetstiden», sid. 103, meddelar Warburg en från Erik Ekholm härrörande uppgift om, att Tilas är författare till det år 1768 tryckta divertissementet »Fröken Kammarduks resa till Lorensberg.» Det har icke lyckats mig att finna något, som kan verifiera detta antagande, på hvars riktighet för öfrigt Warburg själf ej synes lita. Ännu mera osäker är förmodligen en annan notis af Ekholm (i Register öfver Adelige Författare, Nordin kvart 1068), enligt hvilken Tilas skulle vara öfversättaren af »Anna Bell, en Ängelsk historia af herr Arnaud, öfwersatt på Swänska af ett Fruntimmer» (Stockholm 1771). Ekholm har för öfrigt själf vid denna uppgift fogat följande onekligen befogade anmärkning: »N. B. Måtte ej wara af Tilas fast N. N. det sagt efter det står af et Fruntimmer.»

då Caffe war i bruk", af Apelblad karaktäriseradt som "periculum iuvenile poeticum non inelegans", drar ut skämtet, tills läsåren hunnit tröttna mera än en gång. "Luft-Slottets" satir är synnerligen tam, helt och hållet utan den träffsäkerhet, som gifvit t. ex. den unge Gyllenborgs satirer deras nästan brutala kraft. Tilas håller sig till allmän sedesatir, ungefär som Bellman gjort i sina tidigaste försök. Den abstrakta stilen låter äfven ana, att författaren betraktat sitt verk mera som en poetisk stilöfning på ett lätt bearbetadt fält än som ett uttryck för sin egen individualitet. Han har ett par gånger senare berört satirens område, men utan att nå utöfver den ståndpunkt, som här markerats. Bättre har han lyckats, då han för sin satir valt epigrammets form.

Samma osjälfständighet som i dessa ungdomsförsök möter oss äfven i de af Tilas dikter, som ha en mera officiell karaktär — begrafnings- och bröllopsverser m. m. Bergklint har af sådana i sin samling upptagit ett rätt stort antal. Här står Tilas fullständigt kvar i den traditionella festpoesiens manér. De välönskningar och de underdåniga hyllningsord, hvarmed han upphöjer konungahusets medlemmar, återfinnas regelbundet i samtidens dikter af liknande art. I en dikt, som han riktar till dåvarande kronprinsen och hans gemål Sofia Magdalena, finnas alla dessa stereotypa formler förenade: försäkran om folkets orubbliga trohet, hopp om ett kommande lyckosamt regemente, erinran om berömda företrädare —

Låt dyre kronprintz det få bli Din största ära
At värdigt Gustafs namn med Gustafs dygder bära!
Dess hugkomst lifva up, at pryda Vasars Thron! —

denna lyckönskan, som förföljer Gustaf III från klubbarnas och kroglällskapens dryckesvisor upp till den mest officiella festpoesien — och så till slut nedkallande af himlens beskydd öfver "detta Gudapar", som är landets framtidshopp. — De dikter, där Tilassläktens föregående medlemmar fått sina förtjänster framdragna, äro i stort sedt af samma slag. Man behöfver blott höra de första raderna af dikten öfver Tilas farmor, Maria Hjärne, för att märka den nära anslutningen till den vanliga begrafningspoesiens stil:

Kom du som blott vår verld berömmer
Och vår tids finhet prisa vet,
Som orätt fordna tiden dömmer,
Dess seder och belefvenhet!
Kom hit och lär af denna Bild
Om dem en högre tanka fatta
Som sann förtjenst förstodo skatta
Från vår tids glitteryta skild.

Det är ett af de mest karaktäristiska loci communes inom begrafningspoesien, som Tilas här annekterat. I en annan dikt är det ännu ett af grafdiktningens traditionella anslag, som går igen:

Läs vandringsman ett Åreminne,
Som ej sitt lof af smicker lånt,
Som du skall döma välförtjent,
Så framt Du sjelf har ädelt sinne.

Då han ger sin morfar, Samuel Åkerhielm, "gubben med Catonska dygden" en poetisk grafkrans, är det, som föremålets höga värdighet kräfver, den klassiska historien, som får lämna paralleler:

Tag Åkerhielm Ditt rum bland Svenska Aristider.
En dygd från gamla Rom i Dig sin like nått.

Inom denna diktgenre söka vi således förgäfves några drag af Tilas individualitet. Han rör sig här nära nog uteslutande med från den poetiska allmänningen lånadt gods.

Något mera självständiga äro bröllopsdikterna. Tilas känner sig där mindre bunden af skyldigheten att tala i högtidlig stil, hvilket säkerligen gjort honom icke ringa besvär; han kan röra sig friare och föra dikten närmare det fält, som låg honom närmast: idyllens och sällskapspoesiens. Men trots detta står han i mycket nära förbindelse med den föregående tidens diktning. Han öfvertager flera sedan långt tillbaka gångbara motiv; Fröja införes talande och skalden öfverbringar hennes ord till brudparet, det alluderas på hur Astrild genom att väcka kärlek hos de kallsinniga hämnas försöket att trotsa hans lagar, o. s. v. Men tonen hos Tilas har blifvit en annan än förut. Han väljer rörliga versmått, söker elegans i

uttryckssättet och tecknar det blifvande äktenskapets lycka på ett mindre direkt och påtagligt sätt än hvad man förr gjort. Ibland kan han anslå en moraliserande ton, som erinrar om den hos Witterleks medlemmar, särskildt Strand och Elers, vanliga:

När stadgat tänksätt kärlek leder
Han hela lifvets väl bereder
Och sår sin egen sällhets frön,
Han segrar öfver alla hinder
När han två hjertan sammanbinder
Det är beständighetens lön.

Men det är blott någon enstaka gång, som han rör sig inom den allvarsamma genren. Vanligen är tonen en helt annan:

Ej fins någon hydda, ej torp eller slott,
Där kärlekens bud icke höres,
Ej hjerta som pickar och rörelse fått
Af ömhet och känslor ej röres.
Fast Astrild är liten han mägtig dock är
Han eldar vår önskan, han styr vårt begär,
Och slutligt snält man dock röres.

Håller man upp dessa båda strofer emot hvarandra, är det icke svårt att se, huru mycket ledigare Tilas rör sig inom den genre, som den senare representerar, den skämtsamma bagatellpoesien. De formella svagheter, som eljest karakterisera en stor del af hans alstring, framträda här med mindre skärpa och tydlighet än i hans allvarliga reflektionsdikter, och, fastän han visserligen äfven i sin poésie fugitive till största delen rör sig med långods, är han dock där mera till sin fördel än då han varierar begrafnings- och gratulationsdikternas utslitna trivialiteter.

Det är icke heller genom sina officiella hyllningsverser utan genom sin för den närmare vänkretsen afsedda småpoesi, som Tilas blifvit känd som diktare, om än hans mera litterärt och kritiskt anlagda bekanta ansågo den senare som en mindre betydande gren af hans poetiska verksamhet. Oxenstierna, som väl kände till det mesta af hvad Tilas skrifvit — han alluderar i sin dagbok på flera

nu försvunna arbeten af vännens hand — råder i sitt förut citerade bref till Bergklint (Wien, december 1772) denne att i sin tillämnade upplaga utesluta så mycket som möjligt af Tilas poésie fugitive. "Ju mera stränghet man brukar vid granskningen af hans arbeten, ju mera visa vi hans åminnelse vår agtning, och i denna räffst gjöra vi ej annat än hvad han själf gjordt om han fådt lefva." Det ligger Oxenstierna högeligen om hjärtat, att bland Tilas dikter ej upptages "sådan osmakelig och illa tillredd mörja som den, hvarmed Brunkman (förmodl. skriffel; bör stå Bökman) vanhedrade den kvicka Dalins minne". Allt sådant finner han ej "värdigt att blifva allmänt". Men fastän Bergklint i sitt minnestal, då han berör frågan om utgifvandet af Tilas dikter, uttalar sig i ungefär samma riktning,[1] har han dock till all lycka i realiteten ej så noga följt Oxenstiernas råd. Liksom det skulle vara föga tjänligt för Dalins skalderykte, om han blott skulle bedömas efter "Svenska Friheten" och ej efter sin ofta utsökta småpoesi, skulle äfven Tilas stå sig slätt, om man fäste sig uteslutande vid hans försök i den högre stilen. Bergklint måste ha haft en känsla häraf, ty han har tagit med ganska mycket af sin lärjunges poetiska miniatyrer, om han än själf icke ansåg dem vara af någon egentlig betydelse. Dock är det en genre, där vi veta, att Tilas varit verksam, men som likväl finnes föga rikt representerad hos Bergklint, nämligen den bacchanaliska. Där har Bergklint tydligen mera varit af Oxenstiernas mening. "Låt af Bellmaniana så litet inflyta som möjligt är", hade denne skrifvit, "om ej supvisor äro som Anacreons, gifves intet i världen mera insipide och mera otäkt." Bergklint har hufvudsakligen af bacchanalia tagit upp sådana, som egentligen äro att karak-

[1] De afsedda orden äro af följande lydelse:

Det var den enda tröst, som vid Hans död mig glädde
At Han mig anförtrodt det mästa som han qvädde:
En altför vacker skatt at fruktlöst gräfvas ner:
Det blir min öma plikt at dela den med fler.
Det vill dock ske med val, som ej blir lätt at göra
När af min dyra Vän jag intet vill förstöra;
Men alt är icke gjort för oss och våra dar,
Och när det skils ifrån blir minsta delen quar.

tärisera som sällskaps- och skämtvisor, men däremot låtit den rena dryckesvisan blifva föga representerad.

Oxenstierna hade rätt, då han kallade Tilas bacchanaliska dikter Bellmaniana, ty så till form som innehåll röja de starkt inflytande från Bellman. De äro skrifna till bekanta melodier och liksom Tilas dikter i allmänhet ämnade att sjungas. Men det kan ej nekas, att de genomgående kännetecknas af en viss matthet. Det är långt emellan dessa dikters klubbstämning och den bacchiska yran hos Bellman. Motivkretsen är den inom dryckesvisan vanliga; särskildt är det ett, inom 1700-talsdiktningen ytterst ofta användt uppslag, som förekommer i ett par olika versioner — Venus och Bacchus lockelser i täflan med hvarandra. Än är det kärleken, mot hvilken man söker botemedel:

Kjärleks boijor trycka
Och en ringa Lycka
Han oss gier.
Drufwe-Saften
Ökar åter kraften
Och i Win Wi dränka kjärleks gräl.

än åter framdrages Bacchus som den olycklige älskarens ultima ratio för att inverka på en obönhörlig skönhet:

Uppå min trohet har du rön
Och ännu min kjärlek räcker.
Men om den snart ej får sin lön,
Bacchus honom släcker.

Åter en annan gång är det den afvisade älskaren, som kastat sig i armarna på Bacchus och nu gläder sig åt att hafva öfvervunnit Cloris och kärlekens tyranni: han är så grundligt botad, att han

»i sina Supe-Calaser
Aldrig på Clorisar tänker.»

Detta motiv tillhör de allra vanligaste inom bagatellpoesien: det varieras i olika former hos Grécourt, Gleim m. fl. och har inom svensk diktning sin klassiska representant i Bellman.

I några af dessa sina dryckes- och sällskapsvisor har Tilas tecknat små lifligt sedda bilder ur det samtida Stockholmslifvet. Oberoende af litterära förebilder, skildrar han här blott det lif, som han själf otaliga gånger sett och deltagit i. Så exempelvis i den förträffliga, i sin åskådlighet om Bellman erinrande ögonblicksbilden af det kortspelande sällskapet på klubben (nr. 72 i Tidsfördrif), ur hvilken Levertin citerat de sista stroferna i sin bok om Wellander:

God afton Bröder säg sku vi göra vårt partie?
En liten L'hombre vårt tidsfördrif skal bli.
Bär Jungfru, ljus och spelbord hit
Och låt oss krita få
Tag marquer hit, och blanda kort att tiden nyttjas må.

En vacker solo: med matadorer, 12 per man,
Permis min Herre! Tournera om Ni kan!
Jag passar, klöfver slår jag opp, min bet blir 36.
Jag korsar, lyckan följer den som rasar blindt til vägs.

En Bouteille dricka! Hvem har en pipa god Tobak?
Skam är at gnida på en så ringa sak!
Hör stoppa du min söta bror och lägg en kapsel på!
Jag tappar mina 8 kort, jämt 192.

Den i de följande raderna gifna skildringen af sällskapets gemensamma supé är lika liffullt utförd. Dikter af detta slag — utom den ofvan anförda t. ex. stroferna om Cloris, som står i sitt fönster och ser paraden marschera förbi — låta oss i Tilas ana en iakttagare af betydenhet, och man måste beklaga, att Bergklints samling blott bevarat ett jämförelsevis obetydligt fåtal dylika situationsbilder.

Fylligare företrädd är däremot Tilas skämtdiktning. Äfven här finna vi, att han följer de strömningar, som voro rådande inom hans omgifning. Särskildt ofta anslår han den populära parodiska eller travesterande tonen. Säkerligen har han ofta liksom Oxenstierna hört Bellman i något upprymdt sällskap sjunga sina Fredmanshymner och därvid lockats att söka imitera deras skämt. I det vanliga bibelgycklets stil var säkerligen det projekt till psalm-

bok affattadt, som Oxenstierna i sin dagbok den 30 juli 1769 berättar sig hafva fått del af. Men dessa och andra liknande dikter, afsedda till den troende bacchanaliska församlingens tröst och hugsvalelse, har Bergklint icke funnit lämpliga att bevara i sin samling.[1] De, som han meddelar, äro dock, fastän ämneskretsen är en annan, förmodligen i det hela af samma art som de undertryckta bibelparodierna. Så exempelvis en tämligen plump mytologisk travesti och en parodi på den ideala landtliga erotik, som kännetecknade tidens pastoraldiktning. Men i dessa dikter är Tilas icke till sin fördel. Dels voro redan på hans tid motiven inom den parodiska genren tämligen utnötta, dels lämpade det sig icke för honom med hans brist på formell talang att vara spirituell annat än inom knappa gränser. Detta tycks också hafva varit samtidens omdöme, att döma efter de afskrifter, som vanligast förekomma i visböcker från denna tid. Ty sällan, om ens någonsin, möter man där några af hans genomförda parodier, då däremot hans småpoesi mycket ofta finnes företrädd. En af hans allra populäraste dikter är ett af dessa små epigrammatiska ögonblicksskämt, som tiden älskade:

Recept emot Melancholie:

Recipe fyra Violister
Cui addetur en Bass viol.
Fiat extract af Capellister
Quantum vis Nympher i koft och kjol.
Misce ut fiat en Quadrille
Dricks under hetan så mycket man vill
Detur Signetur Sympathia.
För all slags Melancholia
Och all Chagrin som är till, till, till.

---

[1] Blott i en af de dikter, han upptagit, finnes en biblisk allusion; det är det ofta använda motivet Bileams åsna, som varieras i några rader:

Här vankas intet nytt at dig min Vän berätta
åtminston' ej af vigt om kanske icke detta
at Bileams åsna fins i våra tider qvar
än mera at hon fler ibland oss alstrat har, etc.

Däremot har Bergklint meddelat en katekesparodi (tryckt i Svenska Parnassen under titeln »Lycksalighetens budord), bestående af fyra bud, hvart och ett åtföljdt af »Hvad är det?» och några raders utläggning.

Det motiv, som Tilas användt i dessa rader, är icke sällsynt inom tidens poésie fugitive. Tilas kan ha träffat på det, om han någon gång bläddrat igenom en upplaga af Grécourt. Bland dennes Poésies diverses finnes nämligen en på analogt sätt konstruerad skämtsam bagatell, "Recette infaillible" (Oeuvres complettes de Grécourt, Luxembourg 1764, tome III, sid. 205), där som medel mot alla slags sjukdomar rekommenderas följande:

Prenez deux grains d'indifférence,
Autant de résolution,
Dont vous ferez infusion
Avec du suc de patience.
— — — — — — — — — —
Vous mêlerez le tout ensemble
En l'infusant, si bon vous semble,
Avec deux doigts du meilleur vin,
Et le prendrez chaque matin
Vous verrez que cette pratique
Au Médecin fera la nique.

Men man behöfver för öfrigt för att söka Tilas förebild icke gå utom Sveriges gränser; ty inom vår egen bagatellpoesi hade blott några år före Tilas Olof Rudbeck den yngste användt samma motiv i en liten skämtdikt, "Bot för alla siukdomar", tryckt först i Abraham Sahlstedts Samling af Verser på Swenska, fjärde delen (Stockholm 1753), sid. 101, sedan äfven meddelad i Bergii Små-Saker til Nöje och Tidsfördrif, andra delen (Stockholm 1756), sid. 94. Liksom alla Rudbecks försök i den komiska genren är äfven detta omständligt och långdraget, utan udd och elegans:

Recipe. Tag et pund af alt fulkomligt nöje,
Tolf marker lust och frögd, sex qwintin lek och löje;
Det koka wäl ihop, med bästa slag man wet
Af Win och godt Swenskt Öl, bland Sällskaps rolighet, o. s. v.

Det är ju icke omöjligt, att Tilas fått idén till sitt epigram från dessa rader. I förbigående sagdt har Tilas Recept fått stå modell för ett annat liknande, så vidt jag vet otryckt, men intaget bland visorna i Völschows samlingar (första delen, nr. 200). Men

här har motivet fått en bismak af politik och dessutom blifvit betydligt mindre tilltalande i tonen; det är en pik åt prästeståndet, som den obekante författaren afsett:

Rep. 9 Präste näsor
Cui addetur Biskops skiägg, o. s. v.

Det kunde tänkas, att detta är en af "de Partiverser, Tilas hade orätt att så ofta skrifva" (Oxenstierna) och att han själf valt att parodiera sitt omtyckta Recept, men detta motsäges af, att dikten verkligen är alltför okvick för att härröra äfven från någon af Tilas mindre lyckliga stunder.

Ett par gånger har Tilas roat sina vänner med litteraturskämt, där kvickheten egentligen legat i de personliga anspelningarna. Af detta slag är hyllningen till Bergklint på Olsmässodagen 1769, där en del onämnda, men för diktens föremål säkerligen lättigen kännliga poeter passera revy och göras till föremål för parodisk efterbildning, i ett par fall verkligen lyckadt nog. Mera bekant än denna dikt är det i Svenska Parnassen 1786, sista kvartalet (sid. 331) meddelade Banne-Brefvet "i Apollos namn til en berömd Svensk Skald, som ville nedlägga sin lyra".[1] Här finna vi Tilas inne på den väg, som före honom beträdts af Triewald och som senare skulle ytterligare brytas upp af Kellgren. Hans bref, riktadt till Oxenstierna, utgör en vidräkning med den skara af tillfällighetsrimmare och versmakare, som öfversvämmade den svenska parnassen. Namnen variera i olika afskrifter. De, som Bergklint upptagit, äro desamma, som om och om igen gifva tidens vittra snillen nya tillfällen till gyckel: den kuriöse pekoralisten Brunkman, som aldrig hade en lugn stund, angripen som han var af Kellgren, Harlingsson m. fl., Simmingsköld, lika illa tåld för sina dåliga verser som för sitt oblyga kryperi för de maktägande,[2] Algierkonsuln

[1] Tryckt äfven i det af J. G. Ehrenmalm redigerade, kortlifvade »Dagbladet Musernas Försök» 1783, där med namnen utsatta, samt i Hansellis »Ur en samlares papper», I, sid. 3.

[2] Förmodligen är det ifrågavarande dikt, som afses, då Porthan i ett bref till Gjörwell (Åbo d. 30 sept. 1774) säger sig känna Simmingsköld blott genom Gjörwells tidskrifter och »et litet poëme af framl. Baron Tilas til Kammarh. Gr. Oxenstierna». — Gjörwellska brefsaml. KB.

Brander, mot hvars dilettantdramatik Bergklint ungefär samtidigt riktat en skarp och befogad kritik, den andliga poetissan Charlotta Frölich, Bellmans vän bror Wetz och ännu några andra af lika rang och heder. Men med allt detta finnes det dock intet af den poetiske reformatorns entusiasm och kärlek till diktningens höghet i Tilas verser; han var nu en gång ingen principmänniska, och därför blef hans angrepp på det öfverflödande tillfällighetsrimmeriet blott ett flyktigt ögonblicksskämt, ej något uttryck för ett fixeradt poetiskt program. Antagligen var det till någon del motiveradt af inflytande från Bergklint, som bar motviljan mot godtköpspoesien i blodet, men dessutom också däraf, att Tilas fann nöje i att slå sig till kritikens riddare på bekostnad af så lättbesegrade motståndare som Brunkman och Simmingsköld.

Mera betydande än i sina försök på den litterära polemikens fält framträder Tilas i sin idylliska poesi. Inom den krets, där han fått sin litterära utbildning, Elers och Bergklints, hade denna genre icke haft någon representant. Deras lyrik var till största delen blott en mer eller mindre manierad poetisk jargon, där känslan för det omedelbaras poesi var så godt som fullkomligt utdöd. De här och där i deras dikter förekommande försöken till naturskildring gifva icke annat resultat än ett svagt tecknadt, traditionellt herdelandskap, samma obestämda och allmänpoetiska milieu, som kännetecknat en stor del af den anakreontiska lyriken i Tyskland. Äfven Tilas har då och då fallit in i detta maner och varierat motivet "Beatus ille qui procul negotiis" på gammalt välkändt sätt:

Min hydda är en nöjsam borg,
En blomster äng min gård
Kring mina parker hörs ej sorg
Jag bär om Zephis vård — o. s. v.

Man behöfver icke höra mera än dessa få rader för att märka, hur opersonligt och jargonartadt denna teckning är utförd. Men vanligen äger naturskildringen i Tilas idylliska poesi vida mera känslighet och konkretion. Han har ej sällan något, som erinrar om den fina naturkänsla, som man ibland möter hos Dalin och som

sedermera i än högre grad utvecklats hos Creutz och Bellman; så exempelvis i följande vackra rader (Tidsfördrif n:r 64, utan titel tryckt i Svenska Parnassen):

Daphne wår Himmel mulnar
Vackraste tiden flyr
Skogarnas fägring gulnar
Hösten oss bryr!
Blomstren försvinna
Men ack Herdinna
De oss påminna·
Att när vi klaga,
Nöjen bedraga
Vi blott må laga
Att en beständig Wåhr
I Kjärlek rår.

Utan att göra sig skyldig till öfverdrift kan man säga, att Tilas här lyckats få in något af den stämning, som utgör en bland de förnämsta egenskaperna hos samtidens bästa naturskildrande diktare. — Samma veka idyllton som här råder också i en annan af Tilas dikter, skrifven till den kända airen "Annette à l'âge de quinze ans" ur Favarts Annette et Lubin; dess vackra inledningsstrof låter oss ana, hvilken fin och känslig blick för naturens skönhet Tilas ägde:

Den milda våren börjar rå,
Se träden bröllopsklädda stå
I hvita Blommors Robe de Cour
Hvart blad jag skådar
Mitt öga bådar
En ny natur.

Verserna, riktade till en herdinna för att beveka hennes hjärta vid tanken på naturens korta fägring, sluta med ett motiv, som tillhör kärleksdiktens vanligaste:

Låt skogens dufvor lära dig
Att ömt förenà dig och mig.
Låt oss på Fiärilns glada vis
Vår kärlek reta,
I gräset leta
Vårt Paradis.

Motivet i fråga går äldst tillbaka till Propertius[1] och har sedan varierats otaliga gånger. Det finnes hos von Hagedorn (Die Vögel, Poet. Werke, 1771, III, s. 34), i Masson de Pézays Zélis au bain — där med tydligt uttalad sens-moral: Suivez, Amants, leur manège amoureux! —, i äldre svensk diktning hos Lucidor, i dennes öfversättning från Catz, "Om en Möös plikt", och hos Skogekär Bergbo, Venerid, sonett 84. Tilas har alltså här liksom ofta hämtat sitt uttryck från den äldre poetiska traditionens motivkrets.

Äfven i Tilas öfversättningar gör sig ej sällan hans individuella naturkänsla gällande, och i ett par fall har han lyckats att med sina tolkningar vida öfverträffa originalen. Särskildt är detta fallet med en öfversättning ur Annette et Lubin — Annettes air "Jeune et novice encore" — som i Tilas omdiktning fått en så helt ny gestalt, att Bergklint förledts att införa den som original i sin handskrift. Förklarligt, ty den har i sin svenska dräkt fått en fraicheur och en finhet, som det franska originalet blott äger i vida ringare grad. På samma sätt är det med omdiktningen af arian ur Rousseaus Le devin du Village, "Allons danser sous les ormaux", hvilken i Tilas återgifvande vunnit ett drag af naturlighet, som är originalet främmande:

Midsommars-stången löfvad står:
Daphne lät oss i ringen taga!
Midsommars-stången löfvad står:
Daphne tänk sommaren hastigt går.
Önskom att blott, att blott hvarann behaga! — —

Det är icke utan att man inför dylika känsligt utförda teckningar erinrar sig, att Tilas under hela sin barndom och ungdom vistats hos sin morfar på Margretelund, där han säkerligen med samma naiva förtjusning som Oxenstierna tagit del i landtlifvets nöjen. Minnena från denna tid ha satt sin prägel på en stor del af det bästa, hans diktning äger.

---

[1] Elegiarum lib. II, 15, v. 27—28:

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ,
Masculus et totum femina coniugium.

I lika grad kännetecknande för Tilas personlighet som dessa dikter äro de, där han direkt besjungit det ämne, som man så ofta möter som en integrerande del i hans poetiska alstring: kärleken. Men hans ämneskrets är i stort sedt helt och hållet densamma, som man möter öfver allt i rococons erotiska poesi. I ett afseende bildar han dock ett undantag; hos honom saknas nämligen så godt som fullständigt det drag af tvetydig faunhumor, som eljest nästan alltid blickar fram äfven hos de allvarligare bland tidens kärleksdiktare. Detta kan naturligtvis bero på, att Bergklint uteslutit eventuellt existerande dikter af detta slag. Men tonen hos Tilas är vanligen icke sådan, att man föranledes att tro, att han haft alltför många dylika alster på sitt samvete. Det var ju tidens modestil — någon annan form för humor än det sexuella skämtet kunde 1700-talet knappast tänka sig — och möjligen har äfven Tilas någon gång skattat åt denna allmänna jargon. Men troligt är, att man vida mera kommer hans personlighet nära i de dikter, som Bergklint bevarat. De utmärka sig icke genom någon originalitet; tvärt om finnes det knappast något af de motiv, han upptagit, som icke i talrika variationer återgår i tidens diktning. Men likväl få de ej sällan ett drag af individualitet, ej genom ämne eller behandling utan genom den fina, nästan spröda känsla, som genomgår dem — samma känsla, som vi förut mött i Tilas naturskildring. Detta förlänar ofta de gamla motiven en ny friskhet. Ett af dessa ofta behandlade ämnen är omöjligheten att undfly kärlekens makt och den glädje, som dess välde trots allt för med sig. Det har i äldre fransk diktning sitt typiska uttryck i refrängen till Benserades Stances à l'Amour:

A l'Amour on resiste en vain,
Qui n'aima jamais, aimera demain.
(Oeuvres de M. de Benserade, Paris 1698, I, sid. 234).

och har senare upptagits — för att välja ett exempel bland många — af Jean Baptiste Rousseau i en af hans kantater, Le triomphe de l'amour (Oeuvres, Londres 1753, vol. I, s. 282), där han först besjunger det ensliga lifvet i sånggudinnornas sällskap, men likväl

måste erkänna sig redo att räcka kärleksguden handen, så snart denne uppenbarar sig — att motstå honom är omöjligt:

Venez, cher tyran de mon ame:
Venez, je vous fuirois en vain.

Samma motiv går igen hos Tilas:

Flykten är fåfäng att våga,
Ömheten skrifver oss lag
Motståndet ökar vår plåga
Kärleken segrar en dag.

Och han tillägger en erinran, som han icke tröttnar att upprepa nästan i hvar och en af sina små kärleksdikter:

Löjen och menlösa lekar
Senaste åldren oss nekar
Nöjet är som våren kort
Och förtjusar men flyr bort.

Den här som bimotiv inflätade tanken på vårens och ungdomens korthet bildar ett grundtema i en stor del af 1700-talets erotiska poesi. Motivet är ursprungligen hämtadt från Horatius (Od. II, 11 och IV, 10) och har sedermera öfvergått i renässansens diktning, där det vunnit en otrolig popularitet och varierats af talrika skalder, Ronsard, Opitz, Fleming m. fl.[1] Ännu mycket långt fram i tiden fortsätter det att användas, vanligen varieradt så, som det förekommer i Grécourts Stances à Iris:

Mais le temps passe à tire d'aile;
Ce n'est qu'un éclair qui nous luit;
La courte jeunesse le suit:
Iris, cessez d'être cruelle.
(Oeuvres de Grécourt, Luxembourg 1764, tom. III, sid. 223.)

Hos Tilas återfinnes motivet äfven i denna form:

Florinda lydom kärlekens lagar
Och nyttjom våra vackraste dagar
Betänk hur fort vår Ungdom går.

[1] Jfr Castrén, Stormaktstidens diktning, sid. 44.

Det kommer tillbaka än en gång som "Hvad är det?" vid det fjärde af budorden i hans katekesparodi:

Vi skolom nyttja ungdoms våren
Hösten ledsnad har;
Bekymret följer åren.

Såsom det framgår af dessa exempel är Tilas ämneskrets hvarken särskildt originell eller omfattande. Han håller sig i allmänhet inom de råmärken, som utgöra gränspunkterna för rococons poésie fugitive, och hvad stil och behandling beträffar, så står han äfven här i mycket nära samband med tidens mera bekanta och lästa diktare. Någon gång kan man finna, att han direkt tar upp ett schema från den äldre poesien — så särskildt i en skämtsam bagatell, betitlad "Hvad är en kyss?", där han valt en välbekant dikttyp, "Hvad är" &c. med en efterföljande rad af svar. Liknande dikter finnas någon gång hos den närmast föregående tidens poeter; bl. a. har Johan Elers användt ett analogt schema i en som imitation betecknad dikt, Kyssen, (Mina Försök II, s. 36). På samma sätt konstruerad är en "Beskrifning på en klapp" i första delen af sällskapet Witterleks "Öfningar", sid. 40. I ännu äldre diktning är schemat vanligt som form för begrafningspoesien, men förekommer äfven i skämtsamma bröllopsverser, exempelvis i ett af Wrangel i Det karolinska tidehvarfvets komiska diktning, s. 197, citeradt "Betänkande wid Giftermål" (Hvad är ett äktenskap? Perpetuelt arrende o. s. v.). Dikten i Witterleks Öfningar är den, som i behandlingen står Tilas närmast.

Inom den del af Tilas diktning, som bär den omedelbara subjektivitetens prägel, öfverväga de melankoliskt-elegiska stämningsdikterna. Anledning till dylika känslor har han förmodligen i rikt mått haft under sina Stockholmsår. Bergklint framhåller också i minnestalet, att hans motgångar icke lämnat honom oberörd:

Man såg hans muntra lust nog när att vilja tråna.
Man nämner ganska lätt sju ledsnadsfulla år
Men döm af Hans natur hvad denna längd var svår.

Dessa stämningar återspeglas i en del dikter, som utan tvifvel bilda den poetiskt sedt värdefullaste delen af Tilas alstring. I allmänhet enkelt hållna och fria från fraser, uppnå de just härigenom en icke obetydlig verkan; så t. ex. följande vackra rader:

Mitt hjerta säg hvi glädjen flyr
Ur mitt beklämda bröst.
Jag vet ej sjelf hvad qual mig bryr
Men söker fåfäng tröst.

I nattens skydd och sömnens hamn
Jag ingen trygghet har
När hvilan ryckes ur min famn
Och ängslan lämnas quar.

Hvart enda Nattens klockslag jag
Med oro räkna får
Till dess en tung och dimbog dag
Jag åter skåda får.

Han har ofta kommit tillbaka till detta motiv, vanligen liksom här med en vekt resignerad ton, som fördelaktigt skiljer sig från de slitna fraser, i hvilka tidens poeter vanligen anropade sömnens och hvilans gudomligheter. Ty natt- och sömndikterna äro ytterligt vanliga inom 1700-talets lyrik; särskildt inom den tyska anakreontiska skolan äro variationerna öfver dylika motiv synnerligen talrika. Men äfven den äldre svenska diktningen har ej sällan upptagit dessa ämnen. Hos Jacob Frese och Dalin härskar den elegiska stämningen. Olof Strand däremot, som i likhet med en stor del af medlemmarna i sällskapet Witterlek står den tyska anakreontiken nära, behandlar motivet i fråga dels i filosoferande stil, dels åter i form af en erotisk bagatell (Mina Tidsfördrif II, s. 9; I, s. 62). Allvarligt är anslaget hos fru Nordenflycht (Qwinligit Tankespel för år 1748, 49, 50, sid. 87); hon klagar öfver, att under hennes lidande sömnen dock flyr hennes läger:

Du alla plågors lugn, Naturens ljufsta gåfwa:
Du lifwets dwala söt, du skugge af wår död,
Som lindrar alt beswär, och stillar högsta nöd!
Hwi wil du, i mit qwal, mig aldrig bistånd låfwa?

I samma allvarsamma ton varieras motivet i andra delen af Wåra Försök (sid. 75), där den annalkande natten väcker tanken på all den orättvisa och planlöshet, som synes behärska världsförloppet — tankar, hvarur det blott finnes en utväg, tron på en trots allt vakande försyn:

Men allt till Skaparns ära länder,
Och, Gud ske lof! jag somnar in.

Så filosofisk som diktaren i Wåra Försök är icke Tilas. Snarare finnes det en själsfrändskap mellan hans sömndikter och fru Nordenflychts. För båda är stämningen det väsentliga, stämningen i och för sig och icke de däraf föranledda tankarna. Och hvad för öfrigt dikter af detta slag beträffar, så gäller det om Tilas — såväl som det gällt om Herdinnan i Norden — att han lade in alltför mycket af sina personliga känslor däri för att tänka på att gifva dem någon fernissa af litterär jargon. Det är icke vanligt att inom vår 1700-talsdiktning träffa något så omedelbart och äkta som Tilas vackra rader "Du som plär naturen söfva" (tryckt i Eichhorns Tilasstudie). Och denna dikt är icke den enda, där ett dylikt individuellt särdrag framträder. Om också formen här liksom i allmänhet hos Tilas är tämligen osäker, så är det dock främst genom dessa dikter, som man öfvertygas om, att Tilas verkligen var en äkta skaldebegåfning och att vår litteratur led en afgjord förlust genom hans förtidiga bortgång. Genom dem är det också som han — liksom Levertin sagt om Wellander — gjort sig förtjänt af en minnessten åtminstone vid yttermuren af den svenska skaldekonstens Pantheon.

Konungastyrelsens författare.

Af

Henrik Schück.

Den ryktbara medeltidsskriften *Um Styrilsi Kununga ok Höfþinga* utgafs, som bekant, första gången af Johan Bureus 1634, efter att dock hafva varit färdigtryckt redan åtskilliga år förut. Bureus kände blott ett enda manuskript, och detta synes kort därefter hafva gått förloradt, ty redan på Scheffers tid hade man börjat misstänka skriftens äkthet, hvilket väl ej varit möjligt, såvida manuskriptet då ännu funnits i behåll. Det var också denna äkthetsfråga, som företrädesvis sysselsatte den äldre forskningen, och först sedan detta problem blifvit definitivt löst genom den upptäckt, som bibliotekarien Elmqvist 1867 gjorde af ett fragment af en medeltida handskrift af arbetet, vände man sig till andra frågor: om arbetets källor och ålder. Genom Södervalls ypperliga undersökningar kunna äfven dessa spörsmål sägas vara afgjorda, och det är blott på grundvalen af hans forskningar, som jag här vågat framkasta en konjektur rörande författaren. Åtskilliga gissningar i denna väg hafva väl förut kommit fram, men dels hafva de gjorts alldeles i förbigående, dels förefalla de väl litet grundade. Icke häller jag vågar tro, att jag lyckats afgörande bevisa författarskapet, men jag tror, att jag kunnat bestämma detta med en jämförelsevis stor grad af sannolikhet.

För frågan om författarskapet är naturligtvis tidpunkten, då arbetet skrefs, af största vikt. Såsom Södervall visat, måste skriften hafva tillkommit någon gång under tiden 1280—1350. Det förra året framgår däraf, att arbetets förnämsta källa är Ægidius Romanus'

De regimine principum. Detta arbete åter skrefs såsom en uppfostringslära för Filip den sköne, som var född 1268 och blef myndig 1285. Senare än 1285 kan De regimine principum därför ej vara, och då bokens innehåll icke kan vara afsedt för en lärjunge under 12 år, kan den ej vara författad före 1280. Och vidare är det tydligt, att detta arbete väl ej omedelbart blifvit bearbetadt på svenska. Med all sannolikhet skrefs således Konungastyrelsen minst ett eller par decennier efter 1280.

Af språkliga skäl framgår, att arbetet knappast kan vara yngre än 1350, och sannolikt har, af språket att döma, skriften tillkommit snarare närmare midten af århundradet än under dess första decennier. Vidare påpekar Södervall ett uttryck i själfva skriften, som häntyder på tiden efter 1318. Ægidius talar om tyranner, som "proprios fratres et nimia sibi consanguinitate conjunctos venenant et perimunt." Denna fras återgifver den svenske författaren: att tyrannen icke sparar ens bröder eller fränder, utan söker fördärfva deras lif på hvad sätt han kan, "medh förgärningom, fördervilsom, *fängilsom ok fulan död*", och i detta tillägg finner Södervall med rätta en hänsyftning på härtigarne Eriks och Waldemars död 1318. På ett annat ställe talar författaren, utan att här äga något stöd i sina källor, om den olägenhet, som valriket medför, särskildt då barn väljas till konungar, något som haft mycket skadliga följder för de land, där detta skett. Äfven häri torde man äga rätt att se en hänsyftning på förhållandena i Sverige efter 1319.

Perioden 1280—1350, inom hvilken skriften måste förläggas, torde således med all sannolikhet böra förknappas till perioden 1320—1350.

Men enligt min mening kan man komma tidpunkten ännu närmare. Liksom Ægidius' arbete är Konungastyrelsen en uppfostringslära, afsedd för en ung konung. Den måste vidare vara skrifven ännu innan denne blifvit myndig, men efter det han fyllt tolf år. Hvad nu Sverige beträffar hafva vi ej många att välja på, endast tre: Birger Magnusson, Magnus Eriksson och Erik Magnusson. Birger Magnusson blef konung 1290 och var troligen född 1280. Hans myndighetsålder är ej känd, men han kröntes 1298, och om arbetet

skrifvits för hans räkning, måste det hafva författats på 1290-talet. Men både af språkliga och andra skäl är tydligt, att det är åtskilliga decennier yngre. Magnus Erikssons båda söner Erik och Håkan föddes 1339 och 1340, och om arbetet varit afsedt för dem, måste det kommit till ungefär 1352—1354, hvilket af språkliga skäl troligen är en för sen tidpunkt. Den största sannolikheten är därför, att den kunglige lärjunge, för hvilken denna uppfostringslära skrifvits, varit Magnus Eriksson, som föddes 1316 och blef myndig 1332. Och i så fall har skriften författats före myndighetsåret 1332, men efter 1328, då konungen blef tolf år.[1] Denna tidsbestämning passar också bäst med de språkliga resultat, till hvilka Södervall kommit.

En annan väg, på hvilken vi kunna nå fram till författarens eller bearbetarens personlighet, är en undersökning af de källskrifter, han begagnat sig af. Någon dylik har jag emellertid ansett öfverflödigt att företaga, då föga eller intet torde vara att lägga till de resultat, till hvilka Södervall kommit. Jag nöjer mig därför med att rekapitulera dessa. Den svenske författarens hufvudsakliga källa var som bekant Ægidius' ofta nämnda skrift, men därjämte har han begagnat Thomas ab Aquinos De regimine principum och Summa Theologiæ, Engilberts' De regimine principum (åtminstone sannolikt), den psevdoaristoteliska skriften Secreta secretorum, Martinus' De quattuor virtutibus cardinalibus, Psevdoaugustinus' De duodecim abusionum gradibus, Augustinus' De sobrietate et castitate, flera böcker i bibeln, Gratiani Decretum samt Codex Justinianeus och dessutom några andra arbeten, som ännu icke kunnat identificeras. Vidare är det af stil och uttryckssätt tydligt, att författaren ägt stor förtrogenhet med de svenska lagarna.

Denna litteraturförteckning säger oss alldeles otvetydigt *en* sak: att författaren ägt en för sin tid i Sverige sällspord lärdom. Att en lekman skulle hafva studerat denna litteratur, måste anses fullkomligt uteslutet, och ingen, som har någon kännedom om denna tids bildningsförhållanden, torde kunna förfäkta en dylik mening. Alla tankar på Mats Kettilmundsson, Torgils Knutsson, Karl Ulfsson

---

[1] Om arbetets förhållande till Skenningestadgan skall jag i det följande tala.

och Björn Näf måste redan på grund häraf afvisas. Visserligen har det påpekats, att författaren så godt som förbiser det andliga ståndet, hvilket förefaller egendomligt för en klerk, men med full rätt anmärker Södervall, att detsamma kan sägas om Konungastyrelsens förebild, De regimine principum, som dock skrifvits af munken Ægidius. För öfrigt fanns just vid denna tid en mängd klerker, som ifrigt försvarade konungamakten gent emot kyrkans öfverhetsanspråk, så att en stark konungslig tendens i en skrift från denna tid alls ej visar, att författaren varit lekman.

Författarens lärdom säger oss ännu en sak: han måste någon tid hafva studerat vid ett universitet d. v. s. — då det gäller en svensk i början af 1300-talet — i Paris eller Orlèans, och endast där torde han ha kunnat förskaffa sig den litteratur, som han vid sin bearbetning begagnat. Ty Paris var ju den tidens stora bokmarknad.

Men äfven om arten af dessa studier gifva oss källskrifterna vissa upplysningar. De hafva nämligen icke varit enbart filosofiska och teologiska, utan äfven juridiska; författaren känner nämligen till såväl Gratiani Decretum som romersk civilrätt, och det är således sannolikt, att han tillhört den juridiska fakulteten. Af självfva skriften framgår vidare, att författaren var en varm vän af en stark konungamakt och att han hade omfattande praktiska och politiska intressen. Att han varit en kammarlärd, som stått alldeles utanför samtidens politik, kan därför ej gärna antagas, ty hans synpunkter äro ständigt den praktiske statsmannens, ej den spekulerande skolastikerns. Och för denna mening talar ock den onekliga förtrogenhet, hans framställning röjer med svensk lagstil.

Slutligen är det af arbetets syfte tydligt, att boken skrifvits af en man, som stått konungen nära och på ett eller annat sätt varit ansvarig för hans uppfostran. Ty hvar och en, som känner de litterära förhållandena under medeltiden, måste bestämdt afvisa det moderna föreställningssättet, att författaren endast af ett allmänt pedagogiskt eller litterärt intresse skrifvit denna, speciellt för en ung konung afsedda uppfostringslära. Så utvecklad var litteraturen ej under medeltiden, aldra minst i Sverige, där hvarje medeltida bok tillkom så att säga på "beställning".

Den krets, inom hvilken vi hafva att gå med våra gissningar, är således icke stor, och i själfva värket passa de anmärkta dragen hos Konungastyrelsens författare in blott på en enda person: på Magnus Erikssons kansler, dekanen i Linköpings domkapitel, artium magister och decretorum doctor Philippus Ragvaldi (Puke), hvilken såsom medlem af rikets råd tillhörde förmyndarestyrelsen och af alla förmyndarne utan tvifvel var den, som både genom sin bildning var mest skickad att taga hand om den unge konungens uppfostran och genom sin plats som kansler därtill närmast kvalificerad.

Vi skola då något sysselsätta oss med hans biografi. Genom det i sigillet införda vapnet — en uppvänd vinge eller ett s. k. Pukehorn — veta vi, att han tillhört ätten Puke. Han var således son till Ragvald Puke och broder till riddarna Kettil och Holmger Ragvaldssöner, som förde sammå vapen. Han tillhörde därför en bland landet förnämsta ätter och var farbroder till den sedermera så bekante Erik Kettilsson Puke. Första gången vi höra honom omtalas är 1312 (Sv. Dip. 1851), då han nämnes såsom kanik i Linköping. Enär såsom regel fordrades, att en person skulle hafva uppnått 20 à 24 års ålder för att blifva kanik, bör således Philippus Ragvaldi hafva varit född senast omkring 1290. Den handling, i hvilken han nämnes, är ett testamente, upprättadt af Linköpingskaniken Thorsten, som i detta donerade sina i Frankrike belägna gods till understöd åt fattiga studerande i Paris. Till exekutor af detta testamente utnämdes bl. a. Philippus Canonicus Lincopensis, och genom en anteckning å dokumentet veta vi, att dessa gods sedan försålts af Philippus, som således måste ha rest till Frankrike. Troligen afreste han omedelbart därefter till Paris, ty på hösten samma år tyckes han icke hafva varit i Sverige. En annan kyrkoherde, Hermannus i Thyrnevalla, erhöll nämligen då i uppdrag af biskopen i Linköping att infinna sig i Philippus' prebende Skruckeby och där utkräfva den tionde, som vissa församlingsbor vägrat betala till prebendarien. Att en annan fått detta uppdrag, synes förutsätta, att Philippus själf varit frånvarande, och måhända var det just denna frånvaro, som gjorde, att församlingen vägrade att honorera sin kyrkoherde.

Undantaga vi de handlingar, som röra denna sak, omtalas Philippus på länge ej i svenska diplom, och då vi nästa gång möta honom eller 1317 befinner han sig i Paris, där han för Linköpingskapitlets räkning köper dess kollegium in vico Sancti Hylarii (Sv. Dipl. 2103). Antagligen hade han hela tiden sedan 1312 vistats i Paris, och där — möjligen ock i Orlèans — förblef han troligen ända till 1321, ty först detta år uppträder han ånyo i svenska handlingar. Vid sin återkomst tituleras han emellertid magister och decretorum doctor, och den juridiska kursen var synnerligen lång; för att blifva baccalaureus juris fordrades att i 48 månader hafva åhört de juridiska föreläsningarna, och för licentian tillkom ytterligare 40 månader, således inalles öfver sju år. Då härtill lägges graden af magister artium, kommer man mycket riktigt till en studiekurs på en åtta à nio år eller den tid, Philippus Ragvaldi med all sannolikhet vistades utrikes (1312—1321). Den lärdomsgrad, han uppnått, var emellertid den högsta någon då lefvande svensk innehade, ty så vidt handlingarna visa, var han samtidens enda svenske decretorum doctor. Vid hemkomsten befordrades han ock till decanus i Linköpingskapitlet; åtminstone skedde detta emellan den 31 dec. 1319, då en Kanutus nämnes såsom dekanus (Sv. Dipl. 2217) och 20 april 1321 (Sv. Dipl. 2296), då Philippus kallas decanus lincopensis.

Den tid, vid hvilken han återvände till Sverige, var synnerligen kritisk, och brytningen mellan konungens moder, prinsessan Ingeborg, samt förmyndarregeringen var redan tämligen skarp. Förmodligen var det af rådet, som den lärde juristen utnämdes till kansler, således till en post, som jämte drotsetens var den viktigaste i förmyndarregeringen, särskildt viktig därför att kansleren var den, som förvarade och disponerade öfver rikssigillet. Första gången han nämnes såsom kansler är 20 april 1321. Men detta bref visar också, att han stod synnerligen väl hos härtiginnan, ty i detta bref afstod konung Magnus genom sin moder, härtiginnan Ingeborg, åt kansleren och dennes efterträdare såsom dekaner i Linköping konungens andel Kuleboryd i Kvistlingtorps socken. Kort därefter, den 22 juli, erhöll hans bror Holmger en annan större

förläning (Sv. Dipl. 2307) af konungens och kronans gods i Luseboda, Svenstorp, Langabiærg, Trehyrno, Haaldanstorp, Heemvidabygdh, Frøstenstorp, Andressatorp och Bergsiö i Gillstrings härad i Östergötland. Denna donation visar onekligen, att släkten stod på god fot med härtiginnan. Men det oaktadt tyckes Philippus icke hafva skilt sig från det öfriga rådet i dess kamp mot härtiginnans godtyckliga ingripande i rikets styrelse. Så var han närvarande vid det viktiga rådsmötet i Telge den 4 juni 1322 (Sv. Dipl. 2334) och följde sedan sina ämbetsbröder till Skara (Sv. Dipl. 2337, 2339), där de ingingo den bekanta konfederationen att troget tjäna konung Magnus under dennes omyndiga år, att inbördes bistå hvarandra med åsidosättande af all gammal tvist, att med all skyldig vördnad motarbeta härtiginnan Ingeborgs inflytande på regeringsärendena, att utestänga alla utländingar o. s. v. Och troligen är detta viktiga dokument affattadt just af kansleren Philippus Ragvaldi.

Sin plats såsom kansler bibehöll han i rådet, äfven efter det att detta fullständigt brutit med härtiginnan, ty såsom kansler nämnes han 1323 (Sv. Dipl. 2389), 1325 (Sv. Dipl. 2517), 1327 (Sv. Dipl 2610), och ännu den 2 juli 1330, då "Philippus, illustris regis Svecie et Norvegie cancellarius" omtalas, tydligen såsom lefvande (Sv. Dipl. 2784). Men förmodligen afled han två år därefter eller 1332. Skälen härför äro följande. Den 9 febr. 1336 berättar biskopen i Linköping, att dekanatet vid domkyrkan, som blifvit ledigt genom dekanen Philippus' död, blifvit vid den romerska kurian tilldeladt kaniken Harald de Vernamo (Sv. Dipl. 3194). Såsom af detta och andra bref framgår, hade domkapitlet vid Philippus' död utnämt kaniken Karolus till dekanus, men en utländing, Martinus de Chalencomo, hade vid den romerska kurian förskaffat sig bref på ämbetet. Kaniken Harald, som då befann sig i Avignon eller som just i detta syfte reste dit, lyckades emellertid åt sig utvärka ny fullmakt på den omtvistade platsen, som han sedermera stälde till biskopens förfogande, hvarefter denne uppdrog ämbetet åt den nyss omtalade Karolus. 1336 var Philippus Ragvaldi således död, men då Karolus redan den 9 jan. 1333 upptages som dekanus, måste

Philippus hafva aflidit mellan den 7 okt. 1330, då Karolus ännu blott kallas kanik, och 9 jan. 1333, då denne bär titeln dekanus. (Sv. Dipl. 2807, 2957). Länge kan Karolus då ej hafva innehaft detta ämbete, ty först den 30 jan. 1334 hade man i Avignon fått underrättelse om Philippus' död och utnämt Martinus de Chalencomo till hans efterträdare (Sv. Dipl. 3029). Det är väl därför sannolikt, att domkapitlet i Linköping passat på och utnämt Karolus till dekanus omedelbart efter Philippus' död, som först i slutet af 1333 blef känd af prebendejägarne i Avignon. Antagligt är således, att 1332 varit Philippus' dödsår, och han skildes, som häraf framgår, hädan samma år som Magnus Eriksson såsom myndig konung tillträdde regeringen.

Under den första tiden af sitt kansleriat hade Philippus Ragvaldi troligen föga beröring med den unge konungen, som endast var ett fem års barn, då Philippus utnämdes till kansler. Som det vill synas vistades också Magnus Eriksson hela den första tiden hon sin moder, prinsessan Ingeborg, ända till dess att hon 1327 gifte sig med Knut Porse. Härtiginnan gjorde endast tillfälliga besök i Sverige, hvars regering sköttes af drotset, kansleren och det öfriga rådet. Men 1327 skildes den unge konungen med all sannolikhet från sin moder, som nu ställdes alldeles utanför styrelsen i Sverige och Norge. Han var då elfva år, och hans egentliga uppfostran till konungens kall kunde därför börja. Under den första tiden vistades han troligen för det mesta i Norge. I Sverige var han väl på besök under hösten 1327 (Sv. Dipl. 2623, 2624), åtminstone sannolikt, men sedermera tyckes han hafva uppehållit sig i Norge ända till hösten 1329, då åtskilliga bref förutsätta hans personliga närvaro i Sverige (Sv. Dipl. 2734, 2735, 2736, 2737, 2738, 2739), och något bevis för att han under återstoden af omyndighetstiden rest tillbaka till Norge, finnes, så vidt jag kunnat se, icke. Däremot hafva vi från 1330 och 1331 flera svenska handlingar, som tydligen utfärdats i konungens personliga närvaro (Sv. Dipl. 2773, 2798, 2809, 2836, 2845, 2867). Man måste således antaga, att konungen, åtminstone hufvudsakligen, vistats i Sverige från det att han blifvit tretton år, tills dess att han vid sexton blef myndig. Detta var nu visserligen icke i öfverensstämmelse med den gamla unionstraktaten

af 1319, enligt hvilken konungen ömsevis skulle uppehålla sig ett år i Norge och ett år i Sverige. Men denna punkt i öfverenskommelsen hade aldrig iakttagits, och under större delen af sin barndom hade Magnus Eriksson uppehållit sig i Norge. Det treåriga uppehållet i Sverige var således fullkomligt på sin plats.

Den, som under denna tid haft den unge konungens uppfostran om hand, kan gärna ej hafva varit någon annan än dennes kansler, som ju tillhörde förmyndarregeringen och var en bland dennas få »lärda» medlemmar. Då nu vidare Konungastyrelsen eller den för Magnus Eriksson afsedda uppfostringsläran skrefs just vid denna tid, troligen 1330 eller 1331, då Philippus Ragvaldi med all sannolikhet var konungens guvernör; då vidare detta arbete författats af en man, som varit både en lärd klerk och jurist, som studerat i Paris, och en praktisk politiker, hvilken stått på konungamaktens sida, kan denne författare gärna ej hafva varit någon annan än Philippus Ragvaldi.

Mot denna mening kan i själfva värket blott ett skäl anföras. Det finnes, såsom Söderwall påpekat, en viss likhet mellan Konungastyrelsen och en passus i Skenningestadgan af 1335 (Sv. Dipl. 3175). Så vida ej båda återgifva en äldre urkund, skulle däraf följa, att Konungastyrelsen författats efter 1335, ty att orden i detta arbete utöfvat något inflytande på uttrycken i Skenningestadgan, är väl mindre antagligt.

Vi skola då ställa de båda punkterna bredvid hvaranda. I Skenningestadgan heter det:

Samthyktum ok thæt ok staddum, at Tawerne skulu skipæs aa allmannæ wæghum, Rættæræ i Storbyum ther eigh gitæ Tawerne wærit, wægfarænde mannum at sællia matt ok hæste foodher, huus laanæ them sum bedhæs mædh godh williæ, stuw, sömpnherbærghe, staallæ rwm i wthusum, tho swa at fænæden eghændens eigh wt skinnes, gijlt nött sælis firi tolf öræ, gamalt faar firi fiuræ örtugher, mark flæsk eller smör thre pænningæ Swenskæ, faang höö twa pænninge Swenskæ, ööll, brödh ok hæstæ foodher, æptir thy sum thæt giallder av rættum Torghdagh i köpstadhi næstæ. Sælliæ eigh bönder eller huus laanæ sum fyr ær saght, böten thre mark, enæ

Konunge, adhræ hæraedi, thridhiæ wæghfaraenne mannum. Eigh aghu ok bönder samu mannum i samu fæærdh matt at sælliæ vten till ens malls ok eennæ naat foodher, eigh ok till nokræ nestningh eller bortförsl, vten bonder wile, eigh ok flerum samæn æn swa sum skipæt ær, ok fyr ær saght.

I Konungastyrelsen lyder denna punkt:

A þöm væghum skal han (konungen) skipa ok stæþia köpþorp. þær som ei æru köpstaþi væghfarandi mannum til hærbærghia, hvat þæ viþþorva nat ælla dagh, at þe þær fan köpa for sina pænninga sik ok sinum hæstum föþu ok hvat annat væghfarandi mæn viþþorvu. Þy at sva æru skipaþ al land, þe visa ok goþa forseu hava, ok þær af varþa þön land rik sva æru skipaþ, þær almanna væghir byggias. Þy at þe maghu þa þær sikri sitia ok sælia sit goþs æpti vilia sinum. Ok i hvilku landi ei æru þön skipilsi, þær varþer folkit fatökt ok landit lægs öþi, ok ængin vil þær viþ almænna væghi boa, þy at ængin havir friþ a kistum ælla goþs sinu. Ok þy ær þæt Kunungi ok landi goþ fræghþ ok digher æra ok almoghans þarf, baþi þera, som skulu i landi byggia ok boa, ok sva væghfarandi manna, at þær se þylik skipilsi a almanna væghum, som nu æru saghþ.

Vi skola först fästa oss vid ordalydelsen, sedan vid innehållet.

Då två olika personer skrifva om samma sak — i detta fall om lämpligheten af taverner — är det klart, att själfva uttrycken i några punkter måste blifva desamma. Men dessa uttryck äro här påfallande få och sådana, som *måste* förekomma i följd af ämnets natur: allmannæ wæghum, wæghfarændi mannum och hæsta — jag frånser de uttryck, som måste förekomma snart sagdt öfverallt (ej, skall, sagdt o. s. v.). I de flesta fall äro de karaktäristiska uttrycken olika: *taverne* (i Skenninge-stadgan) mot *köpþorp* (i Konungastyrelsen), *matt ok hæstæ foodher* i förra fallet mot *sik ok sinum hæstum föþu* i det senare. Dessa obetydliga likheter, jämförda med de stora olikheterna, synas mig afgjordt tala mot, att Konungastyrelsen och Skenningestadgan stå i något *verbalt* förhållande till hvarandra.

Fästa vi oss vid innehållet, finnes däremot ett samband mellan stadgan och uppfostringsläran. Konungastyrelsens författare har —

troligen med ledning af ett yttrande hos Thomas ab Aquino — påpekat vikten af goda landsvägar, och i sammanhang därmed framhåller han lämpligheten af att inrätta köptorp vid de allmänna landsvägarna, ty så finnes i alla land, som hafva en god och vis regering. Vidare utvecklar han vikten af goda hamnar o. s. v. I smått är det sålunda ett merkantilt program, till hvilket han här gör utkastet. Skenningestadgan skrefs tio år efter det Philippus Ragvaldis lärjunge blifvit myndig konung, och mig synes det enklast och naturligast att i denna punkt af stadgan se ett uttryck för de styrelseprinciper, som Magnus Eriksson kort förut fått sig bibringade af Philippus Ragvaldi. Något lån från Konungastyrelsen finnes således ej i stadgan — då skulle nog de verbala uttrycken erbjuda större likhet — men väl från dess författares idéer. Att denne däremot skulle hafva behöft låna tanken från någon kungl. förordning, är mycket litet troligt. Han var ju en man, som rest mycket och som därunder haft all anledning att lära sig sätta värde på taverner för de vägfarande. Att han sedermera uttalat sig för en dylik inrättnings införande i Sverige, är också en naturlig sak, liksom att hans lärjunge sedermera gjort allvar af denna tanke. Likheten mellan Skenningestadgan och Konungastyrelsen kan därför ej anföras såsom något skäl att datera den senare efter 1335.

Jag vågar således hålla före, att starka sannolikhetsskäl tala för att tillskrifva Philippus Ragvaldi äran af att hafva författat detta märkliga arbete. Och längre än till sannolikhetsskäl kunna vi väl aldrig komma.

En medeltida balladstrof.

Af

Henrik Schück.

I sitt bekanta arbete Nordboernes Aandsliv II, 410 har Rosenberg såsom bevis för den s. k. folkvisans existens under medeltiden anfört ett balladfragment, som förekommer i Codex Bildsteneanus, en svensk handskrift från tiden 1420—1450. Fragmentet lyder:

Redh(u) kumpana redhobona
iwer thiokka skogha
oc gildo mz synd
venisto jomfro

och denna uppgift har sedermera utan invändning upprepats af följande författare, som skrifvit i detta ämne. Emellertid är, såsom jag här skall visa, strofen endast en öfversättning från latinet, och t. o. m. en mycket felaktig öfversättning, som häller icke lyckats att fullt återgifva den medeltida balladens meter.

Den legend, i hvilken strofen förekommer, har på ett förträffligt sätt undersökts af Tysklands kanske lärdaste litteraturhistoriker, Edward Schröder, i Zeitschrift für Kirchengeschichte VII (1896). I denna undersökning känner Schröder till och nämner den version af legenden, som förekommer i den svenska öfversättningen af Siälinna Tröst, men egendomligt nog har han ej observerat en annan, nämligen just den som upptagits i Codex Bildsteneanus. I denna handskrift är legenden infogad i sagan om den helige Magnus, jarl på Orkenöarna. Men vänder man sig till Orkneyingasagan, där den helige Magnus' legend förekommer, återfinnes icke det här i fråga varande järtecknet, och det är därför möjligen först den svenske öfversättaren, som

öfverfört det till Orkenöarnas helgon. I värkligheten var hjälten ett annat helgon med samma namn, åt hvilket kyrkan i lilla sachsiska staden Kölbigk var invigd, och det är järtecknet om *denne* Magnus, som i Codex Bildsteneanus tillskrifves Orkenöarnas jarl.

Jag vill då efter Schröder i korthet redogöra för uppkomsten af den legend, i hvilken den nyss citerade balladstrofen förekommer.

År 1020 eller 1021 tyckes en märklig händelse hafva inträffat i den lilla staden Kölbigk. På julaftonen blefvo några personer gripna af den särskildt under medeltiden mycket vanliga danssjukan, och på några få år, nästan omedelbart därefter, utbildades detta faktum till en hel legend, hvars hufvudinnehåll till en början antagligen var följande:

I stället att bevista mässan hade en samling ynglingar och flickor företagit sig en dans på kyrkogården. Men straffet hade icke uteblifvit. Alla hade de genom den helige Magnus' ingripande slagits af danssjuka, så att deras lemmar kommit i en ständig sprittning, och från kyrkogården i Kölbigk hade de — likt den evige juden — drifvits ut i världen att öfverallt genom sin hemska sjukdom vittna om den makt, med hvilken Kölbigk-kyrkans helgon satt inne.

I den formen var legenden troligen i hufvudsak fullt riktig, och redan så tidigt som 1038 höra vi den omtalas. I klostret Herfelds annaler för 1038 finnes nämligen följande anteckning:

Inter sanatos advenit unus ex illis qui in Colubecce, quod interpretatur "prunarum rivus", coream illam famosam duxerant, tremulus per annos iam viginti tres. Hic ibidem sanus factus, Ruthart nomine, servicio Sancti Wigberti se tradidit.

Notisen är säkerligen fullt historisk. Annalernas författare, Lambert af Hersford, inträdde väl först 1058 i klostret, men den abbot, som då styrde detta, abboten Meginher, var abbot under åren 1035—1059, således såväl då Ruthard inträdde i klostret som då Lambert blef munk, och om än dessa två aldrig personligen känt hvarandra, funnos likväl i klostret utom själfva abboten många, som hade varit samtida med bägge. Notisen kan därför ej annat än vara fullt historisk.

Uppgiften, att 23 år förflutit mellan dansen och helbrägdagörelsen, beror troligen blott på ett skriffel (XXIII för XVIII). För öfrigt är allt i bästa ordning: Ruthard, som 1020 deltagit i den beryktade dansen, hade under 18 år lidit af danssjuka, men hade botats genom klostrets helgon.

Ingen anledning finnes häller att betvifla Ruthards uppgift, men kort därefter synas åtskilliga bedragare hafva uppträdt, hvilka under föregifvande, att också de varit deltagare i Kölbigk-dansen, vädjade till den allmänna barmhärtigheten. Troligen var det ock genom deras försorg, som legenden allt mer och mer lämnade värklighetens mark. Straffet för den hädiska dansen, som till en början blott bestått däri, att syndarna slagits med danssjuka samt drifvits ut i världen, blef nu i stället, att brottslingarna under ett helt år utan uppehåll måst på själfva kyrkogården fortsätta sin gudlösa dans, till dess att de vid julen 1021 genom en from mans förbön befriats från straffet. På 1040- och 1050-talen tyckas skaror af dylika bedragare hafva uppträdt på olika ställen i Europa, försedda med rekommendationsbref, i hvilka undret relaterades. Två dylika bref finnas kvar, och såsom Schröder visat, är det från dem, som alla senare versioner af legenden stamma. Det ena börjar: "Äfven om jag syndare, vid namn Othbertus, skulle vilja dölja min synd, skulle likväl mina ådrors oro och mina lemmars rörelse uppenbara den. Och på det att hvar och en må känna, hvarför detta händt mig och på det att han för Guds skull må gifva mig en allmosa, vill jag för dem, som önska läsa, framlägga saken i hela dess förlopp." Därefter följer redogörelsen för dansundret, som dock lider af en viss motsägelse, beroende på författarens försök att kombinera den värkliga händelsen med ett orimligt undervärk. I relationen från 1058 hade Ruthard botats genom den helige Wigbert, och därmed hade saken varit slut. Nu har förloppet blifvit mera kompliceradt. Syndarne straffas *först* på så sätt, att de utan återvändo under ett helt år nödgas fortsätta sin dans, och *därpå* — sedan de genom en förbön af Kölns biskop Herbertus befriats från detta straff — genom en fortsatt "tremor membrorum in signo recordationis vel potius approbationis". Det sista är tydligtvis det ur-

sprungliga; årsdansen är en legendarisk amplifiering af detta under, och motsägelsen består däri, att den helige Herbertus väl befriar dem från det första straffet, men endast för att låta dem utbyta detta mot ett nytt. Detta ledde också, såsom vi strax skola se, därtill, att man nödgades anlita ett nytt helgon för att bota den senare arten af danssjuka.

Brefvet afslutas med följande ord: Acta sunt hec anno incarnationis Dominice M:o XXI:o indictione quarta regnante Henrico secundo. Hec littere date sunt nobis a domino Peregrino Coloniensi episcopo, domini Herberti successore venerando. Dessa tidsuppgifter visa, visserligen alls icke att brefvet är äkta, men att det nedskrifvits på 1040- eller 1050-talet, ty en senare förfalskare hade med all sannolikhet gjort några kronologiska misstag. Undret skedde 1020, dansen varade enligt legenden ett år, och befrielsen skedde således 1021. Detta år lefde ännu Kölns biskop Herbertus, som mycket riktigt efterträddes af Peregrinus, hvilken var biskop under åren 1021—1036. Henrik II var kejsare mellan åren 1014—1024. Uppgifterna äro således riktiga, och till en tid före den gregorianska celibatsreformen hänvisar själfva legenden, som talar om prestens son och dotter.

Brefvet är således från midten af 1000-talet, men såsom Schröder genom en kritik af de där förekommande namnen visar, kan det ej vara författadt i Kölbigk — som ej tillhörde Kölns stift och där den helige Herbert ej hade något att göra — utan antagligen i ärkestiftet Kölns romanska del, möjligen i Lüttich eller däromkring, och säkerligen vågade man sig icke på ett dylikt falsarium förr än efter ärkebiskop Peregrinus död 1036.

I några handskrifter har dessutom den sista punkten utbytts mot en annan, hvilken lyder: „Has litteras in monte sancti Michaelis die octavarum epiphaniarum renovari fecimus, quia priores quas portabamus nimio sudore ac vetustate corrupte erant, quas nobis dominus Peregrinus Coloniensis episcopus prefati domini Heriberti successor fecerat venerandus." Tiggarbrefvet hade således genom „svett och ålder" nötts sönder, hvarpå tiggarskaran i det bekanta normandiska klostret Mont-St-Michel låtit taga en afskrift. Och

att afskriften tagits där, häntyder också på, att legenden snarare utbildats i Frankrike än i Tyskland. Brefvet visar vidare, huru tiggeriet gått till. Otbert uppträdde i spetsen för en skara tiggare, hvilka egendomligt nog — ehuru det motsäges af själfva brefvet — tyckas hafva gjort anspråk på att vara f. d. dansare från Kölbigk. Vid framkomsten till klostret eller slottet framlämnade Otbert brefvet och bad de läskunnige däri taga kännedom om undervärket samt för Guds skull förära dem en allmosa. Och att detta tiggeri fortgått tämligen länge, framgår däraf, att brefvet till sist blifvit så söndernött, att det måst ersättas med en ny afskrift.

Äfven det andra tiggarbrefvet är en tydlig förfalskning, som ungefär samtidigt fabricerats i Frankrike och vidare förbättrats i England. Dess innehåll är följande. Under Edward Bekännaren (som regerade 1042—1066) kom en viss Theodoricus till den heliga Ediths kyrka och framvisade där ett bref, utfärdadt af Bruno, biskop af Toul, i hvilket lämnas en tämligen utförlig relation af undret. Den engelska relationen fortsätter sedan med att berätta, huru Theodoricus botats från sin danssjuka genom den heliga Ediths mellankomst. Detta bref är utfärdadt af den engelska abedissan Brichtive, och efter allt att döma är det — vare sig det är äkta eller ej — författadt före den normandiska eröfringen. Detta bref har emellertid i sig upptagit det äldre, som enligt uppgift skrifvits af biskop Bruno och som skildrar själfva årsdansen. Detta åter är säkert en förfalskning. Biskop Bruno af Toul blef 1048 påfve under namn af Leo IV och afled 1054. Han var således en förträfflig auktoritet att åberopa, men man kan betvifla, att förfalskaren vågat begagna hans namn, medan Leo ännu lefde, och det är väl därför troligt, att det tillkommit kort efter 1054. Men detta bref, som uppgifves vara författadt af en fransk biskop och som uppvisades i England, häntyder ock på en fransk författare, och det är därför alla skäl att antaga, att också denna relation kommit till i Frankrike. Därifrån vandrade den, såsom vi sett, till England och därifrån öfver till Skandinavien, där den fogades in i Orkenöjarlen, den helige Magnus' saga.

I den latinska legend, som tillskrifves Bruno af Toul, berättas nu, att försångaren tagit upp en visa, hvars första strof citeras:

Equitabat Bovo super silvam formosam
Ducebat sibi Mersvindem formosam,
Qvid stamus? Cur non imus?

Här hafva vi tydligen början af en episk dansvisa. Det är visserligen sant, att i Brunos relation förekomma såväl en kvinna Mersvind som en man Bovo, hvilka deltaga i Kölbigkdansen, men i Otberts relation finnes ingen Bovo, och det förefaller sannolikt, att dessa namn i relationen lånats från visan. Men visan kan icke hafva skildrat dansen på Kölbigks kyrkogård. I visan talas öfver hufvud icke om dans, utan om en man, som red genom en skog och som förde hem till sig en mö: Mersvind. Men detta åter är tydligen början på en visa, som skildrat ett kvinnorof — ett inom balladen ju mycket användt motiv. Genom ett missförstånd har den, som fattat berättelsen i pennan, trott visan syfta på de dansande, och därför hafva visans namn flutit in i förteckningen på de handlande personerna.

Frågan är nu, om det bakom den latinska strofen ligger ett franskt eller tyskt original. Att den faktiska händelsen tilldragit sig i Tyskland, visar naturligtvis intet för denna fråga, ty själfva legenden tyckes snarast hafva utbildat sig i Frankrike — den tyska relationen från 1058 förutsätter ju ett annat och ursprungligare skede af denna — och redan häraf synes det sannolikt, att strofen infogats af en fransk berättare; relationen tillskrifves ju ock en biskop från Toul. Då därtill kommer, att en dansvisa kan påvisas i Frankrike, men ej i Tyskland, har man enligt min mening alla skäl att antaga, att det bakom den latinska strofen ligger en fransk carol.

Förmodligen bör strofen öfversättas:

Bovo red genom löfrik skog,
Förde åt sig (d. v. s. hem till sig) den fagra Mersvind.
Hvi stå vi? Hvi tråda vi ej (dansen)?

Ducere sibi aliquem kunde emellertid fattas i analogi med *ducere uxorem* och öfversättas med *"gilja till en kvinna"*, och så

tyckes den svenska öfversättaren i hvarje fall hafva tänkt sig saken. Ty antagligen lydde den svenska öfversättningen först:

Réd Bóuo iwer thiókka skógha
Gilde Mérswind, vénisto jómfrw.
Hwi standom vi? Hwi gangom vi ey?

Här hafva vi en "to-linied" strof med fyra höjningar och omkväde — således en fullt regelbunden balladstrof. Men antagligen var pikturen i originalöfversättarens manuskript mycket otydlig, och en följande afskrifvare sökte därför att restituera den af honom felaktigt lästa meningen. För det första läste han "red Bouo" som "redbono" och för det andra missuppfattade han det i Sverige obrukliga namnet Mersvind. Detta skrifves i de latinska handskrifterna mycket olika: Mersuind, Mersuuid, Merswynde, Merfund, Mersint, Mersent, Merset, Mersenz. Jag antager, att den svenske öfversättaren stafvat det: Mersijnd. Men *er* angifves i handskrifterna mycket ofta med ett förkortningstecken, som af afskrifvaren tyckes hafva förblandats med förkortningstecknet för *ed*, och hans *läste* därför *'mz synd* i stället för *Mersijnd*.

Strofen blef därför meningslös:

Redbono iwer thiokka skogha
Gilde mz synd venisto jomfrw.

Han antog nu, att han i första versen hade en form af ordet *reþoboin* eller *redhoboen* (= rustad, färdig), och trodde därför, att något eller några ord utfallit. Han satte då in dessa och ändrade i sammanhang härmed den tvåversiga strofen till fyrversig:

Réd *kúmpana rédho*bóne
íwer thiókka skógha
oc gíldo mz sýnd
Vénisto jómfrw.

Möjligen gaf originalmanuskriptet honom anledning till denna feltolkning. Det är nämligen icke osannolikt, att orden *red bouo* där öfverkorsats och att öfver raden i dess ställe skrifvits den lika-

betydande frasen *red kumpan* (red stallbroder), hvarefter öfversättaren trott, att *båda* uttrycken hört till texten. Efter bästa förstånd arbetade han då hop dem. *Red kumpan, red bono* — såsom han läste texten — förvandlades på så sätt till *red kumpana redhobone.*

Ändringen var emellertid icke lycklig, ty i den fyrversiga strofen skall den första och tredje versen hafva fyra höjningar, den andra och fjärde blott tre. Här har den första fyra, den andra tre, men den tredje och fjärde blott två hvar.

Den så mycket omtalade strofen är således icke ett fragment ur en svensk medeltidsballad, utan endast en mycket korrumperad öfversättning af ett latinskt original. Detta åter har en stor betydelse för balladens historia i allmänhet, men då detta ligger utanför den uppgift, som jag valt för detta meddelande, vill jag här ej inlåta mig på detta ämne.

En nyfunnen fortsättning till Erik Gustaf Geijers Feodalism och Republikanism.

Af

Anton Blanck.

Slutorden i Geijers "Feodalism och republikanism", första gången publicerad i Svea 1818 och 1819, lyda: "Två verldshändelser ha ända till de sednaste hvälfningarne isynnerhet bestämt de Europeiska staternas inre och yttre förhållanden. 1) Reformationen. 2) Upptäckten af Indierna. Vi ha betraktat den förra af dessa stora förändringar i dess verkan på de politiska begreppen. Det återstår att betrakta den sednare ur samma synpunkt, eller hvad *handeln* och de dermed sammanhängande föremål i lika afseende verkat. Detta skall härnäst bli vårt ämne; då vi hoppas att i ännu klarare dag kunna framställa mycket, som hittills ej kunnat uttryckas nog bestämdt". — — — — — (Saml. Skr. 1 uppl. I: 1, s. 151.)

Den så tydligt utlofvade fortsättningen uteblef emellertid och "Feodalism och republikanism" blef för samtid och eftervärld en torso, liksom nästan alla Geijers stora verk.

År 1833 publicerade Geijer en akademisk afhandling: "Betraktelser öfver Europeiska kolonialväldets grundläggning", hvilken under hans presidium förvarades af C. A. v. Nolcken[1].

[1] Betraktelser / öfver / Europeiska Colonial-Väldets / Grundläggning Med Philosophiska Facultetens Bifall / till offentlig granskning framställde / af / E. G. Geijer / Professor i Historien etc. / och / C. A. v. Nolcken / Friherre. Studerande af Wermlands landskap / På Gustav. Auditor. d. 5. Juni 1833 / Upsala, / Palmblad & C. 1833. 8:o.

C. A. v. Nolcken (1811—1857) godsägare, stud. 1830.

Manuskriptet till denna ligger nu i Upsala Universitetsbiblioteks handskriftssamling i bundten V 250 cc: "E. G. Geijer. Tal och uppsatser", och med tillhjälp af detta kan man nu med visshet se, att vi i denna afhandling ha åtminstone delvis den utlofvade fortsättningen af "Feodalism och republikanism".

Öfverst på första sidan finnes nämligen här följande, nu öfverstrukna, men dock fullt läsbara titel:

Feodalism och Republicanism.

Fortsättning.

Att denna öfverskrift verkligen hänför sig till den följande texten är ju klart redan genom de citerade slutorden, och ett närmare studium af handskriften bestyrker det till fullo.[1]

Det visar sig nämligen, att den innehåller åtskilligt, som strukits eller utelämnats i den nolckenska afhandlingen såsom ej hörande till dennas egentliga ämne. Dessa ofta mycket intressanta ställen anknyta däremot direkt till tankegången i "Feodalism och republikanism" och gifva sålunda klarhet i hur författaren tänkte sig denna vidare utförd. I slutet af handskriften finnes en afsevärd passus, som ej ingick i afhandlingen och sålunda aldrig publicerats.

För att sätta Samlarens läsare i tillfälle att rekonstruera denna fortsättning af "Feodalism och republikanism", aftrycker jag här ur manuskriptet i V 250 cc de ur denna synpunkt intressanta ställena, hvilka efter medföljande hänvisningar till "Betraktelserna" (Saml. Skr. 1 uppl. I: 7, s. 49 ff.) kunna insättas i sitt sammanhang. Något diplomatiskt återgifvande af manuskriptets synnerligen talrika ändringar och strykningar afser jag dock ej. Endast det ur innehållets synpunkt betydelsefulla har medtagits. Ett motsatt förfarande skulle onödigtvis ha försvårat öfversiktligheten.

*

Följande förkortningar användas: Ms. = handskriften i V 250 cc; str. = struket; trycket = Betraktelserna.

[1] Geijer antydde själf förhållandet vid afhandlingens omtryckande i *Valda smärre skrifter* 1842 d. 2, där den dateras 1819 och följer närmast efter Feod. och rep.

I marg. vid början af Ms: Betraktar man de 3 sista årh. Historia, måste man förvånas öfver [*str.*]

s. 49, r. 5. *För:* till en stor del *har urspr. stått:* till hela sin östra del [*str. i Ms.*].
r. 6. handel] sjöfart, vettgirighet [*str. i Ms.*].
r. 10. förändring.] Det beherskade America har gjort och gör sig fritt [*str. i Ms, senare tillägg.*].
r. 13. utvecklar: utvecklat [*urspr. i Ms.*].
r. 13. Americas Frihet!] I hvilken colossalare bild har någonsin [*str. i Ms.*].
r. 15. möte.] Lofvad vare Gud att verlden ej upphör att vara ung! [*str. i Ms.*].
r. 16. *Ms.:* Jag tviflar *för tryckets:* Vi tvifle
r. 17. denna] allt mer uppblomstrande [*str. i Ms.*].
r. 17. må dess frukter långsamt mogna [*tillagdt i trycket*].
r. 19. firat.] det härligaste [*str.*] omisskänneliga beviset, att dess i en ny verld omplanterade frukter der slagit friska [*str.*] rötter. [*Tillk. i Ms.*]
r. 19. Odlingen är i allt välde det skapande; all magt är för den blott medel. *Tillk. i Ms. Jfr tryckets:* Ty all odling är frihetens
r. 21. innehåller] Himlen vare ärad [*str. i Ms.*].

Härefter följer nu i manuskriptet ett långt uteslutet stycke, delvis mycket fullt af ändringar:

Jag har kallat denna Europas makt ett verldsvälde. Rom tillskref sig detta för någon ting oändligen mindre. Man kan heldre kalla det, om man vill, ett Europeiskt Principat, grundadt på öfverlägsenheten af Europeisk makt och odling, som alltmer öfver största delen af jorden spridt sitt inflytande och sina verkningar. Det förtjänar detta namn genom stora besittningar och [*Str. i Ms:* colonier i alla verldsdelar och genom den gifna öfverlägsenheten af Europeisk odling, som allt mera öfver hela jorden spridt sitt inflytande och sina verkningar]. Detta väldes framtida öden må bli hvilka som helst: Ännu finnes det om det och utvicklat följder, som synas leda

till en [*öfverstr.:* dess] inskränkning; och en naturlig fråga blir derföre: på hvad sätt har detta välde återverkat på Europa sjelf? [*str. i Ms.:* och dess inre förhållanden. *Öfverskrifvet och sedermera likaledes öfverstruket:* författning författnin stad (?)]. Denna verkning måste utan tvifvel ha varit högst betydande och ej endast inskränkt till de Europeiska stater som omedelbarligen mest utsträckt sitt välde i främmande verldsdelar. Huru är det möjligt, att författningar, tänkesätt och seder, utbildade ur hemvanda, inskränkta förhållanden, skulle mera passa för ett så förändradt tillstånd, skulle kunna rymma inflytelsen af en verld utan att brytas och förvandlas. Svaret på frågan är nödvändigt historiskt och vi begynna med att först ge en öfversigt af Europas vexande inflytande på de öfriga verldsdelarna för att sedan betrackta den återverkan som följt deraf [*öfverstr. i Ms.:* det Europeiska principatets uppkomst och utbredande för att sedan betrackta huru det återverkat på vår verldsdel]. [*Denna mening tillagd i marginalen.*] Det är denna fråga som vi i detta följande skola söka besvara. Men då det var handeln, som i synnerhet verkat och underhållit Europas vidsträcktare gemenskap med den öfriga verlden, förutsätter detta svar en öfversigt af den Europeiska Verldshandelns förnämsta skiften efter upptäckten af Indierna, samt dess verkningar på Samhället genom förändrade behof, begrepp och seder[1]. Denna verkning måste utan tvifvel ha varit högst betydande och ej endast inskränkt till de stater som omedelbart mest bidragit till utbredandet af Europeisk magt öfver främmande verldsdelar.

Jag har kallat denna Europas magt ett verldsvälde.

Härefter följer den tryckta texten återigen manuskriptet (s. 50, r. 1). Jag antecknar följande afvikelser samt i manuskriptet befintliga ändringar:

s. 50, r. 18 genom] dess spridande egentligen består. [*str. i Ms.*]
r. 20 endast [*tillagdt i Ms.*]

[1] I marginalen finnes följande subtraktionstal:

$$\begin{array}{r} 1492 \\ \underline{1474} \\ 18 \end{array}$$

r. 26 stå!] Har Hoppet inom skrankorna af jordisk tid och rum någonsin öpnat en omätligare utsikt [*str. i Ms.*].
r. 27 ämne] och dess framställning [*str. i Ms.*].

Manuskriptet har här (efter r. 30 i tryckta texten) följande i trycket helt uteslutna stycke:

I väl och ve skall det bli allt tydligare, att Europas Historia har en Universalhistorisk betydelse. — Det ämne, som förestår oss att afhandla, dela vi så, att vi först genom en kort framställning af det Europeiska colonialsystemets uppkomst och förnämsta förändringar visa, huru Europas inflytelse allt mer utsträckt sig öfver de andra verldsdelarna, och för det andra undersöka, hvilka verkningar deraf följt för denna verldsdel sjelf, så vida dessa ännu i erfarenheten låta uppvisa sig. Denna återverkan måste i alla afseenden ha varit högst betydande. Hur var det möjligt, att författningar, tänkesätt, behof, seder, uppkomna och utbildade ur hemvanda, inskränkta förhållanden, skulle mera kunna förblifva hvad de voro i ett så förändradt tillstånd, skulle kunna emottaga och rymma inflytelsen af en verld utan att förvandlas? På de politiska begreppen i detta afseende skola vi fästa en särskild uppmerksamhet. Vi skola se vidt herskande meningar och theorier med påstådd rak härstamning ur [*str. i Ms.:* människans] sjelfva [*str. i Ms.:* natur och] det eviga Rättas natur [*str. i Ms.*: som man gint härledt ur det abstracta Rätta och ur Förnuftets eviga natur], vi skola se dem säger jag i deras jordiska födelse, bärande omständigheternas färg. Vi skola så söka urskilja hvad i dem är tillfälligt, hvad är väsendteligt, hvad som tillhör en, hvad som tillhör alla tider.

Från o. m. textens r. 31, s. 49: Man kan ej nog ofta återvända etc. följer den manuskriptet i allt väsentligt, och jag antecknar ur detta endast de företeelser, som kunna vara belysande för dess omredigering från att vara afsedd som fortsättning af „Feodalism och republikanism" till att utgöra den nolckenska afhandlingen.

Till noten om Albuquerques död s. 53 finnes följande *citat:* Geschich der Ostind. Handl. Gesellschaften in Allg. Welt H. Th. XXV.

Till Mexicos pyramider s. 58, r. 4 finnes en *not:* Humboldt

Vue de Cordilleres ou Atlas pittoresque. — Jfr. Zimmerman, Werlden och dess invånare. 5:te Del.

Till *s. 58, r. 13* "kännedom" en *not:* Se Kannes Etymologiska werk: Erste Urkunden der Geschichte. 2 Th. s. 605, Baireuth 1808.

s. 58, r. 30 I marginalen finnes följande sammanställning:

1540
1640
1740

s. 59, r. 19 afkomma] ännu — — — utgör [*urspr. i Ms.*]

s. 59, r. 19 *I marg. följande not:* En étudiant ces tems d'enthousiasme religieux et militaire on trouve à la suite des grands Capitaines plusieurs hommes probes, simples, genereux: mais ils n'ont pu échapper à la proscription génerale; le nom de Conquistadores est resté odieux. Humboldt, ibid. p. 592.

s. 60, r. 26 åtföljdes] ännu mer än sjelfva eröfringen, utan att man å deras sida behöfver med några författare antaga en lika orimlig som grym plan till infödingarnas utrotande. Ju aflägsnare Indianerna sjelfve voro från odlingens vanor, ju häftigare verkade förändringen, hvarmed nya sjukdomar, t. ex. koppornas förödelse, förente sig [*str. i Ms.*].

s. 62, n. 1 *Tillkommer:* Jfr Heeren [*str. i Ms.*].

s. 62, r. 6 slafveri] och försäkrade dem om lagliga rättigheter, ehuru rofgirigheten och våldet ändå fann [sic!] alltför många medel emot dem. Indianernas tjenster och tributer bestämdes; de fingo bo i egna byalag under sjelfvalda ärfteliga Caciquer. Coloniernas författning lämpades så vidt möjligt efter modersmålets, men med en till grundsatserna så mycket vidsträcktare konungslig makt, som denna magt i utöfningen genom afståndet och de medelpersoner, genom hvilka den verkade, i alla fall måste finna skrankor [*str. i Ms.*].

s. 62, *r.* 11 inrättningar] och värdigheter under konungsligt beroende [*str. i Ms.*].

s. 63, r. 4 fick] en större enhet och stadga än andra nationers. [*Ms.*] I stället för alla omdömen om denna styrelse låtom oss se på verkningarna [*str. i Ms.*].

r. 7 världen?] och detta under en ständig inre tillvext i dessas styrka och välstånd, om man undantar den första eröfringsålderns förstörelser? Och var detta i Historien förr ej sedda fenomen möjligt utan en på det hela klok och mild styrelse? [*str. i Ms.*].

Ms. har i marginalen följande str. not: Ett bevis på det Spanska Colonial-Systemets i det hela ädlare charakter är äfven att Spanjoren, ehuru han af missförstådd menskliget för att spara Indianerna begagnade sig af den redan förut begynta negerhandeln, likväl aldrig sjelf velat idka denna handel. Att han behandlar Negern bäst af alla herrar, är allmänt bekant.

s. 63 Till not.: La civilisation en Amerique partout ou elle n'existait pas déjà jusqu'à un certain point avant la conquete (comme au Mexique, à Guatemala, a Quito et au Perou) s'est porté des côtes vers l'interieure. — Humboldts Essay politique sur la Nouvelle Espagne har jag ej haft tillgång till.

s. 64, r. 6 länders] nu dels redan skedda, dels stundeligen allt mer hotande [affall [*str. i Ms.*].

s. 64, r. 17 förmynderskap] ingen har skarpare uppdragit gränsen emellan alla förmånerna af säkerhet, ordning och enskild lycka, som ej blott beviljades, utan befordrades [*str. i Ms.*].

s. 65, r. 3 *Ms. har:* Denna klass är det förnämligast som nu gör revolutionen.

Under denna manuskriptsida följande subtraktion:

1833
1818
15

s. 65, r. 5 tillstånd] och utgången kan i det hela föga vara tvifvelaktig äfven efter den sista stora förändringen i Spanien [*str. i Ms.*].

s. 65, r. 18 *tillagdt i trycket:* Europeisk] åtminstone i de norra staterna — — — — — framtid.

s. 65, r. 25 indianen] negern [*tillkommer i trycket*].

s. 66, r. 2 creolerna] eller de europeiska afkomlingarna [*str. i Ms.*].

s. 66, r. 2 *Ms.:* ställt *för tryckets* ställde.

s. 66, r. 18 Spanskas] är en revolution, som i sig outvicklade innefattar många [*str. i Ms.*].

Här finnes en lucka i manuskriptet, hvilket åter börjar med *s. 68, r. 3:* för hafvens frihet.

s. 69, r. 2 kriget.] Och var det ej detta falska bemödandes öfverdrift, som betydligt bidrog att bringa regeringen i den slutliga förlägenhet, som påkallade Revolutionen. Det Franska Kungliga Cabinettets politik har i Europa blifvit vidtberömd, och det må vara, för finhet i detaljen. I det stora, som äfven i det enkla har inget gjort sig skyldigt till större felsteg. Det var för århundradens synder, som Frankrike senare pliktade i revolutionen — — — — — Vi ha jemfört den Holländska och Engelska Colonialmagtens första uppkomst med protestantismen. Kanske skola vi tyckas gå allt för långt om vi vilje utsträcka jemnförelsen till sjelfva beskaffenheten? Den erbjuder sig likväl af sig själf [*str. i Ms.*].

s. 70, r. 18 Från o. m.: Hvad det under denna gestalt etc. till slutet ha vi säkerligen en vid redaktionen 1833 tillfogad afslutning, som tydligt framgår af manuskriptet. Ursprungligen fortsättes i detta på följande vis: nu tog.]: Och tider skulle komma, då äfven detta systems olägenheter skulle bli rätt känbara. Efter dessa allmänna betraktelser gå vi till det enskilda.

Här vidtager nu i manuskriptet den aldrig förut publicerade fortsättningen, som ej användes i afhandlingen 1833 och nu följer här nedan in extenso:

En händelse, som mer än någonting annat syntes böra föröka Spaniens magt, var egentligen blott det sista af de steg, hvarmed Philipp II sjelf ouphörligt dref de Nederländska republikanerna framåt genom olyckans schola till allt större fördelar. Hans proscriptioner hade af hemlösa flycktingar, som endast på Ocean funno en tillflygt, endast i Caperier en näring, bildat det djerfvaste och skickligaste sjöfolk i Europa, som slutade med att af hafvet eröfra sitt eget land; hans ok i Antverpen, fordom den första handelsstad i Europa, hade gifvit Amsterdam köpmän, hans förföljelser i de Belgiska provincerna Holland manufacturister, hans besittningstagande af Portugall och dess colonier gjorde Holländarne till herrar öfver den indiska handeln. Ett företag värdt ett bättre öde, och som, om det lyckats, grundadt ett Europeiskt välde på Afrikas norra kust, nu hemvist för Barbarer, hade störtat den unge enthusiatiske Sebastian och med honom hans rike i förderfvet.* Portugall underlåg Albas vapen 1580 och Philipp förböd nu Holländarne att besöka stapelplatsen för de Indiska varorna, Lisabon.

Följden blef att de gingo direct till Indien (först år 1595), hvartill de på samma tid med oändliga svårigheter ehuru förgäfves hade sökt en nordöstlig genomfart. De störtade här snart Portugisarnas förhatliga välde, af Philipps afundsjuka lemnadt åt sig sjelft, grundlade sin magt i synnerhet på de Indiska öarne, Moluckerna, Java med de öfriga Sandiska, Ceijlon, beherskade derifrån hela Indiska handeln, utsträckte den till China och Japan, försäkrade sin stora handelsväg genom anläggandet af den vigtiga Colonien på Goda hoppsudden. På samma gång de voro i besittning af de stora fiskerierna, förde de nästan hela Europas mellanhandel, och grundade de sina Colonier i Vestindien, då vigtigare genom den riktande smyghandeln med Spanska besittningarne än i och för sig sjelfva, voro hemma hos sig i manufacturer och fabriker

* tåget mot Fez och Marocco, nederlaget vid Alcassar 1578.

alla andra öfverlägsna, blefvo det rikaste folk i verlden utan att ändra den republikanska enfalden i sina seder, den största handels- och sjömagt, som Historien ditintills sett; och allt detta till större delen, under den fortsatta sjelfständighetsstriden mot Spanien innom föga mer än ett halft århundrade, och utan några lysande bedrifter, men genom klokhet, ståndaktighet, måttlighet. — Med skäl må man väl vid denna betracktelse med hänseende på dessa republikaners vackra valspråk utropa: det är genom sådana dygder, som af små saker bli stora! (Concordia res parvæ crescunt). Det är den ljusa och aktningsvärda sidan af taflan. Men den har äfven sin mörka sida, som ej får lämnas ur sikte. Det utmerkande, ha vi sagt, i den Holländska handeln och Colonialsystemet var, att de aldrig omedelbart af regeringen styrdes. Den förlät sig i dessa afseenden på den nationella andan, och nöjde sig att ordnande träda emellan, då denna mellankomst för att sämja interessena behöfdes. Så var det på Generalstaternas föranledande, som de serskilda fria associationerna för Indiska handeln, som genom öfverdrifna speculationer skadat sig, sammanträdde och bildade (sedan 1602) det Holländska Ostindiska Compagniet med uteslutande rättigheter till Holländska handeln på andra sidan Cap och Magellanska sundet. Att inrättningen var tjenlig för tiden, emedan stora företag fordra ordning och concentrerade krafter visade väl utgången, då det var Compagniet, som stiftade Hollands stora Indiska Handelsvälde. Deremot kan man med skäl påstå, att Republiken försummat att i rätt tid lossa på detta handelstvång, förgätande att friheten är i alla saker blomman och frukten, fast grunden med stränghet behöfver läggas. Förnämsta orsaken var väl, att Compagniet blef en så stor ej blott mercantilisk, utan äfven genom sina privilegier af egen regering öfver de Indiska besittningarna, en så stor politisk magt, att denna stat i staten, mägtig nog att altid bibehålla och förstärka sina privilegier, sluteligen nedtyngde den egenteliga staten och bragte den ur jemnvigt. Hvad som skulle vara skeppjullen, blef skeppet och på denna börda utsläpade sluteligen detta sina krafter. Man har sedermera sett erfarenheten upprepad. Förgäfves undandrog sig Republiken efter Utrechtska freden deltagandet i den Eu-

ropeiska Politikens angelägenheter, hvars medelpunkt den så länge med ära varit, för att endast sysselsätta sig med förvärf och handel. Den erfor, att den samma anda, som gifvit den sin politiska vigt, var ock den som skapat dess handelsmagt. Den ena försvann med den andra, den hårdnackade anhängligheten vid de gamla monopoliska formerna blef ensam qvar. Hvad denna kunde tillåta sig, hade man redan tidigt sett genom förstörelsen på kryddöarna för att hindra fallet af deras dyrbara alsters pris, samt genom blodbadet mot Engelsmännerna på Ambojna (1623),* och utan tvifvel är det den långa vanan vid monopoliernas skräck- och tvångssystem, som gjort Holländaren i båda Indierna till den hårdaste, känslolösaste af alla herrar och slutligen haft ett förderfligt inflytande på hela nationens moralitet. —

Äfven Engelsmännen uppträdde samtidigt med Holländarne på samma banor. Deras första Ostindiska Compagnie (1600) är två år äldre än det Holländska. Och med hvilken ifver handeln ifrån Elisabeths tid af nationen omfattades visar den mängd af dylika corporationer, som under hennes och de följande regeringarne i England uppstodo. I Ostindien blefvo Holländarne mästare, och de stora verkningarna af Englands handel höra till en senare tidrymd. Nu afbrötos dessa bemödanden af de inre oroligheterna, som deremot i ett annat afseende hade högst vigtiga följder, då de förnämligast skapade Brittiska Colonierna i Norra America. Den första ringa början dertill skedde genom Sir Walter Raleigh som efter sin jungfruliga Drottning uppkallade Virginien. Han hade sökt guldrika länder och fann en ännu vild kust, der i stället för rikedom all slags nöd väntade Colonisterna och förstörde eller bortträngde dem. Upprepade försök misslyckades, och från 1607 kunde man först räkna början i Virginien till en varaktig coloni, men de tvenne priviligerade Compagnier, åt hvilka regeringen vid samma tid (1606) [lemnade] Colonialangelägenheterna i det sedermera Brittiska America, hade ännu föga framgång, och det fordrades andra bevekelse-

* Se om det förra Hist. der Ostind. Handl. Gesellsh. Allg. Welt H. XXIV. 1. 93, om det senare Raynal Hist. Philos. et polit: des Etabliss. des Eur. dans les deux Indes T. 1. L. 11.

grunder än vinningslystnaden för att i detta stora, af vilda nationer genomströfvade kustland, rikt på inga andra skatter än dem ett ihärdigt arbete af en bördig men ännu ouppodlad jord kunde vinna, fästa nybyggare. Religion och frihetsbegär, genom hvilka menniskan fördrager allt, kunde endast elda till företag, förenade med så stora uppoffringar. Nord America blef en fristad för förföljda, och äfven genom dessa förföljdas egna tänkesätt så mycket snarare i framtiden en Fristat. Det var den höga Engelska kyrkans otålsamhet, förtrycket hemma mot annorlunda tänkande, utsikten af förestående eller redan utbrutna borgerliga oroligheter, som under Jacobs och Carl I:s regeringar verkade dessa utflyttningar i synnerhet af Puritaner, (ett parti, hvars religiösa och politiska tänkesätt vi redan känna), som (från 1620) egentligen började skapelsen af de för verldshistorien så vigtiga Engelska Colonierna i Norra America, döttrar ej af handeln utan af jorden, derföre långsamt mognande, men också till sjelfständighet. De sedermera så kallade Nordliga staterna voro i synnerhet mål för dessa utvandringar, som under Carl I så tilltogo, att kgn med vålsamma medel sökte hämma dem. Det är bekant att på de 8 skepp med utvandrare, som han år 1637 lät anhålla, äfven Cromwell befann sig i begrepp att öfvergå till America. Då ännu obemärkt hade han kanske i nya verlden slutat sitt lif på den jord, hans händer odlat. Han qvarhölls för att i England störta monarkien och bringa Monarken på stupstocken. Så underliga äro den menskliga skickelsens vägar! Efter Cromwell och Restaurationen tilltogo utflyttningarna till en del under ledning af privilegerade corporationer eller enskilde, och sådan var i allmänhet de sydliga Coloniernas uppkomst (Virginien, Maryland, begge Carolina, Georgien), som genom denna sin upprinnelse och odlingen i ett varmare climat af egentligen så kallade Colonialproducter (Tobak, Ris m. m.) samt det stora antal Negerslafvar, denna odling fordrar, ännu bibehålla en merkelig skiljaktighet från de nordliga som ock medlersta, på åkerbruk grundade, och af hvilka ingen är intressantare än den af den store menniskovännen stiftade, (Pensylvanien 1682). För oss kan det äga merkvärdighet, att han af 3:ne svenskar köpte den plats, der Philadelfia

uppsteg. Äfven till Sverige hade under den store Gustaf Adolfs dagar från Holland det i dessa tider allmänna begäret fortplantat sig att stifta Colonier och föra handel genom privilegerade Compagnier. Den lilla svenska Colonien Nya Sverige vid Delaware blef en frukt af det svenska kortlifvade Södersiö Compagniet, 1627. Holländarne bemägtigade sedan (1655) denna besittning och blefvo snart sjelfve utträngde af Engelsmännen. Det var ej genom dylika öfvergående handelsprojecter, utan genom sin stora egenskap af en allmän Asyl för skiljagtiga religiösa och politiska tänkesätt, som de Engelska nybyggena i America uppstego.. Redan i Penns milda Quäkare Coloni hade utvandrare af flera nationer, Holländare och Tyskar deltagit. Religionsförtryck i södra Tyskland mot Protestanterna ökade sedermera dessa senares antal, som nu utgöra en ej obetydlig del af de Americanska fristaternas folkmängd. Folk som å andra sidan hafvet endast sökte friheten, skulle nödvändigt innom sig nära och öfva dess grundsatser. Så blef på en tid, då man i Europa ännu såg Jacob II:s grymma trosnit, Ludvic XIV:s, K. Leopolds förföljelser, Norra America hem för religiösa toleransen, som den store Penn först vågade göra till en politisk grundlag i sin Coloni, som i öfrigt tillika fick en så fri constitution, som var förenlig med afhängigheten af moderlandet, hvars eget exempel här som i allmänhet i de Engelskt Americanska Colonierna verkade införande af en representativ författning. — Så grundades dessa nya, för Historien en gång så vigtiga samhällen. På samma tid hade England utsträckt sitt Colonialsystem till öarne, och detta blef egenteligt vigtigt efter Jamaicas eröfring af Spanjorerna under Cromwell (1655), som i allmänhet hade stora planer för utvidgandet af Englands magt och handel. I den senares, eller Handelns, H:a har han genom den bekanta Navigationsacten (1651, förnyad af Carl II 1660) gjort Epok. Vi ha i allmänhet sett hvartill de uppvexande sjömagternas strid för hafvens och handelns frihet emot Spaniens anspråk, snart ledde, nemligen till egna ej mindre uteslutande anspråk. Holländarne vakade med stränghet öfver sitt Ostindiska handels monopolium. England som under Elisabeth yrkade hafvens frihet sökte redan under Carl I bevisa, att de 4 England omgifvande

vatten vore dess egendom. (Seldon, Mare clausum, seu de dominio maris liberi. 1635 — på reggns befallning skrifven). Men dylika påståenden voro förut kända. Att Cromwell i Navigationsakten sökte försäkra England en uteslutande handel med sina Colonier, deri var ej heller något nytt; alla nationer som ägt Colonier hade sökt detsamma; men att denna act endast tillät främmande att införa sina egna producter det var ett nytt steg i Handelspolitikens utvickling, som, emedan det låg i sjelfva tiden, skulle ha vigtiga följder. Hvad var i sjelfva verket denna förklaring annat än en protest mot allt egenteligt handelsvälde? det vill säga ett sådant som ej grundar sig på egen industri af egna tillgångar, utan på utbytet af andra handens producter till den tredje o. s. v. samt den vinst som hämtas deraf. Spanien och Portugall hade varit i besittning af Indiernas rika alster och utan egen industri, utan nytta, hvarföre de försvunno ur deras händer. Holländarne ägde en sådan i hög grad, men hvarken jordens alster, eller fabriken och manufacturen kunde i ett inskränkt, af naturen föga gynnadt, ja af hafvet nästan eröfrade land bli hufvudsaken. Handeln blef det. Navigationsakten gör Epoch, emedan den innehåller den tanken, att ett lands rikedom hvarken består endast i guld, silfver och eröfrade skatter såsom hos Portugisare och Spanjorer, eller endast i handeln såsom hos Holländarne, utan att den i synnerhet måste grundas och qvarhållas genom inhemsk industri. — Så vidt hade redan Colonialförhållandena utvicklat begreppen, och protesten mot handelsväldet först från Englands sida, är om man dermed jemför det närvarande, utan tvifvel lika merkvärdig, som dess protest mot hafvens frihet. Att den mening, vi här framstält, ligger i den berömda Navigationsakten är ostridigt, ehuru denna författning äfven hade en närmare liggande tillfällig anledning och användning. Sådan ställningen då var, kunde den endast vara riktad mot Holland, då ej blott i uteslutande besittning af Ostindiska handeln, utan af nästan hela Europas frakthandel. Vi ha således kommit till den Epok, då begge dessa stora handelsmagters rivalitet bryter ut. Navigationsakten kostade Cromwell ett krig med Hol-

ländarne, hvari dessa likväl måste erkänna den Engelska flaggans öfverlägsenhet.

Att vi efter detta utbrott af uppenbar rivalitet likväl sedermera se båda nationernas politik ända till Utrechtska freden merendels i förening följa samma bana, det hade sina skäl i särskilda omständigheter och mest deri att en tredje kraftfull stat framstod, farlig för dem bägge ej blott genom djerfva eröfringsförslager och Stuartska husets understödjande mot Engelska nationen, utan särskildt farlig derigenom, att den på begges fall eller åtminstone försvagande ville uppstiga till en stor handels- och sjömagt; och denna stat var Frankrike. Den nära lyckade eröfringen af Nederländerna, då Hollands fara (1672) uppväckte mot Ludvik hans farligaste fiende Vilhelm III, som sedan skulle ännu närmare förbinda Hollands och Englands politik, och bli själen i de stora allianserna mot Frankrike, var ett försök att äfven eröfra Hollands handel och industri; handelsstridigheter, förbud mot Holländska varors införsel i Frankrike; hade föregått, merkvärdiga såsom bevis, att de grundsatser, hvarpå Navigationsacten hvilade, af Colbert blifvit uppfattade och använda. Hans förtjenster om Frankrikes inre industri, som han enligt dessa principer sökte hjelpa och i sjelfva verket först skapade, äro odödliga, och ha lemnat varaktiga verkningar, oaktadt de förstörande krigen och de ännu mer förstörande Huguenott-förföljelserna, som då de beröfvade Frankrike en mängd idoga invånare, dock hade det goda med sig, att de spridde deras konstrika slöjder till andra länder. Med egna stora naturliga tillgångar, hvari Frankrike öfverträffar andra Europeiska länder, skulle alla näringar der blomstra, och hvarje uppmuntran på dem ha fördelaktiga följder. — Mindre lyckades Colberts försök att skaffa Frankrike Colonier. Både ett Westindiskt och Ostindiskt Compagni stiftades väl (1664) — Men det senare blef ännu utan verksamhet. I Westindien förvärfvades Guadeloupe, Martinique, en del af St. Domingo med flere smärre öar. Och i Canada försattes en Åkerbruks Coloni — Den hade ej framgång — Nationens lynne låg emot lugna, ihärdiga ansträngningar. Plantage Colonier på Öarna blefvo

vigtigare, men mera genom de stridigheter, hvari de invecklade Frankrike, än i och för sig sjelfva —

— Utrechtska freden —

Här slutar manuskriptet, och veterligen har aldrig någon fortsättning följt.

* * *

Det nya parti af "Feodalism och republikanism", som jag här kunnat rekonstruera, har kanske i och för sig ej något särdeles stort intresse. Det är en framställning af den första europeiska kolonisationsperiodens historia, som kunde intressera samtiden; för oss har den sin enda betydelse i samband med de föregående delarna af afhandlingen.

Proportionerna och resningen i denna komma nämligen hädanefter i ett annat ljus; vi få nästan klart besked om författarens ursprungliga plan. Afhandlingen var ämnad som en stor historisk-politisk konstruktion, af det slag, Geijer vid denna tid dref till stor fullkomning, men sedermera så hånfullt affärdade. Det nya partiet visar hans tydliga afsikt att med fullt bibehållen bredd vidare utföra konstruktionen. Säkerligen ville han ock på detta sätt arbeta sig fram till samtiden för att förvärfva en djup, solid historisk grund för egen politisk tanke och handling. Hela det modärna samhällslifvets uppkomst och de politiska institutionerna skulle "konstrueras", och de första partiernas sysslande med hufvudsakligen medeltiden och den närmast följande epoken utfyllde endast en del af den ursprungliga planen.

För afhandlingens politiska öde kom emellertid just denna begränsning snart att spela en afgörande roll. Dess verkliga och beståndande insats i svenskt tankelif var ju häfdandet af den historiska kontinuitetens afgörande betydelse i samhällsinstitutionernas utveckling, och härutinnan har Geijers uppträdande varit fullständigt epokgörande. För samtid och eftervärld kom afhandlingen emellertid dessutom att stå som ett reaktionärt programuttalande eller åtminstone början till ett dylikt. Geijer varnade visserligen själf

för att draga hastiga slutsatser ur hvad han redan sagt, häfdande sin historiska opartiskhet — men förgäfves.

Det är egentligen den liberala pressen och från början Argus, som har ansvaret för denna misstolkning. I sin för öfrigt om stor fördomsfrihet och vidsynthet vittnande artikel "Är Sverige en konstitutionell Stat eller ej" (14 juli 1821 ff.), betecknar Johansson författaren till "Feodalism och republikanism" som ultraist och tillhörande den "Historiska Skolan, under hvilket namn den Tyska Ultraismen blifvit betecknad". Härmed var temat anslaget; det varierades med tilltagande styrka under hela 1820-talet (speciellt i en artikelserie 1826). Under dessa års tillspetsning af den politiska situationen, då Geijer själf kom att indragas i den aktiva politiken och där fördes långt ut till höger, skymdes helt förklarligt blicken hos motståndarne för det sakförhållande, att den strängt konservative praktiske politikern Geijer dock aldrig i teorin uttalat reaktionära åsikter. Dogmen var emellertid vederbörligen bildad och hade lifskraft. Trots Geijers egna uttalanden och protester frodades den kraftigt. Fryxell förde den in i litteraturhistorien, den troddes af Geijer närstående män som Ribbing och Sahlin; Warburg är i det hela kvar under dess inflytande (Illustr. Sv. Litt. Hist. II: 2, s. 651) och den aflifvades först af Wirsén[1] och Boëthius.[2]

En förnyad ompröfning stärker uppfattningen af hur oriktig denna dogm är. Geijer ger själf på afhandlingens sista sidor en ganska tydlig konturteckning af den tillämnade fortsättningens politiska innebörd. Med utgångspunkt från den stora engelska revolutionen, hvilken organiskt förenade de bägge stridande idéerna, feodalismen och republikanismen, i ett fördrag, ville han visa, "huruvida ej ett sådant är det enda verkliga samhällsfördrag, som kan slutas". Den stora engelska kompromissen var sålunda hans ideal. Den konstitutionella monarkien skulle blifva konstruktionens slutresultat, och med hjälp af den rekonstruerade fortsättningen kunna vi nu bilda oss en föreställning om huru detta skulle ernås. I ett direkt uttalande kunna vi ytterligare uppfånga tendensen. Det

[1] *Geijer och Järta* Sv. Akad. Handl. 1886 D. 14, s. 182.
[2] *Hist. Tidskr.* 1905, s. 226 ff.

är, när han säger: "Vi skola se vidt herskande meningar och theorier med påstådd rak härstamning ur sjelfva det eviga Rättas natur, vi skola se dem säger jag i deras jordiska födelse, bärande omständigheternas färg" (s. 68). Den historiska relativismen här vänder sig mot doktrinen både hos den juridiskt-mekaniska och den absolutistiskt-reaktionära statsläran. Ännu mer bestämdt uttalar han sin medlande uppfattning i inledningen till "Betraktelser i afseende på de nordiska mythernas användande i skön konst", 1817, där han om de båda idémotsättningarna häfdar: "Att något af dessa motsatta elementer skall kunna utkasta det andra, det är en fåfäng väntan; och, om så skedde, så mycket värre. De äro bägge för djupt inväxta i hela det Europeiska lifvet. Att en nybildning ur det närvarande chaotiska tillståndet skulle kunna uppgå annorlunda än genom en ny förening emellan bägge, det kan man icke heller inse."[1] Slutligen vill jag endast påminna om Geijers bekanta ställning till Heliga alliansen och den föraktfulla ton hvarmed han, liksom samtidigt Järta, utföll mot v. Haller (Nytt "ett och annat". Saml. Skr. 1 uppl. I: 4, s. 176 n.).

Det kan således knappast lida något tvifvel, att Geijer vid denna tidpunkt hade en konservativ, konstitutionell åskådning, som han dessutom teoretiskt aldrig öfvergifvit. Från den nationella politikens synpunkt sedt är det sålunda 1809 års verk han försvarar. Det Järtaska memorialet, med dess lika betonande af de konstitutionella garantierna och den fullständiga anslutningen till de uråldriga svenska institutionerna och traditionerna, hade redan formulerat uppfattningen, och det nya statsskicket var det praktiska resultatet. Dess teori skulle Geijer ock gifva i Feodalism och republikanism.

Den allmänna europeiska situationen vid tiden omkring 1818 ger äfven den riktiga bakgrunden. Metternich hade ännu icke vunnit öfverväldet inom alliansen. Det var ännu Alexander I:s ideologiska liberalism, som härskade. I Frankrike höllos ultras utanför regeringen ända till 1820, och "les doctrinaires" utgjorde den tongifvande klicken. Dessa konstitutionella rojalister, som med en anti-

[1] Denna uppsats, samtidig med »Feodalism och republikanism», innehåller mycket af hvad där skulle ha funnit plats.

Digitized by Google

parlamentarisk ståndpunkt förenade krafvet på historisk grund för samhällsinstitutionen och kraftigt förfäktade nödvändigheten af moralens häfdande inom politiken, erbjuda i själfva verket flera jämförelsepunkter — trots många olikheter — med Geijer och Järta, icke minst i afseende på andlig härstamning. — I tysk politik finna vi parallellerna hos den historiska skolan, Savigny och hans grupp, hvilka dock ej få — såsom Argus gjorde — likställas med ultras, utan skarpt skiljas från den rena reaktionen. De representera hvad samtiden närmast uppfattade som engelsk toryism, och öfverhufvudtaget är det naturligtvis till engelska idéer man bör gå tillbaka för att finna yttersta förklaringen för alla dessa efter nationaliteten växlande företeelser på den politiska teoriens område.

Att Geijer sedermera under 1820-talet i någon mån lämnade sin ståndpunkt och förenade sig med den stationära konservatismen i de aktuella frågorna, har äfven det sin motsvarighet i de europeiska förhållandena, ty dessa år beteckna ju reaktionens triumf.

Mellan de båda redaktionerna af vår fortsättning låg ju en period af fjorton år, rik på politiska händelser. En del af dem kan man ock se afspeglade vid omredigeringen. Så är till exempel förhållandet med det spanska Amerikas revolutioner, hvilka ju äfven berörde Europas politik. Negerslafveriet tilldrar sig också 1833 betydligt mer uppmärksamhet än 1819.

Die Hochteutschen Comoedianten.

Af

Rudolf Björkman.

Det är bekant, att Sverige i slutet af 1600-talet och sedermera långt fram under 1700-talet hemsöktes af tyska skådespelarband. Åtskilligt har redan skrifvits om dessa sällskaps uppträdanden här. Vi hänvisa till "Anteckningar om Stockholms Theatrar" af C. F. Dahlgren, "Blad ur Svenska teaterns historia" af Erik Lund i tidskriften Nu 1875, "Källor till svenska teaterns historia" af Carl Silfverstolpe i tidskriften Framtiden 1877, "Svenska teaterns äldsta öden" af Carl Silfverstolpe, "Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar" af Vilhelm Berg, hvars första afdelning afhandlar tyska skådespelarband under åren 1690—1754, "Har mag. Johann Veltens skådespelaretrupp uppträdt i Stockholm?" af J. Paludan Müller i Samlaren 1890 och "Bidrag till svenska dramatikens historia från utländska källor" i sistnämnda tidskrift 1900.

Om innehållet af de tyska sällskapens föreställningar veta vi föga annat än hvad ur utländska källor möjligen kunnat framkonstrueras. Silfverstolpe offentliggör i sitt ofvannämnda arbete "Svenska teaterns äldsta öden" en affisch från en representation af "Die Chur-Sächsische Hochteutschen Comoedianten" i Stora Bollhuset den 9 september 1691. Det är allt hvad af affischer man hittills känt från ifrågavarande sällskaps föreställningar i Sverige. Dahlgren omnämner visserligen i sina "Anteckningar om Stockholms Theatrar" sid. 29 en samling af icke mindre än 56 affischer från högtyska comoedianters representationer i Bollhuset 1733—34. Affisch-

erna hade tillhört drottning Ulrika Eleonora och öfverlämnats till K. biblioteket. Men denna intressanta samling tyckes numera vara spårlöst försvunnen. Åtminstone har man i K. biblioteket ej lyckats återfinna densamma. Under sådana förhållanden är hvarje fynd, som kan sprida ljus öfver denna episod i svenska teaterns historia, af intresse och värde. Vid rifningen af ett hus å Södermalm år 1907 hittades en affisch, hvilken sedermera genom R. Sahlbergs antikvariat försåldes till K. biblioteket.

Denna affisch är af följande lydelse:

Mit Jhro Kongl. Maj. Allergnädigsten Consens,
Werden heute als den 25 Novembris
Die allhier angekommene

Hochteutsche COMOEDIANTEN,

Eine Musicalische mit schönen Arien, Auszierungen angefullete
Materie, nebst einem vorhergehenden Prologe,
von denen 4. Elementen aüffüren
Betitlet

Adam und Eva

Hierinn ist unter ander zu sehen:

1. Die vier Elementen / als Feuer / Lufft / Wasser und Erde / welche der Prologus gantz musicalisch vorstellet.
2. Ein Engel / welcher den Lucifer an Ketten gebunden in den Abgrund stösset.
3. Die Erschaffung beyder Menschen Adam und Eva.
4. Lucifers und seiner Gesellen Anschlag.
5. Das Paradies mit allerhand Thieren / Kräutern und Blumen ausgezieret / nebst dem verbotenen Baum / und der verstellten Schlange.
6. Der Triumph des Lucifers und seiner Gesellen über die abfallenen Menschen / wobey sie vor Freuden ein Posituren Ballet tantzen / so recht curieus zu sehen ist.

7. Ein Himmel / darinn die Gerechtigkeit un Barmhertzigkeit denen Menschen das Urtheil sprechen / woauf sie mit Fellen bekleidet werden.

8. Ein Engel mit den feurigen Schwerdt / welcher die Menschen aus dem Paradies vertreibet.

9. Das rauhe Feld und schlechter Zustand der Menschen / worüber sich Adam und Eva beklagen.

Zuletzt wird ein Ballet den völligen Schluß machen.

Die Person giebt an Gelde:

Premiere Loge — — — — — — — —	2 Specie Carolin.
Amphiteatrum — — — — — — — —	1 Specie Carolin.
Seconde Loge — — — — — — — —	20 Styfwer.
Parterre — — — — — — — — —	16 Styfwer.
Gallerie — — — — — — — — — —	8 Styfwer.

Der Schau-Platz ist auf dem Königlichen Theatro und wird præcise umb 4 Uhr angefangen.

Under sommaren 1908 gjorde undertecknad nya dylika affischfynd. Jag var nämligen sysselsatt med granskningen af en sammanhäftad bunt tillfällighetstryck från äldre tider. Det var bröllops- och begrafningskväden, skrifter vid akademiska högtidligheter och enskilda personers bemärkelsedagar o. d., ett par på grekiska, de öfriga på latin eller svenska. De flesta voro odaterade, de daterade sträckte sig från år 1630 till 1725.

Bland dessa intressanta gamla tryck fann jag till min stora öfverraskning och glädje icke mindre än 4 affischer från högtyska comoedianters föreställningar i Uppsala. Samlingen i fråga har af aflidne prosten i Hakarp Olof Henrik Rogberg skänkts till Norra Smålands Fornminnesförening i Jönköping. Den har länge tillhört Rogbergska släkten och härstammar enligt tradition från den bekante prosten Johan Rogberg, författaren af "Historisk beskrifning om Småland".

De fyra af mig funna affischerna återgifvas här nedan, ordagrant kopierade:

I.

Es werden die Hochteutschen

COMOEDIANTEN

Heute mit lebendigen Personen auf einen wohl-aufgezierten Theatro eine Biblische Historie vorstellen / Genandt:

Der verlohrne und wiedergefundne

Sohn

Summarischer Innhalt.

Hochmuth / der verlohrne sohn (nach dem er sein Erbtheil mit Grosser Gewalt von seinen Eltern bekommen) nimmt Abschied von denselben und von seinen Schwestern und Brüdern / und reiset damit in fremben Ländern. Fortunatus, sein lustiger Diener / nach dem er von seiner Liebsten Abschied genommen / reiset als Hofmeister mit seinen Herrn.

Actus II. Hochmuth kommt nach Paris / suchet daß vornehmste Wirts-Hauß / allwo die teurste Zehrung und das schönste Frauen-Zimmer ist / hält sich lustig mit ihnen / verspielet und verschencket sein Geld / und nachdem er unterschiedliche Täntze getantzet / gehet er zu Bette / Fortunatus aber verspielet unterdessen seine Kleider mit großer lustigkeit.

Actus III. Hochmuth / dessen Geld Theils verspielet und theils weggestohlen ist / wird / nachdem er nichtes mehr zum besten / von das Frantzösische Frauen-Zimmer nebst seinen Diener Fortunato, mit Ruthen weggepeitschet / und nackend außgezogen.

Actus IV. Hochmuth / welcher vor hunger verschmachten wil / trifft einen Apfel-Baum an / indem er von demselbsten wil abbrechen / verschwinden sie / muß aus Hunger mit den schweinen fressen / worüber er in Verzweiffelung fält. Der Teuffel kommt zu ihm / wird aber von einen Engel unterschiedlichen mahlen vertrieben / welcher den verlohrnen sohn Hoffnung zuspricht / und weiset ihm zu seinen Vatter.

Actus V. Der verlohrne sohn kommt mit seinen Diener Fortunato wieder zu seinen Vater / bittet umb Vergebung / wird von seinen Vater und Freunden zu Gnaden genommen und schließen das Ende.

Diesen Hapt-Actum sol ein lustiges Nach-Spiel und wolgezierter Tantz beschliessen.

Der Schauplatz ist in Seel. Doct. Loccenii Hauße und wird prec. umb. 4 Uhr angefangen und der satz ist 6 Weisen.

II.

Heute werden die Hochteutschen

COMOEDIANTEN

Auff ihren Theatro aufführen die warhaffte Begebenheit
mit den Berühmten See-Räubern

Claus Stürtzebecher und Gödiche Michael

Kurtzer Summarischer Innhalt.

1. Handlung.

Der Schau-platz stellet vor die Rathstube von Hamburg / woselbst der Rath versamlet ist / und vom dem Krieg mit Holland Deliberiren / ein Bothe von Heiligen Lande bringet dem Rath die Zeitung daß die See-Räuber bey dem Heiligen Lande liegen / alle Tage voll und besoffen seyn / und daselbst auff die Hamburger Schiffe lauren: der Rath beschlisset die Räuber mit 8 Schiffe zu überfallen.

2. Handlung.

Zwischen dieser Handlung wird das Heilige Land und die Schlacht zwischen denen Hamburgern und See-Räubern vorgestellet / und etliche Schiffe in Brand gesteckt. Der Rath ist abermahls versamlet / bekommen Zeitung das etliche See-Räuber (worunter Wichbold und Wichman) gefangen sind / welche vors Gericht gestellet werden / weil sie aber gantz Trotzig sind und nichts bekennen wollen / wird der Scharffrichter gefordert / und die Räuber zu pein-bancke condemniret.

3. Handlung.

Hier wird die Peinigung vorgestellet / und der See-Räuber bekäntnis auffgezeichnet / worauf sie abermahl vors Gericht gestellet wrden / und nach dem alten Gebrauch von einen alten Hamburger Bürger das Urtheil gefellet wird / daß sie solten geköpfft werden / und die Köpffe auff Pfälen auffgestecket bleiben / welches auch geschehet. Der Rath von Hamburg entschlisset die echapirten übrigen Räuber nachzusetzen.

4. Handlung.

Die übrige See-Räuber als Gödiche Michael und Stürtzebecher / welche auch gefangen worden / als sie die auffgestochene Köpffe ihrer Cameraten sehen / beginnen kleinlaut zu werden / bekommen gleich ihren Camerathen das selbige Urtheil Stürtzebecher und Gödiche Michael entdecken vor ihrem Ende / daß dero Mastbaum auff dem Schiffe mit golde gefüllet sey / bitten auff der spitzen des St. Catharinen Kirche zu Andencken eine Krohne davon zu setzen / verehren auch

zum Andencken an der Schiffer Gesellschafft einen Goldenen Pocal / welcher noch heutiges Tages daselbst zu finden / und werden hernach unter Pfeiffen / weil es dero Begehren ist / enthäuptet / die Köpffe aber auff Pfäler gesteckt.

Hierauf erfolget eine lustige Nach-Comœdie

Der Schauplatz ist in Seel. Doct. Loccenii Hause / der Anfang wird um 4 Uhr / und der satz ist 6 Weisen.

III.

Heute werden die Hochteutschen

COMOEDIANTEN

Præsentiren ein Biblisches Haupt-stück / genandt:

Die Rache zu Gibeon /

Oder

Die 7. erhenckte Printzen auß dem hause Sauls.

Kurtzer Summarischer Innhalt:

Lucifer komt in Feur und beschliest (weil er von oben Volmacht hat) das land Israel mit theure zeit zu plagen / die Gibeoniter klagen ihre Theurung und hier eröffnet sich der Himmel und die 7. Ertz-Engel präsentiret / welche alle ein besonder Zeichen in der Hand halten / allwo einer Priester von ferne stehet und die Auslegung dar auff macht. Dawid und Abjathar beschliessen / nach dem Tempel zu gehen / und wollen die Ursach vernehmen / warumb das Land also gestraft wird.

Hier wirdt ein schöner Tempel präsentiret nebst Mosis Gesetz Taffeln / Aarons Mandel-Stab / die sieben Schaubrote / und die Lade des Bundes / vor welche Dawid und Abjathar auf ihr Angesicht liegen / biß endlich eine Schrift mit feurigen Buchstaben von oben komt / Rache über Sauls

hauß. Hier komt Michael und Rispe bittet vor ihre Printzē / aber vergebens / denn die 7 Printzen / werden öffentlich auffgehencket in einen traurigen Richt-Platz / hier auff endet sich die Action mit einer schöne Musick.

Nach der Haupt-Action folget ein lustiges Nach-Comœdia.

Der schauplatz ist in seel. Doct. Loccenii Hausse / und wird prec. umb. 4 Uhr angefangen / und der satz ist 6 Weisen.

IV.

Heüt
Werden die Hochteuschen

COMOEDIANTEN

Mit Bewilligung hiesiger Obrigkeit denen Hochgeneigten Herrn zuschauern eine vortreffliche Begenbenheit vorstellen.

So genant:

Die Enthauptung

Cerl Stuard.

König von Englandt

Die Stat Londen presentirt sich Cromwel feuerfax und Leßle dabey schaffent zweien Geister Mort und veradt fleigen sich in Londen / des Königs verfolgung von Cromwal und Feuerfax der König auf die flucht nach den Comodanten Leßle des Königs ein führung

nachher Londen von dieße beyden Generals Personen des Königs öffentliche enthauptun. Die Contentten weitter zu setzen ist dieser Setzel zu klein.

Nach der Comoedie wird ein lustiges Nachspiel mit lebendigen Personen.

Præcis umb 4 Uhr Die Person gibt 6 Weißen.

Under affischen är skrifvit: "Uti sali Doct. Loccenii hus".

De tre första Uppsala-affischerna äro tryckta på kvartblad, den fjärde däremot, tydligen ett hastverk, är ett slarfvigt och hopträngdt tryck på en oktav-lapp.

Per Elgströms romantiska poesi.

Stilkritiska studier

af

Fredrik Böök.

I.

Själfva hufvudfåran i den romantiska strömning, som i början af 1800-talet gjuter nytt lif i den svenska vitterheten, utgöres af de kretsar af Uppsalastudenter, hvilka organiserade sig såsom "Vitterhetens vänner", "Musis amici" och "Auroraförbundet". Denna kärntrupps intima samhörighet med den tyska romantiken torde vara oomstridlig — utan att därför de personliga förutsättningarna och temperamentens själfständighet behöfva förnekas. Det var den vittra rörelsen i Tyskland som framkallade den svenska, ungefär på samma sätt som februarirevolutionen kastade tändande gnistor öfver Europa; och det kan icke heller bestridas, att den svenska Uppsalaromantiken utvecklade både sina teoretiska idéer och sina poetiska ideal i trogen anslutning till de tyska föregångarna. När man hos Atterbom, Hammarsköld eller Livijn påträffar romantiska stilelement och romantiska tankegångar, är man alltid hågad att söka deras litteraturhistoriska genesis i den tyska romantiken; och dock skulle en ingående analys för visso kunna utskilja både nationella och personliga moment i de poetiska organismer, hvilkas syntetiska kraft var den romantiska tidsandan.

I denna krets af Uppsalaromantiker finnes det emellertid en, som intar en särställning, ehuru denna icke tillräckligt beaktats: det är Per Elgström. Om honom gäller det nämligen, att han skapat en

romantisk stil oberoende af den tyska romantiken, innan han trädt i närmare beröring med densamma. Att han, sedan han i de sista veckorna af år 1807 gjort Atterboms bekantskap[1] och i februari 1808 upptagits i "Musis Amici",[2] kom, både direkt och indirekt, under samma inflytande som vännerna, bör icke få undanskymma det faktum, att han redan *före* sammanträffandet med dem hade åstadkommit poem af utprägladt romantisk karaktär, och att man i dessa poem lika litet som i Elgströms andliga föreställningsvärld och personlighet öfver hufvud — sådana de tedde sig år 1807 — kan spåra något afgörande inflytande från den tyska romantiken. Elgströms romantiska poesi, sådan som den trädde Atterbom till mötes vid deras första sammanträffande, var gifvetvis ett resultat både af personlig läggning och af litterär påverkan, men den var icke en litterär skolprodukt i samma mening som den öfriga Uppsala-romantiken, och den hade delvis andra källor, framför allt af inhemskt ursprung. Efterföljande stilkritiska undersökningar ha till syfte att uppvisa detta.

II.

Det kan vara lämpligt att först anföra Atterboms uppgifter om Elgströms poetiska verksamhet och dess förutsättningar.

Atterbom berättar i sin utomordentliga essay om Elgström,[3] att han, när han i Ingelgrens sällskap besökte Elgström för första gången på dennes studentrum, utan dröjsmål fick göra bekantskap med Elgströms poesi. Denne framtog nämligen ur en låda dikten *Sigvarth*, som sedan blef tryckt i Phosporos' första årgång, och Atterbom försäkrar: "Ännu qvarlefver i min hågkomst oförsvagadt, ja nytt såsom från i går, intrycket af dess första verser."[4]

[1] Se Atterbom, *Minnesteckningar och tal*, II, s. 86.

[2] Se Böttiger, *Auroraförbundet*, s. 80. Enligt förbundets album skulle Elgström dock ha invalts redan den 2 dec. 1807 (a. a. s. 93).

[3] Ursprungligen ett led i föreläsningarna öfver Svenska Vitterhetens historia 1845—46; tryckt i »*Läsning för bildning och nöje 1847*» och upptagen i »*Minnesteckningar och tal*», II, s. 79—122.

[4] »*Minnesteckningar och tal*», II, s. 87.

Inledningsraderna till *Sigvarth* voro verkligen i hög grad ägnade att framkalla en glad och samtidigt imponerad förvåning hos den unge Atterbom. De lydde:[1]

Till gullstoft töknen smälte, och ur hafvet,
lik bruden ur sin rosenbädd, steg solen.
I hvittnadt sken försvinner morgonstjernan,
lik templets lampa, som med dagen mattas:
lif återgjutes i naturens ådrar
och strömmar fram i cirkelförda hvirflar. —
Och nyss ur sömnen väckt, med nytänd andakt,
vår jord mot Skaparn blickar opp bestrålad:
af lärkans soloröst bryts helga tystnan,
och ett adagio stäms af näktergalen.

När var detta poem författadt? Ett exakt svar kan icke lämnas, men hållpunkter saknas därför icke. I sitt den 23 mars 1808 hållna inträdestal yttrar Elgström:[2] "Bestämd att engång med gudalärans tröstegrunder försona menniskan med sina missöden, har jag alltmer och mer aflägsnat mig från *edert* hufvudföremål, poesien; och nu minns jag blott, lik en dröm ur en skönare verld, min vaknande själs tidigaste lifsrörelser." Till detta yttrande fogar Atterbom följande förklaring: "Hvad han här berättade om sitt "*aflägsnande* från poesien", var bokstaflig sanning. Han hade fördjupat sig i theologiska betraktelser, der en qvarlefva af de då ännu i Sverige populära "neologernas" rationalism, fastän matt, kämpade mot en öfverväldigande mystisk spekulation. Det var inträdet i vårt förbund, det var eggelsen af vårt dagliga umgänge och våra ideliga förehafvanden, som gjorde honom till skald igen. Under de nästföregångna åren hade han föga diktat; hans flesta poetiska handskrifter voro gamla. Största antalet af hans qväden alstrades *efter* den tidpunkt, då han blef Auroraförbundets[3] medlem."[4]

---

[1] Citatet efter »*Phosphoros*», 1810, s. 67. Atterboms eget citat af motsvarande rader i »Minnesteckningar och tal» är godtyckligt retuscheradt. Intet manuskript till »Sigvarth» finnes bevaradt.

[2] Atterbom, *Minnesteckningar och tal*, II, s. 88.

[3] Atterbom kallar i denna minnesteckning systematiskt »Musis Amici» för Auroraförbundet.

[4] Detta Atterboms sista yttrande håller *icke* streck.

"Sigvarth" kan efter dessa uppgifter näppeligen dateras senare än år 1805, möjligen något år före. Den tillhör alltså en tidigare poetisk period i Elgströms lif än den genom umgänget med Uppsalaromantikerna framkallade; mellan dessa båda perioder ligger en tid af öfvervägande teologiska studier och filosofiska spekulationer.

Det blir af stor vikt att fastställa, hvilka af Elgströms öfriga dikter, som tillhöra denna äldre period.

Först och främst föreligger ett bestämdt vittnesbörd om *Romeo och Julia.* Denna dramatiska dikt, som 1815 trycktes af Atterbom i "Poetisk kalender" i sin nya, versifierade form, inlämnades under loppet af vårterminen 1808 i prosaisk affattning som täflingsskrift i Auroraförbundet. Denna version måste ha varit äldre än sammanträffandet med Atterbom, ty denne berättar,[1] att han erinrar sig, att fragmentet "före min bekantskap med honom var skrifvet på en poetiserande prosa, som på min tillrådan förvandlades till vers".

Af Elgströms öfriga täflingsskrifter i Auroraförbundet finnas vidare några, om hvilka man med större eller mindre sannolikhet kan anta, att de likaledes tillhöra den äldre perioden, äfven om de omarbetats före öfverlämnandet till den vittra domstolen. De äro *Den unga kärleken,* som inlämnades under vårterminen 1808, *Kyrkogården* (inlämnad under höstterminen 1808) och *Afrodites födelsedag* (inlämnad den 8 jan. 1809). När man känner till, hur ytterst långsamt de poetiska skapelser fortskredo, om hvilkas författande Elgström yttrar sig i brefven till vännerna, så tvingas man att antaga, att dessa dikter, om hvilkas tillblifvande man ingenting hör, och som genast ha förelegat i slutgiltig form, måste ha tillhört de poetiska förråd, som han efterhand dukade fram för sina förbundsbröder. Bland Elgströms manuskript föreligga *Kyrkogården* och *Afrodites födelsedag* endast i en enda, definitiv affattning; af "*Den unga kärleken*" finnas två obetydligt afvikande handskrifter, af hvilka den ena nära öfverensstämmer med den korrigerade, för tryckning i "Orfika" bestämda, som Elgström den 30 november öfversände till Palmblad.

[1] *Minnesteckningar och tal,* II, s. 108.

Helt annorlunda är förhållandet med *Fantasiens fröjd*, som inlämnats till sessionen i mars 1809. Redan i september 1809 skrifver Elgström till Palmblad, att poemet återvänder fördubbladt till arkivet, och i Elgströms manuskript finner man ytterligare fem, tillsammans alltså sju omarbetningar af detsamma. — I samma bref omtalar Elgström, att han sysslar med ett nytt stycke, som dock "bär pregeln af didaktik, eller rättare Kantiska sedemaximer"; han hoppas få det färdigt till högtidsdagen i oktober. Det är uppenbarligen *Sjuklingens tröst*, som inlämnades till täflan i Auroraförbundet, men af Elgström återkallades i ett bref till Atterbom.[1] — Af de trenne dikter, som omedelbart efter Elgströms död infördes i Phosphoros (dec. 1810), är *Farväl* med all visshet skrifven efter skaldens sammanträffande med fosforisterna; ty i ett bref till Palmblad af 27 januari 1810[2] omnämner han, att han sänder honom manuskriptet till "ett *Farväl*". De båda andra dikterna i samma Phosphorosnummer — *Kärlekens födelse* och *Hilma* — kunna alls icke dateras efter yttre märken (de föreligga icke ens i manuskript): men inre skäl göra det, som längre fram skall visas, lätt att bestämma deras samhörighet med den äldre perioden. — Den af Atterbom i mars—aprilhäftet af "Phosphoros" 1812 publicerade *Minnet* tillhör med all säkerhet skaldens sista tid. Bland Elgströms efterlämnade papper föreligger nämligen i ett enda fragment den begynnelse till en dikt med denna titel, som Atterbom gjutit om och bringat till ett slags helhet; handstil och papper öfverensstämma alldeles med den likaledes ofullbordade *Till Carl Augusts skugga*, som sysselsatte honom mot slutet af hans lif och som trycktes först i Hansellis upplaga.

Vända vi oss till den Hanselliska upplagan, så finna vi där, utom *Till Carl Augusts skugga*, tio smärre dikter, som alla, ehuru ytterst godtyckligt, aftryckts efter Elgströms efterlämnade manuskript.[3] Redan en blick på handstilen öfvertygar oss om, att de

[1] Se Böttiger, *Auroraförbundet*, s. 233.
[2] Se Frunck, *Bref rörande nya skolans historia*, sid. 11.
[3] De äro i registret utmärkta med en asterisk och omfatta sidorna 78—96.

tillhöra de äldsta bevarade skriftstyckena af Elgströms hand; de inre kriterierna äro lika otvetydiga.

Det torde sålunda låta sig göra att särskilja de Elgströmska poem, som tillkommit före hans upptagande i kretsen af Uppsalaromantiker, från dem som han diktat efter denna tidpunkt.[1] Hur pass viktig denna gränslinje är, framgår redan om man granskar de uppgifter Atterbom lämnar om Elgströms vittra beläsenhet och litterära sympatier öfverhufvud. Atterbom skrifver,[2] att han, vid tidpunkten för deras sammanträffande "och väl kanske alltid", ägde "mindre en stor poetisk beläsenhet, än en stor filosofisk". "Af svenska skalder", heter det, "värderade han mest Kellgren: nemligen sådan, som denne blef under sina sista lefnadsår. De allbekanta mästarverken *Den nya skapelsen*, *Sigvarth och Hilma*, brefvet *Till Christina,* oden *Till sällheten* m. fl. hade egentligen gjort — eller åtminstone grundlagt — hans poetiska uppfostran. Man ser det genast på den (ehuru visst ej utan brister efterbildade) tekniska formen af de flesta bland hans dikter, där till och med namnet Sigvarth, och erkannerligen namnet Hilma, blifvit liksom i arf upptagna från Kellgren. Bland Tysklands skalder hade Herder och Jean Paul, en lång tid, i främsta rummet varit hans hjeltar; ur den senare förekomma bland hans papper många utdrag. Under åren af *vårt* umgänge fästade sig hans intresse företrädesvis vid Goethe, och slutligen vid Novalis, jemte de öfriga den såkallade romantiska skolans hufvudmän."

När man vet, med hvilken glädje Atterbom annoterar hvarje yttring af kännedom om och beundran för den tyska romantikens stora idoler, så får denna framställning bevisande kraft: Elgström hade vid slutet af år 1807 icke stiftat bekantskap med den romantiska poesin i Tyskland. Detta bekräftas af de talrika öfversättningar icke bara från Jean Paul, utan än mera från Herder, som föreligga bland Elgströms äldre papper, medan det enda som finnes öfversatt af romantisk poesi, en klagosång ur Fr. Schlegels *Alarcos*,

---

[1] Öfversättningarna från antiken kunna här förbigås.
[2] *Minnesteckningar och tal*, II, s. 90—91.

förskrifver sig från samma tid som *Minnet* och *Till Carl Augusts skugga*, enligt hvad handstilen visar.

Hvad Elgströms filosofiska läsning beträffar, så synes den däremot ha sträckt sig äfven till den tyska romantikens tänkare. Atterbom uppger, att han år 1807 studerat "Lessings flesta skrifter och Kants alla, äfvenså Jacobis, Fichtes, Schellings, Schleiermachers, Spinozas". Atterbom talar om den djupa vördnad Elgström hyste för Schelling, "den nyeuropeiska kulturens Plato". För den händelse denna skildring af Elgströms förtrogenhet med romantisk filosofi verkligen skall gälla redan för år 1807, så motsäges den af en annan uppgift af Atterbom själf, en uppgift som har mycket större faktisk evidens. Det inträdestal om "Den forna kristendomen", som Elgström den 23 mars 1808 uppläste i "Musis Amici", behagade icke alldeles medlemmarna; Atterbom talar om dess "något rationalistiskt klingande innehåll.[1] Först i slutraderna tog det en "estetisk vändning" och gaf en antydan "om religionens och poesiens invärtes enhet", som bättre föll de unga Uppsalaromantici på läppen.[2]

Man kan häraf sluta, att Elgström vid slutet af år 1807, trots sitt studium af romantikens spekulation och trots sin medfödda benägenhet för mystiska svärmerier, icke tillägnat sig den romantiska världsåskådningen. Atterbom säger också såsom redan nämdt: "Han hade fördjupat sig i theologiska betraktelser, der en qvarlefva af de då ännu i Sverige populära "neologernas" rationalism, fastän matt, kämpade mot en öfverväldigande mystisk spekulation." [3] Hur matt eller kraftig den kvarlefvande rationalismen var i striden mot de mystiska elementen hos Elgström, torde vara svårt att afgöra; men det står fast att Elgström vid slutet af år 1807 hvarken hyllade den tyska romantiska poesin eller den romantiska filosofin. Men uppenbarligen var omslaget väl förberedt, och vänskapen med Atterbom har snabbt afgjort hans uppfattning.

---

[1] *Minnesteckningar och tal*, II, s. 88.
[2] Jämför Böttiger, *Auroraförbundet*, s. 94—95.
[3] Anförda arbete, s. 88.

III.

Efter denna yttre orientering öfvergår jag till en närmare granskning af Elgströms diktning. Det bör då först och främst anmärkas, att framställningen är byggd på Elgströms efterlämnade manuskript, förvarade i Uppsala Universitetsbibliotek (eller för de få poems räkning, till hvilka manuskript saknas, på det första trycket i "Phosphoros"). Hansellis upplaga är till den grad oriktig, godtyckligt förändrande och vårdslös, att den endast kan användas som ett provisoriskt hjälpmedel, men icke citeras för något slags vetenskaplig forskning.

En särskild grupp för sig utgöra de förut omnämnda tio poem, som i Hansellis upplaga upptaga sidorna 78—96. Deras titlar — efter manuskripten och i den ordning de i volymen inhäftats — lyda: *Afsked till S. G. B.*, *Tiggaren*, *Till en ung flicka på dess födelsedag*, *Den lyckliga Aftonen*, *DryckesSång*, *Den qvinliga Bekännelsen*, *Till Werthers Skugga*. *Af Alberts maka*, *Till en Vän*, *Efter en Sjukdom!* och *Till den Saknande*. Redan handstil och andra yttre märken hänvisa dem till en tidig period i Elgströms lif. De förligga alla endast i en nedskrift, och endast tre af dem — "Till en vän", "Efter en Sjukdom!" och "Till den Saknande" — förete lindriga spår af den ändringsmani, som är så betecknande för Elgströms senare poesi.

I inre afseende bilda de en lika enhetligt sluten grupp. De återspegla med stor osjälfständighet strömningar inom den svenska lyriken på 1790-talet och under 1800-talets första år; något romantiskt element i speciell litterär mening låter sig icke uppvisa i dem (men väl i psykologisk mening romantiska tendenser).

Det är dock icke den egentliga reflexionsdikten i retorisk stil, sådan den företrädes mest typiskt af Leopold, som är förhärskande i dessa Elgströms tidigaste lärospån, äfven om denna riktnings stilideal i mångt och mycket präglar formgifningen. Det är framför allt Franzéns idylliskt-erotiska och sentimentala poesi samt fru Lenngrens mera genreartade, som öfvat inverkan på Elgström.

Hur båda dessa inflytanden kunna smälta samman, visar t. ex. tillfällighetsdikten "Til en ung flicka på dess födelsedag". Dess första strof lyder:

Än i nöjets menlöshet
njut den flyende minuten,
afton ser dig, som du vet
trånande om ej förskjuten.

Redan det metriska skemat är uppkommet genom en kontaminering af fru Lenngrens "Till en ung flicka. På hennes födelsedag" med Franzéns "Till en Ung Flicka".

Första strofen i den förra lyder:

Gläd dig i din ungdomsvår,
unga, ystra flicka, gläd dig!
I de blomsterkransar kläd dig,
som man strör i dina spår!

Första strofen i Franzéns dikt:

Unga flicka! i din vår
bind dig myrtenkransen.
Dansa medan du det får:
Snart är du ur dansen.

Elgströms dikt har samma ämne och tankegång som fru Lenngrens och Franzéns poem — det senare är tydligt påverkadt af fru Lenngrens[1] — och mönstren ha till och med influerat så starkt, att diktens stämning brutits sönder. Elgströms poem är nämligen i motsats till de båda förebilderna en verklig gratulationsdikt — det framgår af det i slutet inflätade namnet "Wille" — och skalden har därför icke kunnat i längden vidhålla den ytterst desillusionerade uppfattning af en ung flickas framtid, som han utvecklar i diktens början, anslutande sig till fru Lenngrens och Franzéns epikureiska visdom. Tvärtom, artigheten tvingar honom till framtids-

[1] Franzéns dikt trycktes den 26 augusti 1793 i Stockholmsposten, och fru Lenngrens publicerades år 1792.

målningar af blomstrande slag, som afgjordt svära mot ingressen. Det heter i tvänne hos Hanselli uteslutna strofer:

Blomman snart förvissnad är
och dess pragt ej tiden vördar,
snart en Älskling den begär,
bättre är, at han den skördar.

Kanske flätad til hans famn
skall du med förtjusning ömma
blott för dygden och hans namn,
dyrka dem och qvalen glömma.

Hur nära Elgströms dikt än i stämning och ton står förebilderna, röjer den dock sin författares personliga läggning. Både fru Lenngren och Franzén gestalta sina dikter till en serie genrebilder, skarpt profilerade och ganska realistiska. Elgström ersätter detta beskrifvande element med allmänna moraliska reflexioner, som visa att de filosofiska och teologiska synpunkterna lågo honom närmast. Där fru Lenngren uppmanar den unga flickan: "Tag med högmod den bukett — som en älskling, ljuft betagen — offrar på den sälla dagen, — då du in i verlden trädt!" och Franzén utropar: "Flicka, sjung vid ditt klavér, — skämta vid din båga;" där skildrar Elgström flickans glada oskuld genom att uppmana henne att allt fortfarande tro godt om mänskligheten:

Tro, at i et brödraband
jämt förenades vårt slägte,
tro, at hjelpen från dess hand
utan skrytets vinst sig sträckte.

Tro vid hvarje nidings fall
dårskaperne nederfällda,
tro, at tacksamheten skall
hvarje offer återgälda.

Utom benägenheten för moraliserande abstraktheter — hvilken återfinnes i Elgströms allra sista dikter — röjer sig här också den svårighet att ge tanken ett klart, konkret och genomskinligt ut-

tryck, som följer Elgström lifvet igenom och som utan tvifvel utgör en faktor af verklig betydelse för uppkomsten af hans romantiska stil. Hos Elgström finnes utan tvifvel ett medfödt dunkel, en förkärlek för vaga och obestämda uttryck, som gör att han aldrig behärskade den franskklassiska stilen, hvilken visserligen, exempelvis hos Leopold, kan bli ytterligt invecklad och rebusartad, men dock till sitt väsen är logisk och precis.

Betecknande för denna Elgströms egenskap är en strof sådan som följande i "Afsked till S. G. B." Meningen är, att skalden med smärta uppoffrade vänskapen och lämnade sin vän för att uppfylla sin plikt.

Hjertat detta offer gjorde,
fastän sakfälldt af sitt qval
åt den vishet, som ej torde
halka mellan detta val.

Den Leopoldska stilens knepighet (för att använda en vulgär, men träffande term på hans förståndsmässigt sammanvirkade konstruktioner) förenas här med en speciell diffushet — visheten halkar mellan ett val! — som ibland gör meningen nästan obegriplig. Så är fallet med de två sista raderna i en strof i samma dikt:

Glädjen, som du till mig spridde,
tacksamheten gälda får,
oron, som din blick bestridde,
kanske snart dig hämna går.[1]

I dikten "Tiggaren" läser man följande strof:

Stelnadt för en uslings smärta,
kallt och stumt vid mina qval
Dårens isbelupna hjerta
ingen oro från mig stal.

"Stjäla" skall här betyda "befria från", en för Elgströms egendomligt nyckfulla språkkänsla ganska typisk betydelseförändring.

[1] Meningen lär vara: den oro, som din blick förjagade, vänder nu åter och straffar mig för det jag öfvergifvit dig.

— I samma dikt omtalar tiggaren, att han gjort sitt fäderneslaud tjänster, men endast skördat otack, och fortsätter (i en hos Hanselli öfversprungen strof):

Trampad alldrig hatet födde
åt mitt slägte nya brott,
alldrig på min panna strödde
fåror utaf sorgen blott.

Den lösa språklogiken i dessa rader är icke enastående, utan skulle kunna exemplifieras rikligt.

Elgström har en särskild benägenhet för allmänna, oprecisa uttryck, som just genom att icke alltför skarpt specialisera meningen stundom nå en sväfvande stämningsfullhet. I denna benägenhet ligger utan tvifvel en grodd till ett romantiskt stilideal. När han i dikten "Afsked till S. G. B." tillropar vännen: "Glöm den smärta, som förtryckte", så har denna föreställning om en smärta, som *förtrycker*, en något obestämd, men ganska rik innebörd, som är på ett särskildt sätt Elgströmsk. På samma sätt i slutstrofen till "Tiggaren":

Och när vandrarn tröttnad dignar
på den gräsbädd, där jag döljs,
af min anda, som välsignar,
han i vindens viskning höljs.

"Välsigna" står helt obestämdt; det hänför sig möjligen direkt på vandraren, men det är nog också ett allmänt uttryck för tiggarens blida och fromma underkastelse, som förut utsagts i raderna: "Till att lida föddes jag; — dock jag vill med nerböjd hjessa — vörda himlens välbehag." "Höljas i vindens viskning" vill säga ungefär att omslutas och innefattas i den förlåtande känsla, som tiggaren hyser för de hårda och hjärtlösa mänskorna. — I samma dikt heter det:

Ödet mig mot jorden trycker,
snart skall jag ock hvila få,
och när döden ögat lycker
skall jag fram till sällhet stå.

Här är det ordet "stå" som har en dylik obestämd betydelse. "Stå fram" blir lika med "uppstå och gå fram".

I "Dryckes Sång" läses följande:

Drucken, märk den vink dig skickar
skönheten, som tjust och varm
trycker dig med lindad arm
och utgissar dina blickar.

Det märkligaste i denna strof är att "utgissar" är en senare förbättring; ursprungligen har där stått "förråder". Säkerligen har "förråda dina blickar" för Elgström betydt "uppdaga den hemliga innebörden i dina blickar" — äkta Elgströmskt, men icke lättfattligt.[1]

Man kan invända, att teknisk ovana, rimnöd o. s. v. ha hufvudandelen i dessa hos Elgström så talrika egendomligheter. Naturligtvis är det ofta dessa yttre omständigheter, som ge anledning till afvikelserna, men att skalden lät dem stå kvar, att de förekomma i alla hans dikter — äfven bland de senare, på hvilka han nedlagt oändlig möda, och äfven bland de bästa — det visar tillbaka på den praedilektion för vaga och glidande uttryck med rika men oexakta associationsmöjligheter, som är ett djupt individuellt drag hos Elgström. Denna praedilektion är inom det språkliga området en motsvarighet till den benägenhet för svärmiska och dunkla spekulationer, som utmärkte hans filosofiska och teologiska tänkande. Samma inkongruitet, som Atterbom konstaterade mellan den teologiska rationalismen och den andeskådande mystiken vid sin första bekantskap med Elgström, återfinnes i hans poesi mellan sjuttonhundratalets stilistik och Elgströms individuella läggning. Både hans poetiska och personliga egenart kom till sin rätt först i en romantisk stil och en romantisk världsåskådning.

Det finnes för öfrigt ett ganska slående exempel på Elgströms förmåga att genom obestämda associationer inlägga en viss mening i ett ord hvilket som helst. I slutet af "Afrodites födelsedag" hade

[1] Det tyska »errathen» kan möjligen ha spelat sin roll vid formuleringen.

vid tryckningen i första häftet af Phosphoros kommit att stå (om vinden):

> En lindrig susning flyter öfver löfven
> och *kransar* i sitt lopp den gröna dälden.

I ett bref till Palmblad af den 3 sept. 1810 upplyser Elgström, att det skall vara *krusar* i st. f. *kransar*, men säger sig icke veta, om afvikelsen "är följd af ett tryckfel eller en förbättring".[1] Han har alltså genast funnit möjlighet att inlägga en lämplig betydelse i uttrycket: vinden kransar den gröna dälden!

En annan för Elgström typisk egenskap, som möter oss redan i dessa tio ungdomspoem, är sträfvandet mot koncentration, innehållsrikhet. Det är ett ständigt hopande af begrepp, som leder till tyngd och oro. En del af det redan citerade kan tjäna som exempel; här kunna tillfogas sådana verser som den första i "Dryckes Sång":

> Där vid bålen jag förglömmer
> hämndens hot och Dårens fröjd,
> lyckans smil och våldets höjd
> säll af nectarn, som jag tömmer.

I samma dikt heter det:

> Öfver slafvens ärfda boja
> länge föll en tystad gråt,
> och blott önskningens försåt
> undföll hjertat i hans koja.

Det är icke lyckadt, men det är onekligen koncentreradt. De två sista raderna betyda, att slafven i sin koja underkastat sig, han inskränker sig till att i sitt hjärta hysa önskningar om något bättre, önskningar, som locka men dock äro bedrägliga ("försåt").

I naturbeskrifningen i början af "Till Werthers Skugga. Af Alberts maka" blir stilen till och med enkelt koncis:

---

[1] En blick i det ännu bevarade manuskriptet, som enligt påskrift legat till grund för Phosphoros, kan ytterligare öfvertyga om att »kransar» är tryckfel. Handskriften är icke ändrad, men ordet är otydligt och kan af en händelse lätt läsas som »kransar».

Stormen röt, naturen skälfde,
nattens molnbädd tjocknat har,
böljorne mot stranden hvälfde,
månans låga dunklad var.

I "Den qvinliga Bekännelsen" finner man exempel på hur starkt sammandraget Elgström skildrar händelsen. Flickan berättar hur hon på ängen råkat den älskade och lagt sig att sofva med hufvudet i hans knä i följande strof:

Floden hörs, och genom ängen
rodnande dess bölja flöt;
sömn en gräsbädd gör till sängen
och till hufvudgärd ditt sköt.

Utvecklingen af denna situation tecknas i rapid form i dessa strofer:

Nu jag sof; men ack! jag drömde,
att min munn förförde din,
att mitt flor förrädiskt gömde
och ditt öga stal sig in.

Väckt, jag såg dig blygsamt dela
min förvirring, och förlät;
dock då än du ville fela,
syntes vred och tillgaf det.

I den sista raden bör, väl att märka, inträda en paus, som markerar tidsrymden för den snabbt öfvergående vreden.

Den tunnhet, den klara genomskinlighet, som utmärker efterklangspoesien från denna tid, finnes alltså icke hos Elgström; hos honom iakttar man en sträfvan att prässa samman ett rikt innehåll. Denna sträfvan står i själfva verket i intimt sammanhang med den benägenhet för dunkla och obestämda uttryck, som redan anmärkts; det gemensamma syftet är att nå rikedom, allsidiga associationer i det själsliga momentet och därför också i det språkliga uttrycket. Här står man inför den psykologiska formeln för romantiken: sträfvandet att ge hvarje företeelse så rikt sammanhang, så mångsidiga

och utsträckta associationer som möjligt. I denna psykologiska formel för romantiken ligga *in nuce* alla de bestämningar, som ur olika synpunkter tillagts den: oändlighetskänslan, exotismen, dunklet, den eviga längtan — allt är olika former för denna sträfvan mot obegränsade associationer och obegränsadt stämningsinnehåll, denna ovilja mot att afklippa associationerna, mot att ge företeelsen klassisk begränsning eller realistisk tydlighet, båda vunna genom isolering.

Jag har trott mig kunna påvisa denna psykologiska tendens till romantik redan i Elgströms tidigaste dikter; det blir då nödvändigt att än en gång understryka, att den poetiska stil, hvari denna tendens kommer till synes, är allt annat än romantisk. Det är de svenska järnårens poetiska stil, men dunkel, okorrekt, osäker och trefvande. Det romantiska draget hos Elgström gör sig gällande negativt.

Det är som redan nämndt Franzén och fru Lenngren, som närmast tryckt sin prägel på Elgströms tidigaste poesi. Inflytandet från fru Lenngren är dock föga djupgående.[1] Vi ha konstaterat det i dikten "Til en ung flicka på dess födelsedag". Det återfinnes äfven i "Tiggaren", en genrebild i fru Lenngrens smak, ehuru de abstrakt-moraliska reflexionerna snabbt ta öfverhanden och utplåna konturerna. Den mera distinkta begynnelsen för tanken till fru Lenngrens "Den lilla tiggarflickan":

Natten redan sig nersänker,
mina steg så tunga bli,
ingen lampa för mig blänker
ingen hör mitt klagoskri.

[1] Det skulle t. o. m. vara svårt att med full bestämdhet häfda ett sådant, om icke andra omständigheter gjorde det sannolikt. Bland Elgströms efterlämnade fragment finnes en prosaisk uppsats med titeln »Barndomen» — tryckt hos Hanselli i förvanskad form — som företer uppenbar påverkan från fru Lenngrens »Pojkarne». Ett bland E:s manuskript inbundet, odateradt bref till »Studeranden af Smålands Landskap, Herr Per Elgström», skrifvet af en intim vän, Björkner, röjer en stor beundran för fru Lenngren och innehåller ett hyllningskväde till henne.

Hungren tär mig, hu jag fryser,
hoppets ljus förlorar sig,
jag för köldens fara ryser
här på denna ökenstig.

Situationen är ungefär densamma som i fru Lenngrens dikt, mänskornas hårdhet är densamma, men ger hos fru Lenngren ämne till en serie satiriska pennteckningar, hos Elgström till patetiska betraktelser.

Inflytandet från Franzén är starkare och har också varit varaktigare. "Dryckes Sång" är direkt inspirerad af Franzéns bekanta lofsånger öfver vinet och lifsnjutningen. Det från Franzén lånade draget att vinet gör ynglingen mera tilldragande för flickan — hvilket ju är temat i de två första stroferna af "Gode Gosse! glaset töm" — har hos Elgström ansenligt förgrofvats och öfverskrider den med Franzénsk gratie iakttagna skönhetslinjen.

Drucken, märk den vink dig skickar
skönheten, som tjust och varm
trycker dig med lindad arm
och utgissar dina blickar.

När ett blygsamt löje gillar
ditt förföriska begär,
lockad, du förmäten är
och i gasen dig förvillar.

När på hennes läppar brinner
Kärlekens förenings kyss,
åt en nykter vägrad nyss, —
du dig mer berusad finner.

Franzénska anslag möta oss i flera andra af dessa tio dikter. Naturstämningen i slutstrofen af dikten "Efter en Sjukdom!" erinrar om honom; det är för öfrigt en af de få rena och musikaliska melodierna hos Elgström:

Dagens skira purpurslöja,
aftons guldbeströdda rand,
ej mitt bröst af tjusning höja:
det är smärtans fosterland.

Ett uttryck som "dagens skira purpurslöja" för tanken till Franzéns: "Purpursläpet efter dagen — qvar vid himlabrynen låg" ("Sångmön").[1]

Franzéns erotiska poesi synes mig speglad i dikten "Den qvinliga bekännelsen". Den situation, hvari dikten mynnar ut är ett typiskt rococomotiv: älskaren begagnar sig af flickans sömn för att smeka henne. Det finnes hos både Oxenstjerna och Kellgren. Oxenstjerna skildrar i "Dagens stunder", "Middagen" (del I, sid. 47) hur den sofvande Camilla i drömmen röjer sin kärlek för Alfred och hur denne, uppmuntrad häraf, kysser henne:

Camilla vaknar opp förskräckt,
men skådar Alfred, och förlåter
det öfverdåd som henne väckt.

Härifrån har Elgström öfvertagit föreställningen om flickans erotiska drömmar ("Nu jag sof; men ack! jag drömde, att min munn förförde din, — att mitt flor förrädiskt gömde — och ditt öga stal sin in. — Väckt, jag såg dig blygsamt dela — min förvirring, och förlät." Slutraderna med skildringen af hennes växlande sinnesstämning ("dock då än du ville fela, — syntes vred och tillgaf det") synes däremot knappast återgå till Oxenstjerna, där det heter:

I minnet af sin stolthets tider
hon finner ingen styrka qvar.
När hjertat mot sin önskan strider,
hvar finner hjertat sitt försvar?

Snarare ansluter det sig till en liknande scen i Kellgrens "Sigvarth och Hilma", där flickans känslor i sina snabba omslag skildras på ett öfverensstämmande sätt:

Hon darrar,
vill fly mig, kan ej; vredgas, och förmår ej.

[1] Anmärkningsvärd är Elgströms förkärlek för »afton» på ställen, där man skulle vänta bestämd form »qvällen». Det heter i »Til en ung flicka»: »afton ser dig, som du vet — trånande, om ej förskjuten». Troligen sammanhänger det med Elgströms sträfvan efter obestämda uttryck.

Jag har ingått så utförligt på reminiscenserna i "Den qvinliga Bekännelsen", dels därför att de utgöra de kanske tydligaste spåren af Kellgrens och Oxenstjernas inflytande under denna tidiga period — och det är just Kellgren och Oxenstjerna, som för Elgströms framtida diktning skulle komma att spela den största rollen — dels därför att den erotiska situationen i "Den qvinliga Bekännelsen" återkommer framdeles i Elgströms poesi.

Oxenstjernas poetiska stil, sådan den möter oss i "Dagens stunder" och "Hoppet", synes mig ligga till grund för dikten "Den lyckliga Aftonen", som för öfrigt endast är ett fragment. Naturbeskrifningen förenas med en ganska reflekterad bekännelselyrik på ett sätt som erinrar om Oxenstjerna, och diktionen har samma klarhet, storlinjighet och ro, som hos Oxenstjerna kan stegras till lugnt majestät. Elgström har aldrig kommit det oklanderliga stilidealet från 1700-talets slut så nära som i dessa rader, där man har svårt att höra ut något specifikt Elgströmskt:

Än mot mörkrets skuggor stridde
Ljusets Drott på hafvets våg
och de strålar, som han spridde.
jorden ännu tacksam såg;
snart i böljan sunken ner
och dock gagnande vårt slägte,
solen sig i måln betäckte,
men dock genom slöjan ler,
ger sin rätt, at nyttig vara
åt en blygsamt verksam vän,
at dess Majestät försvara,
utan at afundas den.
Stjernan ifrån hvalfvets rymd
stilla fredligt oss upplyste,
och af ingen dimma skymd
öfver flodens spegel myste.
Skapelsen i slummer sänkt
än sit uphofs Allmagt tydde,
hvilan åt naturen skänkt,
endast mig och brottet flydde.

*

Stum med mig sjelf och saknaden
och blott förtrolig med min smärta,
alt andades om njutningen,
men sorgfullt dock var detta hjerta.
Där stormade et vildt begär,
där brann en illa slocknad låga,
och den passion, som mig förtär,
var stundom sällhet, stundom plåga.
Jag tröstades af mina qval
och hoppet, som mig än bedårar,
men sällan oron från mig stal,
var äfven falt för mina tårar.[1]

— — — — — — —

IV.

Jag öfvergår nu till den andra perioden i Elgströms poetiska utveckling. Den kan på goda skäl kallas romantisk, men den infaller dock, såsom jag i det föregående trott mig kunna visa, före hans medvetna anslutning till romantiken, före hans bekantskap med den tyska romantiska skolan och dess uppsaliensiska adepter.

De dikter, som förskrifva sig från denna period, äro *Sigvarth* och *Romeo och Julia* (i dess prosaiska aflattning), samt med en sannolikhet, som stiger ända till visshet, *Den nya kärleken, Kyrkogården* och *Afrodites födelsedag.* Ett särskildt förhållande inträder med de efter Elgströms död i decemberhäftet af Phosphoros för år 1810 publicerade *Kärlekens födelse* och *Hilma.*

En blick på dessa bägge sistnämnda dikter lär oss nämligen genast, att de måste vara äldre än några andra dikter från den andra perioden; ja, de kunna till och med sägas bilda en öfvergång mellan den första och den andra perioden. En närmare stilistisk

[1] Det kan anmärkas, att det metriska skemat i diktens begynnelse är detsamma som i Oxenstjernas inledning till »Hoppet», medan den senare delen af poemet nära öfverensstämmer med det i »Hoppet», som dock är uppdeladt i strofer. — »Stjäla» i betydelsen »befria från» förekommer i näst sista raden; jämför sid. 101. Typisk för Elgström är konstruktionen i den andra afdelningens första fyra rader.

undersökning af dem skulle därför ha varit af intresse, om någon sådan varit möjlig att genomföra. Så är dock egendomligt nog icke fallet. Vi känna dem nämligen endast genom trycket i Phosphoros, med all säkerhet verkställdt af Atterbom, som senare publicerade "Minnet", "Fantasiens fröjd" och "Romeo och Julia".[1] En undersökning af dessa senare publikationer — till hvilka Elgströms originalmanuskript ännu föreligga — ger vid handen, att Atterbom vid utgifvandet af Elgströms efterlämnade dikter följde sina vanliga redaktionsprinciper: han ändrade, omarbetade, tilldiktade, rättade. Ett typiskt exempel på denna metod föreligger i Atterboms version af "Minnet", som bör jämföras med Elgströms egen dikt, som här nedan (sid. 136) aftryckts.

Det är sålunda uppenbart, att en detaljerad undersökning af *Kärlekens födelse* och *Hilma* skulle bli ett slag i luften: man vet helt enkelt icke om man råkar Elgström eller Atterbom. Den ovanligt klara, lättbegripliga och korrekta form, hvari båda dikterna te sig, är utan ringaste tvifvel en frukt af Atterboms utgifvarmödor, liksom han af Elgströms tunga och ovanligt ogenomskinliga fragment skapade den fullfärdiga och harmoniskt lättflytande dikten "Minnet". Det är nämligen anmärkningsvärdt, att Atterbom och Elgström, som i sin egen diktning hvar för sig voro högst dunkla, likväl voro rättvisa kritici af hvarandras svårbegriplighet, såsom deras uttalanden visa.

Jag skall därför beträffande "Kärlekens födelse" och "Hilma" inskränka mig till en mera allmän karaktärisering. De beteckna höjdpunkten af Franzénskt inflytande på Elgström.

"Kärlekens födelse" är direkt inspirerad af "Menniskans anlete". Det paradisiska landskapet före människans skapelse tecknas i strofer, som hämta stämning och färg från Franzéns skildring af "tidens sjette dag". En parallell är nog för att visa beroendet.

Franzén:	*Elgström:*
Redan hann sin purpurslöja	— — — — — — —
öfver cederskogen höja	och morgonrodnans första brand
tidens sjette dag.	mot Skaparn log från österns rand.

[1] Titeln förändrades till »Romeo i Julias graf».

Guldbevingad öfver bäcken,
fjäriln flög till rosenhäcken,
kyste dess behag.

Perlan sken i vattnets spegel,
hvita glänste svanens segel
i ett skuggrikt sund.
Vinet glödde rödt i drufvan.
Öm och menlös, lekte dufvan
uti Edens lund.

Och slingrigt genom ängen smög
den guldbeströdda flodens bölja,
ur blomman fjäriln nektar sög
och ville i dess kalk sig dölja,
och jordens fält, som skördar bar,
af drufvans blod blott färgadt var.

— — — — — — —
— — — — — — —

Tyst fågeln satt i almens topp,
och dufvan såg sin älsklings hopp.

Äfven skildringen af mänskans skapelse företer öfverensstämmande drag.

Franzén:

Men den högsta skönhet feltes
i naturen: kronan feltes
än i skapelsen:
till dess menniskjan ur gruset
hof sitt anlete i ljuset,
hof opp ögonen.

— — — — — — —
— — — — — — —

Skaparn tryckte sitt insegel
på sitt verk, och i dess spegel
ser sin bild och ler.

Elgström:

Ur tingens ordning än var skild
en Själ, der Skaparn tryckt sin
stämpel:
en vink — ur gruset stod en bild,
Portalen till den Högstes tempel.
Nu leende besåg vår Far
det verk som vid hans fötter var.

Det finnes dock en ganska väsentlig skillnad mellan de båda poemen. Franzéns rör sig helt och hållet inom den bibliska skapelselegendens område, "på tidens sjette dag"; Elgströms däremot skildrar världsskapelsen i ordalag, som närmast öfverensstämma med den för-realistiska utvecklingslärans kosmogoni. Det heter:

Der på sin Thron kring rymdens natt,
i tankans afgrund sänkt och töcken,
af Chaos famnad, Skaparn satt
och mätte evighetens öcken.
Han såg, — och ljuset qvällde fram;
ett ljud: en verld i hafvet samm.

Re'n genom mörkrets vågor bröt
den ännu formlösa naturen:
han andades; ur stoftets sköt
steg växten fram och föddes djuren,
och morgonrodnans första brand
mot Skaparn log från österns rand.

Den närmaste förebilden till denna skildring är Herders idealistiska evolutionslära, sådan man finner den framställd i hans "Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit", en bok som för Elgström spelat en viktig roll. Första bokens tredje kapitel (originalupplagan af år 1785, I, sid. 18—24), som innehåller Herders skapelselära, föreligger bland Elgströms efterlämnade papper i en omsorgsfull, förkortad öfversättning; af tillagda anmärkningar framgår, att denna öfversättning varit afsedd för att publiceras.

Dikten "Hilma eller Mitt adertonde år" är en idyllisk skildring af den äktenskapliga kärlekens och familjelifvets poesi, troget anslutande sig till Franzéns oskuldsfulla lyrik.

Af de öfriga dikterna från denna period är elegien *Kyrkogården* den som minst närmar sig ett romantiskt stilideal. Odödlighetstron och hoppet att efter döden sammanträffa med den älskade uttryckas i ganska behärskade strofer, i hvilka efterklangen från sjuttonhundratalsretoriken är fullt förnimbar. I den version, som dikten hade då den upptogs i Auroraförbundets handlingar, började näst sista strofen så:

Sällhet, som jag sökt, är du en digt,
eller är du af bekymmer valet?
Hvad vårt mål! Att offras för vår pligt.
Nöjet — hvad! Ack blott en paus af qvalet.

Reminiscensen från Kellgrens "Ode till sällheten" och den antitetiska formuleringen tyda på de gängse akademiska mönstren. Betecknande nog ha dessa rader försvunnit i den omarbetning, som trycktes i septemberhäftet af Phosphoros 1810.

Det är i poemen *Sigvarth*, *Den unga kärleken*, *Afrodites födelsedag* och i prosadikten *Romeo och Julia* som man finner Elgströms

romantiska stil fullt utvecklad. För att förklara dess uppkomst är en ingående stilkritisk undersökning nödvändig, och det har då synts mig riktigast att koncentrera denna undersökning på „Sigvarth". Detta poem är nämligen — om man frånser „Romeo och Julia", den ur flera synpunkter betydelsefulla parafrasen af grafscenen i Shakespeares tragedi — det enda, som icke blott med sannolikhet, utan med fullständig visshet kan dateras från perioden före Elgströms bekantskap med Uppsalaromantikerna. Visar det sig, att den romantiska stilen i „Sigvarth" kan härledas ur för-romantiska källor, så ökas i hög grad sannolikheten för att så äfven kan ske med de båda öfriga dikterna.

I *Sigvarth eller Kärlekens Svärmeri* har Elgström lämnat de rimmade versformer, hvari han tidigare försökt sig. Denna öfvergång till den orimmade versformen har varit högst betydelsefull för honom: alla hans senare poem, med undantag för den korta dikten „Farväl", äro orimmade. Hans poetiska egenart, hans originella stilistiska teknik gör sig gällande i den orimmade versen såsom aldrig i den rimmade. Det är icke nog med att rimmen kräfde en formell skicklighet och säkerhet, som Elgström icke ägde, och att de därför verkade förlamande på hans begåfning. Själfva den orimmade versformen sammanhängde med en annan och med Elgströms lynne mera kongenial poetisk stil.

Versen i „Sigvarth" röjer genast sin rytmiska förebild: Kellgrens blankvers i dikterna „Til Christina" och „Sigvarth och Hilma". Dessa dikter från Kellgrens sista år intaga i själfva verket en ganska unik plats inom sjuttonhundratalspoesin i Sverige; det är här icke tillfälle att ingå på deras litteraturhistoriska ställning och betydelse, men det bör erinras, att de äro uttryck för ett helt annat stilideal än det franskklassiska, ett stilideal, som hos Kellgren säkerligen utbildats under inflytande från engelsk poesi. Klarhet, precision och elegans äro icke dess hufvudsyften, utan passionerad och djup stämning, rikt och öfverströmmande känslouttryck. (Det är här icke fråga om den förändrade världsåskådningen, utan om dess återspegling i den poetiska stilen.) I blankversen söker Kellgren icke längre att ge en fyndigt koncentrerad form åt tanken, utan han söker ge

ett suggestivt och fylligt uttryck åt känslan. Däraf den afgrund, som gapar mellan alexandrinen, mellan det retoriska odet, den fransk-klassiska stilen öfver hufvud och dessa dikter från Kellgrens senare tid. Det är nog att anföra ett par exempel. "Sigvarth och Hilma" börjar så:

Alt är förbi; alt i en blick förloradt
hvad lifvet ägt af ljus och lugn och glädje
och lif — Och nu, hvad återstår mig, usle!
hvad återstår? — Et härjadt fält, en villmark
der intet skonadt träd bär frukt af sällhet,
och ingen ört som läker, intet blomster
som ljuger hopp, men nakna tisteln, växer,
och sorgsna ljungen, svart som bårens kläde;
och moln och dimmor hvila tungt däröfver.

O! fly dig vill jag, evigt fly dig, mörka,
förstörda Jord — ack! mer ej Hilmas boning.
— — — — — — — — — —

Begynnelsen af "Til Christina" lyder på följande sätt:

Lägst ned i dalens djup, och bergets klyfta,
och täta granens sorgeliga skugga
nyss flydde Timon undan verldens åsyn,
och undan åsyn — ack! mer svår at undfly —
den af sig sjelf, sin själ, sit egit hjerta.
Än hade åldern icke plöjt hans panna,
och icke strödt sin drifva i hans lockar,
och icke tyngt hans fjät, och böjt hans skuldra,
och släckt hans snilles eld — Men hvad ej åldern,
det hade sorgen redan gjort, och smärtans
fördolda gift, och känslans tysta brånad,
och svallet af de sjudande passioner,
och svekna hopp om nöjen — ack! som lofvat,
och ledsnan mera grym af dem — som hållit.

Upprepningen, hopningen, koordineringen utgör ett af de viktigaste tekniska greppen i denna stil. Det är känslan, som icke kan uttömmas i en exakt fras, som icke kan bindas i en omsorgsfullt slipad

vändning, men som kräfver nya bilder, stegring, iterering. Det är ett innerligare uttryckssätt, som icke begagnar den på förhand beräknade formeln, utan söker, trefvar, griper den ena liknelsen efter den andra. Däraf det lefvande, organiska intrycket: man har känslan af att bevittna hur stämningen växer och sväller; orden få en lefvande och personlig klang. Blankversen möjliggör denna estetiska effekt; i alexandrinens form t. ex., med dess hårda och oorganiska struktur, skulle den aldrig kunna uppnås.

Det gäller om dessa Kellgrens dikter — för så vidt man kan bedöma fragmentet "Sigvarth och Hilma" — att de icke äro logiskt disponerade, icke reflexionsdikter i samma mening som den akademiska stilens otaliga produkter. De äro byggda öfver en lefvande stämning: ur den utveckla sig bilder, situationer och tankar, icke ur en nyktert uttänkt och genomförd plan. Därför beteckna de en ny princip i vår sjuttonhundratalspoesi, långt mera än Franzéns lyrik, där, trots känslan och trots vissa romantiska stilelement, förståndet härskar ganska suveränt.

Det är denna Kellgrens poetiska stil, som Elgström öfvertagit i "Sigvarth" tillika med namnen Sigvarth och Hilma och tillika med blankversen, som med sin fria byggnad och sina obegränsade tillfällen till enjambemang möjliggjorde en utveckling i denna riktning. Det ligger därför en verklig sanning i Atterboms yttrande, att dessa poem af Kellgren hade "gjort — eller åtminstone grundlagt — hans poetiska uppfostran".

Men det bör genast anmärkas, att Kellgren var en mästare, Elgström en famlande lärjunge. Den Kellgrenska versens enkelhet och klarhet uppnår Elgström aldrig: hans förut karaktäriserade romantiska benägenhet för obestämda uttryck samt för ett måttlöst hopande af ord och begrepp leder honom ofta in i språkliga labyrinter. Icke heller får hans vers samma djupa och starka ton som Kellgrens: hos den senare bikta sig mannaårens allvarliga och bittra erfarenheter, hos den förre svärmar den ungdomliga fantasien, hvars egentliga innehåll är erotiskt begär och erotiska drömmar, tillsatt med den egendomliga dödskänsla, som tidigt genomsyrade Elgströms hela väsen.

Hvad som så förorsakar, att Elgströms vers gör ett starkare romantiskt intryck än Kellgrens, är dels den spiritualistiskt-religiösa tro, som lyser fram öfver allt, och som särskildt tar gestalten af fantasier öfver själens lif efter döden, dels den böjelse för brokiga och heta färger, för praktfulla och fantastiska scenerier, som utmärker Elgströms poesi och stundom ger den en sydländsk kolorit. Denna böjelse har, såsom längre fram skall visas, utvecklats under påverkan från annat håll än Kellgren, nämligen från Oxenstjerna och Shakespeare.

Själfva hufvudsituationen i "Sigvarth" återgår till Kellgrens "Til Christina". Sigvarth drömmer i ensamheten, framkallar för sin inre syn bilder ur minnet och ur framtiden, liksom Timon i "Til Christina". Inflytandet röjer sig på ett tämligen naivt sätt, när det hos Elgström heter:

Der vid en splittrad klippa, som i floden
sin nakna hjessa skådar, hvilar Sigvarth:
och trött att lida, klaga och bedåras,
med sorgen jollrar — — —

Ty denna skildring är en reminiscens från det ställe i "Til Christina", som lyder:

Så ändtlig trött at strida och at klaga
föll han vanmägtig, på sin kalla torfbädd.

Men hos Kellgren är denna skildring af Timons leda vid världen väl motiverad i det föregående, och utgör diktens poetiska tema; hos Elgström införes lånet fullständigt omotiveradt, utan sammanhang med vare sig föregående eller efterföljande, och utan betydelse för ämnet. När det hos Elgström heter, att Sigvarth är trött på att "bedåras", så är innebörden i uttrycket fullt begriplig endast för den som känner förebilden och dess skildring af Timons besvikelser. Detta förhållande — att reminiscenserna hos Elgström stå oförklarliga för den som icke känner originalen – är ett högst typiskt drag, som ofta återkommer.

När det i fortsättningen heter hos Elgström:

Han åter hviftar lätt med hoppets fackla
i dimman af en framtid hvilken klarnar

så sammanhänger detta med "Til Christina", där den af smärta utpinade Timon äfven vaknar till nytt hopp:

Ej mer — — —
upstego Qvalets drömmar ur Tartaren
at spöka för hans syn — men Hoppets skuggor.

Rent verbala reminiscenser från Kellgren finnas flera i "Sigvarth". När Sigvarth försäkrar sig skola bli lycklig med Hilma, säger han:

Med dig jag öfver lifvets törnen halkar
och af den tagg du ryckt, ej såret känner.

Originalet lyder i "Til Christina":

Från denna stunden glömmer jag at lida,
och smärtan halkar lätt utöfver själen,
och fastnar någon gång des pil, och sårar;
då ser jag er igen — och såret läkes.

När Sigvarth utropar: "Med dig ett feiskt land blir ödemarken", så är detta en upprepning af den symboliska metamorfos, som äger rum i "Til Christina", när Timon ser ut öfver nejden och förvånad finner:

Der — hvilken Gud har skiftat denna vildmark
och klädt des nakna sand med blomstrets sammet,
och bytt des gula barr i Palmens grönska.

I begynnelsen af "Sigvarth" läsas de mystiskt klingande raderna:

Lif återgjutes i naturens ådror
och strömmar fram i *cirkelförda hvirflar.*

Hos Kellgren lyder det långt enklare (i "Sigvarth och Hilma"):

Der, vid des rötter — fordom! — flöt en källa,
med sagta sorl, i återförda hvirflar.

Det är för Elgström betecknande, att en hos Kellgren fullt realistisk detalj af honom användes i en öfverförd, dunkel bemärkelse.

Sigvarth fantiserar om sin egen graf på följande sätt:

Och när en Bror får skönja den Cypressen,
som öfver mullen lutar sig och sörjer, —
han rörd en hågkomst af vår ungdom lifvar
— — — — — — — — — —
Då nalkas, — — — — — — —
en blomma låna från de gröna torfvor
och smyg på min — — —

Förebilden finner man i "Til Christina", där Timon drömmer om, huru en "sårad vän" skall finna hans graf:

— — Då skall han höja
en suck til Himlen, sorgens suck ur hjertat,
och säga: Broder! du har gått — — —
— — — — — — — — —
och skänka den [grafven] en enda tår af känsla
och strö derpå en enda handfull blommor,
af dessa fältets enkla, blyga blommor.

Dylika reminiscenser ha dock föga att betyda i jämförelse med det förut anmärkta inflytande, som de Kellgrenska dikterna utöfvat på "Sigvarths" hela stil och rytmik. Det fritt strömmande, snabba i diktionen skiljer dem på ett afgörande sätt från den äldre reflexionslyrikens hårda och tunga sammanfogning eller från den uttänjande, släpigt upprepande alexandrinens passgång. För den nya stilen särskildt karaktäristisk är sammanställningen af predikat, hopningen af verb, i syfte att hastigt återge ett känsloförlopp. Så heter det t. ex. i "Til Christina":

Stum, til sin grottas öpning smyger Timon
och lyss och tviflar, åter lyss och undrar.

I samma dikt talas det om Kärleken,

— — men ej den blinda kärlek,
det troll med vingar och förrädisk tunga,
som rasar, njuter, ångrar sig och flyktar.

I Kellgrens "Sigvarth och Hilma" heter det på samma sätt:

— — Hon darrar,
vill fly mig, kan ej; vredgas och förmår ej;
det steg som fruktan tar, tar kärlek åter;
en blygsam rodnad glödgar hennes kinder,
och redan smälter ögats hot i tårar.

Om Hilma säges det i samma dikt:

Ack! — för et ögnablick allena, kom hon
på jorden främling, kallade sig Hilma,
såg mig, och log, och sönk uti mitt sköte;
sönk, och försvann —

Hur fullständigt Elgström tillägnat sig detta grepp visa följande citat ur "Sigvarth":

Der — — — — hvilar Sigvarth:
och trött att lida, klaga och bedåras,
med sorgen jollrar, och den dolk ej märker,
som rigtas mot hans ljuft förförda hjerta.

Hilma säges likna Psyche, när denna ser,

hur Amor
med saktad bön och blyg förhoppning nalkas;
vill förebrå, men ångrar sig och tillger,
och skjuter honom från sig, då han vågar,
och ser sig kring, om han ej återkommer.

Hur Sigvarth faller till Hilmas bröst, beskrifves på följande sätt:

Och Sigvarth i en lifvad alabaster
sin flamma tömmer, dör och återvaknar,
och frågar: Hvad af sällhet återstår mig?

Sigvarth skildrar för Hilma verkningen af hennes leende:

Du ler — och knotet dör på mina läppar,
en ovän glöms, bedrar och än förgätes.[1]

Den benägenhet för koncentrering och hopning, som påpekats redan i Elgströms tidigaste poem, men som i de rimmade stroferna aldrig kom till sin rätt, har uppenbarligen särskildt tilltalats af detta för den Kellgrenska blankversen utmärkande drag, och man finner också, att Elgström utbildat det till fullständig virtuositet. Bland de talrika exemplen skall anföras det kanske mest extrema: skildringen af Hilmas uppvaknande, när hon i sömnen höljts af Sigvarths smekningar.

Nu Hilma väckes, och den trogne bannar,
som felar än, när han en ursäkt frambär,
och dristig blir, när hon förlåter honom.
Nu hotar hon att fly, och då han gäckas,
upprepar hvad hon sagt och lossar handen;
med lyftadt steg fördröjer vid hans tystnad
och blir försont och kan en harm ej konstla,
och gråter sist vid klangen af hans stämma.

En öfverflödande koordinering af satser kan både hos Kellgren och Elgström tjäna andra syften än en suggestivt förkortad skildring af stridiga, växlande eller snabbt ilande känslor, såsom i de hittills anförda citaten. Den enkla sammanbindningen med "och" kan också tjäna till att ge framställningen innerlighet, konstlöshet. Det är reaktionen mot den logiskt utbildade satsbyggnaden med öfver- och underordning, mot sjuttonhundratalsstilens förståndsmässiga, inveckláde syntax. Den djupa, i känslan upplösta stämningen mäktar icke ge en så konstfull byggnad åt sina uttryck; den når en särskild effekt genom den direkta, naiva enkelheten. Det är ur denna synpunkt verser sådana som följande i "Til Christina" skola betraktas:

— — Då skall han höja
en suck til Himlen, sorgens suck ur hjertat,

[1] Meningen skulle komma bättre fram, om det i stället för »glöms» stode »blir förlåten».

och säga; *Broder! du har gått* — och sedan
med tystnad leta mina ben tilsammans,
och ge dem åt den mor som ej förskjuter,
och lägga blott en otäljd sten på grafven,
och skänka den en enda tår af känsla,
och strö derpå en enda handfull blommor,
af dessa fältets enkla, blyga blommor,
som aldrig vuxit under menskjors öga.

Hur utmärkande denna konstlösa satsbildning, denna koordinering med "och" är för Kellgrens blankvers, därom kan man öfvertyga sig genom en enda blick på "Til Christina" och "Sigvarth och Hilma", där mängden af "och" gör sig märkbar rent typografiskt. Elgström öfvertager äfven detta drag i sin blankvers, men hos honom kommer sträfvandet mot syntaktisk enkelhet i kollision med hans förut anmärkta böjelse för koncisa, rikt sammansatta, djärft kontraherande uttryck. Resultatet blir den på en gång löst sammanhängande och invecklade satsfogning, som är karaktäristisk för Elgströms poesi. Som exempel kan anföras följande ställe ur slutet till "Sigvarth", därför att det är en tydligt efterbildad parallell till det närmast föregående citatet ur "Til Christina". Elgströms "Sigvarth" skildrar liksom Kellgrens Timon en ungdomsväns besök på sin egen graf,[1] och det är uppenbarligen Kellgrens många "och"-satser, som försväfvat honom.

Då nalkas — lik den Genius, som tankspridd
vid grafven står och möta vill sin Älskling,
när han ur jordens gömma lyfts till himlen —
en blomma låna från de gröna torfvor,
och smyg på min, der saknans gärd han egnar;
och när han beder svalkan sänd, och hviska:
»*Jag väntar dig!*» — och fly som ljungeldsblixten!
Och af min vålnad tänker han sig kringhvärfd,
och uppser stum mot horisontens gullrand, —
och jag från Elysén min helsning skickar.[2]

[1] Situationen — ytterst dunkel — synes hos Elgström vara, att Sigvarth uppmanar Hilma att inför den Sigvarths graf besökande ungdomsvännen spela rollen af Sigvarths ande.

[2] Det kan anmärkas, att de korta, betydelsefulla utropen (»Jag väntar dig!») som hos Elgström äro så vanliga, likaledes tillhöra tekniken i Kellgrens »Til Christina».

Står det alltså fast, att Elgströms "Sigvarth" kan betecknas som en stämningsdikt i de Kellgrenska blankverspoemens ton och stil, så är därmed icke angifvet hvarifrån alla elementen till den färgstarka, nästan exotiskt brokiga diktionen äro hämtade. En närmare granskning visar — såsom redan antydts — att Oxenstjernas diktning är ursprungskällan till en stor del af dessa element. Inflytandet från Oxenstjerna har ju tidigare varit skönjbart; i "Sigvarth" når det verkligt omfång och verklig betydelse.

Ett lärorikt exempel finner man i begynnelsen af "Sigvarth". Elgström skildrar där, hur "Sigvarth" åter börjar hoppas, hur fantasien och önskningen utmåla för honom en lockande framtid. Skildringen har följande form:

Rundtom den unga fantasiens gullthron,
spänd öfver etherns fält, af strimmor dränkta,
i regnbågsfärgor brutne, ser han dansa
den yra glädjens födda meteorer;
och önskningarne, — likt en här af Sylfer, —
förfölja deras spår, och snabbt i glansen
förirra sig och bortdö och försvinna.

Denna praktfulla tafla är ju icke lättbegriplig; särskildt är det svårt att förstå, hvarför eterns fält rundt kring fantasiens tron skola vara dränkta af strimmor och brutna i regnbågsfärger. Men detta blir långt klarare, när man känner förebilden till scenen — Oxenstjernas "Hoppet" —, det visar sig där, att tronen egentligen är af "speglande kristall". Däraf strimmorna och regnbågsfärgerna. Oxenstjerna skildrar, huru Hoppets tron reses på jorden:

Förtrollningarnas lätta tropp
din thron på jorden reste opp,
bekrönt af morgonrodnans strålar
och klädd med speglande kristall,
som i sin slipnings ljusa fall
för Önskningen dess ämne målar.

Med fjärilsvingar flögo der
de lätta Drömmar och Begär

bland Ungdomens och Glädjens dansar;
och Lekarna i deras spår,
förskönade af Helsans Vår,
med alltid återväxta kransar.

Bland Lustarnas förtjusta Här etc.

Hos Oxenstjerna är scenen en klar och rätt nyktert genomförd allegori, hos Elgström förvandlas den till ett långt mera fantastiskt och obestämbart skådespel och har en viss stämningsimpressionism, som den redliga beskrifningen hos förebilden alls icke eftersträfvar. Ett uttryck sådant som det att önskningarna förfölja glädjens meteorer och "förirra sig och bortdö och försvinna" erinrar om Kellgrens snabba koordinationer, men får genom sitt fantastiska sammanhang ett särskildt Elgströmskt tycke.

I samma skildring af hur Sigvarth vid morgonens inbrott hänger sig åt hoppet och kärleksdrömmarna finner man dessa rader:

Han åter hviftar lätt med hoppets fackla
i dimman af en framtid, hvilken klarnar.

Bilden för osökt tanken till ett ställe i "Dagens stunder" (Oxenstjernas Arbeten. I, s. 46), där Kärleken framkallar kärlekssyner hos Alfred genom att svänga en fackla:

Vid dessa ord, på sänkta skyn
i strålar kärleken försvinner,
men hviftar öfver Alfreds syn
det bloss som i hans händer brinner.

Men hos Elgström sättes bilden i samband med naturfenomenet: dimmorna skingras af dagen. Härtill finner man förebilden i "Dagens stunder" (I, s. 21), där det säges om vinden, att han, icke med facklan, men med sina vingar,

förskingrar, hviftande, den dimma,
som sträcktes af den våta qväll.

Att märka är, att föreställningar, som hos Oxenstjerna ha realistisk åskådlighet — åtminstone såsom häfdvunna mytologiska allegorier: lekande genier, kärleken med en fackla, den bevingade vinden skingrande dimmorna — hos Elgström få en långt mera mystisk och vag, men också mera suggestiv karaktär. Samma förhållande mötte oss, när Elgström från Kellgren lånade de "cirkelförda hvirflarna", men använde dem i en långt mera obestämd mening.

Oxenstjernas naturskildring — hvilken, som redan Tegnér träffande anmärkt, har en mera sydländsk än nordisk karaktär — har, som redan framgått, i hög grad påverkat Elgström, och dennes lifliga kolorit beror till stor del därpå. När morgonens inbrott skildras i "Sigvarths" första rad med orden: "Till gullstoft töknen smälte", så kan detta tyckas vara en personlig iakttagelse, som fått ovanligt frappant form. Långt sannolikare är dock, att stället återgår till den skildring af dagens gryning, som man finner i "Dagens stunder" (I, s. 21). Det beskrifves där hur morgonvinden än skingrar dimman,

än hennes tunna däfnad sänker,
som med ett doftadt regn sig stänker,
af solen i sitt fall förgyldt.

Här är nämligen utförligt beskrifvet det naturfenomen, som Elgström åsyftar. När det i "Sigvarth" omedelbart efter det anförda stället står: "I hvittnadt sken försvinner morgonstjernan", så är det ju egentligen uttrycket "hvittnadt sken" som förvånar. Det torde vara en reminiscens från morgonskildringen i "Dagens stunder" (I, s. 8):

Ren ljusets första skiften bryta,
vid horisonten sammanflyta
och bredas i en hvitnad rand.

Öfverhufvud synes den inledande skildringen af morgonen i "Sigvarth" vara byggd på reminiscenser ur "Morgonen" i Oxenstjernas dikt. Elgström fortsätter med de förut citerade raderna:

Lif återgjutes i naturens ådror
och strömmar fram i cirkelförda hvirflar.

Stället är mångtydligt, men troligt är väl, att morgonvinden närmast åsyftas, ehuru den fattas som en symbol på naturens lifskraft. Förebilden finner man i "Morgonen" (I, s. 19), där det säges om jorden:

Nyss väckt, hon än i tysthet njuter
den kraft sig i dess sköte gjuter
af morgonstundens friska flägt.

Hos både Elgström och Oxenstjerna följer därpå en skildring af fågelsången. När Sigvarth införes, sker det i dessa rader:

Der vid en splittrad klippa, som i floden
sin nakna hjessa skådar, hvilar Sigvarth.

Klippan, som lutar sin hjässa öfver vattnet, återfinnes hos Oxenstjerna (I, s. 20); det säges om dufvan:

Sitt bo hon i en klippa tränger
som, krönt af nordens mörka tall,
sin hjessa öfver djupet hänger
och hotar Äge med sitt fall.

Går man sedan öfver till den ängd, som Sigvarth drömmer som scenen för sin kärlekslycka, så visar det sig, att äfven den lånar drag från Oxenstjernas landskap. Det heter hos Elgström:

Der i en dal, som blånar bakom bergen,
af lindar skuggadt, reser han ett hemtjäll;
gläds af en sjelfplöjd åkers gyllne vågor,
och oombedd den usle räcker kärfven,
och följer öfver tröskeln och välsignar.

Denna skildring verkar som en resumé af "Skördarne", där i sjunde sången barmhärtigheten framställes som sista konsekvens af skörden. "Åkerns gyllne vågor" erinrar om "den höga säd . . . i vågors kullring förd vid sommarvädrens flygt" (II, s. 26), eller om

ett ställe i "Dagens stunder" (I, s. 21) om vinden, som "sädens vågor kullrigt flägtar".

Hos Oxenstjerna har Elgström vidare odlat sin smak för mytologiska scener, för införandet af de lätta rococo-gudomligheter, som befolka skog och haf och sky. Elgström skildrar de olika faserna i Hilmas erotiska lif genom att berätta om Amors utveckling från en lekfull, oskyldig gosse till en djärf, försåtlig pilskytt:

Men pilten får ett koger, och ej fägnas
hans långa dag af dufvors lek och Nymfers:
med Hilma han ej skämtar — men försåtligt
i Paphos' lund Olympiskt rökverk doftar.

Oxenstjernas poem "Kärlekens resa" (II, s. 369), som har en annan fabel, innehåller dock i inledningen samma föreställning om Amors metamorfos. De rökverk, som Elgström omnämner, finner man i "Dagens stunder" (I, 53), där Fröja far

att Pafos stilla lunder hinna;
der hon de rökverks anda drar,
af hvilka Cyperns altar brinna.[1]

Det skulle föra för långt att i hvarje detalj vilja uppvisa härkomsten af dessa mytologiska föreställningselement, som i många fall kunna förskrifva sig t. ex. från Creutz lika väl som från Oxenstjerna. Det är nog att fastslå, att den apparat, hvarmed Sigvarths och Hilmas kärlek tecknas i första delen af "Sigvarth", är den för rococon traditionella. Och dock ger oss den oroliga, oplastiska och öfverlastade blankversen ett helt annat intryck än Gyllenborgs mytologiska episoder eller Creutz' "Atis och Camilla"; den ger läsaren ett så främmande intryck, att det tarfvas medveten reflexion för att göra klart, att föreställningsvärlden i stort sedt är identisk.[2]

---

[1] Jag håller det icke ens för otroligt, att Elgströms uttryck »*olympiskt* rökverk» kan förklaras helt enkelt därur, att »*Olympen*» nämnes ett par rader längre fram i Oxenstjernas dikt. De klingande orden spelade säkerligen en starkt inspirerande roll för Elgström.

[2] När kärlekens berusande, söfvande inverkan på Hilma skildras, talar Elgström icke blott om det doftande rökverket — se ofvan! — utan äfven om

Ett karaktäristiskt rococo-motiv möter oss i den scen, som skildrar hur Sigvarth finner den sofvande Hilma och betäcker henne med smekningar — ett motiv, som låg till grund redan för dikten "Den qvinliga Bekännelsen", tillhörande Elgströms första period. Situationen är mycket vanlig under 1700-talet både inom poesin och konsten, men det är gifvetvis Kellgrens och Oxenstjernas behandlingar af ämnet, som inspirerat Elgström. Framför allt är det Oxenstjernas i "Dagens stunder", "Middagen" (I, s. 44—47).

Ty hela episoden om Hilmas sömn, Sigvarths ditkomst och deras kärlek är hos Elgström i det allra närmaste obegriplig. Man förstår den först om man känner förebilden hos Oxenstjerna. Den lyder, med uteslutande af det för sammanhanget oväsentliga:

Der under taket af förbredda grenar, —
lik Cynthia i en skymning vårdslös sprungen
ur badet — slumrar, smekt af vårens anda,
i silfverskir hans Hilma, som försmäktar:
så mild som Psyche, när — — — —
— — — — — — — — —
Och lik den första qvinna, som förvillats
i Edens park, och, — då hon sakta somnat, —
än skådar scenerne af saligheten,
hvars gloria än dess anlete beskimrar, —
ler Hilma, och i pauser nämner »*Sigvarth!*»
Och Sigvarth, yr, de sista ljuden qväfver,
och dignar stum till Hilmas bröst — —
— — — — — — — — —
Och nu på Hilmas anlet varma tåren,
med hennes blandad, lik den klara daggen,
i tvenne kalkar het bland rosor faller.
— — — — — — — — —
Han stapplar: »Hilma», och hon flämtar eldad.
— — — — — — — — —
Och Sigvarth — — —
— — — — — — — — —

»ångor utaf vallmo, sänkt i Lethen». Denna egendomliga bild torde kunna förklaras ur Oxenstjernas skildring af Sömnen (I, s. 89), där det heter, att Sömnen far på vingar, fuktade ur Lethen, medan sömnens vallmobädd omtalas på samma sida.

— — frågar: »Hvad af sällhet återstår mig?»
af Hilma blott en suck, ett *Ja*, som stammas.
— — — — — — — — —
Nu Hilma väckes, och den trogne bannar,
som felar än, när han en ursäkt frambär,
och dristig blir, när hon förlåter honom.

Meningen är: Hilma sofver, och i drömmen ger hon uttryck för den kärlek, som hon förut aldrig yppat (ty märk Sigvarths glada öfverraskning, som eljest är oförklarlig). Härtill lyssnar Sigvarth; han sjunker till hennes bröst och kysser henne: det är för sent för henne att förneka sin kärlek.

Detta framgår tydligt af Oxenstjernas skildring, som ger fakta, hvilka af Elgström underförståtts. Oxenstjerna berättar, hur Alfred, som länge älskat Camilla utan att våga röja sin låga, finner Camilla sofvande. Alfred vågar ej störa hennes sömn, men kärleksguden uppenbarar sig och förunnar honom att se Camillas drömmar. Han ser då, hur Camilla drömmer ömma scener mellan sig och Alfred, sammansatta "af glada hopp och ömma minnen". Alfred röres djupt och kysser Camilla:

Camilla vaknar opp förskräckt,
men skådar Alfred, och förlåter
det öfverdåd som henne väckt.

Elgström har visserligen icke användt idén att låta Hilmas drömmar bli synliga för Sigvarth, utan ersatt den med att låta henne i drömmen nämna sin älskades namn. Det är att märka att Oxenstjernas klart utförda tanke tydligast återfinnes, då Hilma jämföres med "den första qvinna, som förvillats — i Edens park, och, då hon sakta somnat, — än skådar scenerne af saligheten, — hvars gloria än dess anlete beskimrar." Liksom Elgström jämför Hilma med Cynthia och Psyche, jämför Oxenstjerna Camilla med Fröja och Diana. För öfrigt ha andra liknande situationer lånat Elgström drag. Det har redan förut påpekats, att skildringen af Hilmas stridiga sinnesstämning vid uppvaknandet är imiterad efter Kellgrens "Til Christina". Själfva teckningen af Hilmas hvila ("un-

der taket af förbredda grenar“) erinrar närmast, icke om Camilla, som sofver i en berså, utan om Mirza („Dagens stunder“, „Middagen“ s. 38—39), som efter badet klär på sig under „löfvets skjul“, „löfvets flätning“, som bildar ett „hvalf“. Från Mirza lånar Elgström äfven Hilmas „silfverskir“ (hos Oxenstjerna: „med tunna flor af silfver höljd“; jämför hos Kellgren, „Til Christina“: „Hoppets skuggor i lätta silfverskir“); när han låter Sigvarth tömma sin flamma i „en lifvad alabaster“, så återfinnes detta uttryck hos Oxenstjerna om Mirza, där det heter: „albastern synes lifvad flyta“.

Man skulle kunna framkasta den frågan, om icke äfven Creutz spelat en roll som förebild till den del af Elgströms poesi, som man skulle kunna kalla den rococoartade. Det kan visst icke förnekas, men några otvetydiga spår har jag icke kunnat påträffa. Det finnes flera besläktade situationer och bilder, men de äro icke afgörande.[1]

Det finnes ännu en skald, hvars inflytande synes mig direkt göra sig gällande i „Sigvarth“, nämligen Sapfo. Skildringen af det erotiska begäret och kärleksruset hos Elgström företer likheter med Sapfos berömda andra ode, hvilka knappast kunna vara tillfälliga. I „Sigvarth“ heter det:

Der står han hungrande och tömmer långsamt
den luft, som qväller ur gudomligheten: —
Re'n svindlar han, och knän och muskler darra, —
och yrseln, — som begärets lifskraft fyller
i hvarje nerf och glödgar blodets strömmar, —
tänds af ett andetag, med hans förenadt.
— — — — — — — — — —

[1] Uttrycket »Med dig ett feiskt land blir ödemarken» erinrar om Atis' ord till Camilla (Creutz) *Vitterhetsarbeten*, s. 29): »Den jord jag trampar på, den verld mit öga skådar, — är blott en ödemark, som sorgligt kringger mig, — men blir en himmel straxt så snart du visar dig.» Men Elgströms uttryck kan, såsom visadt, tillräckligt förklaras ur Kellgren. — Hilmas tvekan inför Sigvarth: »Nu hotar hon att fly, och då han gäckas, — upprepar hvad hon sagt och lossar handen; — med lyftadt steg fördröjer vid hans tystnad» o. s. v. öfverensstämmer ganska nära med Camillas vankelmod, när Atis lämnar henne för att gå i döden (a. a. s. 27): »Hon fattar et beslut. och straxt et annat tar; — nu syns hon hastigt fly, och nu hon stannar qvar; — än lättas hennes steg, än bli des fötter tunga.» Dock återfinner man ungefär samma motiv hos Kellgren. — Ungefär på samma sätt förhåller det sig med flera andra likheter.

Hans anlet böjes glödgadt emot Hilmas,
en torstig kyss på deras läppar brinner,
hvars varma fläkt i hvarje nerf sig tränger,
och Känslan stammar halfqväfdt: »*Dig jag älskar.*»

Om en annan erotisk situation i samma dikt heter det:

Nu, drucken, han den tända droppan suger,
och lågor bryta fram till hvarje fiber,
och för hans syn ett magiskt mörker samlas.
Han stapplar »*Hilma*» — — — — — —»

I Sapfos ode återfinner man alla dessa föreställningar; i öfversättning lyder dess hufvudställe ungefär så: "Ty så snart jag ser dig, kväfves min röst, min tunga domnar, en fin eld löper in i ådrorna, det mörknar för mina ögon och dånar för mina öron; svetten strömmar ner, en darrning skakar hela min kropp, jag nedsjunker andlös." Visserligen skulle liknande skildringar kunna uppletas äfven på annat håll, men att Elgström särskildt väl känt Sapfo, bestyrkes däraf att han under vårterminen 1809 till Auroraförbundets täflingar inlämnat en öfversättning af Sapfos oder.[1]

De flesta element, som ingå i "Sigvarths" höglitterära, i första ögonblicket nästan förbluffande stil, torde härmed ha förklarats.[2] Och dock återstår ett visst intryck, som icke förmedlas af någon bland de anförda förebilderna. Det djärfva hopandet af bilder, koncentrationen i skildring, det oförfärade sammanförandet af ganska heterogena ting — allt detta har visserligen i någon mån påpekats redan i Elgströms tidigare diktning, men i "Sigvarth" ha dessa drag fått en utveckling, som synes förutsätta en befruktande påverkan från något håll. Det synes mig vara hos Shakespeare som en sådan bör sökas. Parafrasen af grafscenen i "Romeo och Julia" visar, att Elgström ingående sysselsatt sig med Shakespeare. I "Sigvarth" har fantasien en glöd och fart, bilderna en brokighet,

---

[1] Se Böttiger, *Auroraförbundet*, s. 217.

[2] Det skulle möjligen kunna tilläggas, att det rikliga införandet af änglar och andar i slutet af dikten erinrar om Jean Pauls talrika episoder af detta slag, inlagda i hans romaner.

diktionen i sin helhet en storslagenhet, stundom stigande till bombasm, som föra tanken till Shakespeare; så mycket mera som det är just dessa egenskaper, som prägla den dock mera realistiskt hållna Shakespeareparafrasen, af hvars äldre, prosaiska affattning Böttiger meddelat ett prof.[1]

Att finna några direkta reminiscenser har icke lyckats mig: det förefaller mig också, som Shakespeares inflytande, i motsats till de förebilder, hvarifrån Elgström lånat formelementen till sin stil, mera varit af frigörande art. Det är som om han hos Shakespeare hämtat modet att ge sin fantasi fria tyglar.

Möjligen skulle man kunna anta, att ett sådant uttryck som Elgströms om morgonstjernan, att den försvinner

lik templets lampa, som med dagen mattas,

att detta uttryck går tillbaka till Romeos ord om Julias skönhet (akt 2, scen 2), att den skulle fördunkla stjärnorna

as day-ligth doth a lamp.

På samma sätt skulle det kunna tänkas ett sammanhang mellan Elgströms ord om Hilma, att hon begråter sin kärlek i månskenet, så att ljuset

gräsets perlor silfverströr och sorgens

och Shakespeares dock vida enklare uttryck om Romeo (akt 1, scen 1), att han mången morgon setts

with tears augmenting the fresh morning's dew.

Mera hufvudsakligt är, att man synes kunna spåra Shakespearskt inflytande i t. ex. sådana rader som dessa:

Ej diktens ljusgestalter mer förvilla
den hemska oron, som sitt offer hinner,
och svaflar gallan, spridd ur ödets urna.

[1] *Auroraförbundet*, s. 141—42.

Nu obelönt hans svett förströs, lik regnet,
kring Alpers kedja stänkt — — — —

[Sigvarth] dignar stum till Hilmas bröst och känner,
hur hjertat, — likt en våg, som, hvälfd af stormen,
en annan böljas våld vid mötet bryter —
häfs mot hans eget och dess pulsslag gäldar.
Och nu på Hilmas anlet varma tåren,
med hennes blandad, lik den klara daggen,
i tvenne kalkar het bland rosor faller.

Din grift skall bli det altar der jag sedan
min trohetsed förnyar — — —

Du ropar: »Sigvarth», — och mig ej förskräcka
Vesuvers smälta grus och böljans tornhöjd.

* * *

För att uppnå en fullständighet, som skulle bli i någon mån bevisande, har jag inskränkt mig till "Sigvarth" vid uppvisandet af de element, hvarur Elgströms romantiska stil skapats. Det är lätt att se, att hvad som gäller "Sigvarth", äfven gäller de öfriga dikterna från den andra perioden; de stå "Sigvarth" mycket nära. Öfverhufvud finner man i "Sigvarth" Elgströms poetiska genius företrädd på ett högst representativt sätt; till och med hans senare utveckling bjuder icke mycket, som icke redan finnes där.

Särskildt ansluter sig "Afrodites födelsedag" mycket troget till "Sigvarth". Versslag och uttryckssätt äro alldeles identiska. "Afrodites födelsedag" är dock i långt högre grad präglad af Elgströms klassiska studier.

Till grund för dikten ligga för öfrigt ett par rader ur Franzéns minnessång öfver Creutz, hvilka *in nuce* innehålla diktens tanke och stämning:

Nej, bland cypriska Favoner,
följd af Gratier och Kupidoner,
der naturen sorglös ler
föddes skönheten: — och föds ej mer.

De grekiska gudagestalterna införas i sceneriet, men därvid följer Elgström ofta endast Oxenstjerna i spåren. I skildringen af sjöfartens ursprung i "Skördarnes" femte sång återfinner man Thetis, Poseidon och "den gamle Ocean" i mycket nära öfverensstämmelse med Elgström. Anmärkningsvärd är dock den heta färg, som Elgström förmår att skänka rococons nog så blekta mytologiska apparat. En sådan praktscen som Elgströms skildring af Afrodites uppstigande ur hafvet är i stort sedt identisk med Oxenstjernas i "Skördarnes" femte sång (II, s. 112—113). men Elgströms fantasi formligen berusar sig i måleriska detaljer, som till stor del måste vara självständiga.[1] På samma sätt är skildringen af Afrodites landstigning på Cypern hos Elgström alldeles öfverensstämmande med Oxenstjernas i "Skördarnes" nionde sång (II, s. 188), men har fått sinligtkonkretare form.

I "Afrodites födelsedag" skulle man nästan lika rikligt som i "Sigvarth" kunna exemplifiera Elgströms beroende af den Kellgrenska blankverstekniken, ehuru direkta reminiscenser äro fåtaliga. Man skulle också redan här kunna uppvisa, hur Elgström lånar från sig själf, hur han upprepar situationer och bilder.

Den unga kärleken är, äfven den, formellt inspirerad af Kellgren; versslaget är nämligen hämtadt från "Ode till sällheten". Skildringen af kärleksbegäret är alldeles analog med den i "Sigvarth" och är likaledes inspirerad af Sapfos andra ode. Den erotiska situation, hvari dikten mynnar ut, återgår till Kellgrens "Sigvarth och Hilma" (III, s. 298).

Öfverblickar man dikterna från Elgströms andra period, så visar det sig, att Shakespeareparafrasen, som Atterbom betecknar som ett ganska sällsamt företag,[2] ingalunda intar en så isolerad plats i hans diktning. Elgström har en omisskännlig benägenhet att bygga

[1] Dock skulle nog flera drag kunna återföras till de i 1700-talspoesin så vanliga beskrifningar af badscener och nuditeter. Elgströms rad: »Den ljumma vågen smeker Cypris' former» är t. ex. en reminiscens från »Dagens stunder» (s. 38), där Mirza säges vara »nersänkt i de ljumma vågor — som smeka sig kring hennes sköt».

[2] *Minnesteckningar och tal*, II, s. 108.

på främmande motiv, som han varierar och utsmyckar med en på visst sätt rik fantasi. Han skapar icke direkt nytt, men han kan likväl sägas vara originell. Hans originalitet ligger i den säkerhet och konsekvens, hvarmed han i Franzéns, Oxenstjernas och Kellgrens dikter uppsöker och tillgodogör sig de romantiska elementen, och hvarmed han, under påverkan från Shakespeare, af dem skapar en spontant romantisk stil, oberoende af skolprogram och teorier.

Vill man ha ett vittnesbörd af Elgström själf om den betydelse dessa tre svenska skalder ägt för honom, så finner man åtminstone ett indirekt sådant i ett af hans efterlämnade fragment, troligen författadt före bekantskapen med Uppsalaromantici.[1] Det heter där: »I den kalla, frostiga norden, där naturens lifskraft i så få och glesa utvecklingar uppenbarar sig, trifvas ej de veka, milda behagen. Man har väl sett dem inhemska i några snillens yppiga digtningar, i Franzéns, Oxenstjernas och Kellgrens; men den melankoliska sinnesstämningen, tankens djupare lif, kraftfullhetens utsägelser, förråda sig likväl tydligast i våra konstförsök, som således merändels framställa några drag af den Göthiska individualiteten.«[2] — Att Atterbom, som oförbehållsamt erkänner Elgströms tacksamhetsskuld till Kellgren, icke uttalar sig om inflytandet särskildt från Oxenstjerna, kan endast förklaras med att han varit föga förtrogen med dennes dikter, när han först gjorde bekantskap med Elgströms poesi.

IV.

Jag har icke tillfälle att här närmare ingå på Elgströms diktning under den tredje perioden, den som inträder efter hans medvetna anslutning till den romantiska skolan. En detaljerad undersökning skulle emellertid visa, att Elgström i allt väsentligt kvarstår på samma poetiska linje som förut — om en verklig utveckling kan knappast bli tal. Sjukdomen, aftyningen och döden kom emellan.

---

[1] Tryckt hos Hanselli, s. 160.

[2] Fortsättningen af fragmentet röjer påverkan från Schillers »Die Götter Griechenlands».

Den stora dikten "Fantasiens fröjd", som förskrifver sig från år 1809, vimlar af reminiscenser ur Kellgrens "Sigvarth och Hilma" och ur hans egen "Sigvarth"; man skulle utan öfverdrift kunna kalla den för en variation af temat i denna senare dikt. Men härtill kommer en påverkan från Schiller, som är högst förklarlig, när man känner Atterboms berättelse om Elgströms förkärlek för dennes "Geheimnis der Reminiscenz".[1] Den platonska tanken om själarnas föruttillvaro såsom förklaringsgrund till kärleken utvecklar Elgström i anslutning till denna Schillers dikt; äfven ur "Phantasie an Laura" har han hämtat inspiration.[2] Äfven ur Jean Pauls "Hesperus" finner man i "Fantasiens fröjd" en påtaglig reminiscens.[3]

Icke heller de båda på distika affattade poemen, "Sjuklingens tröst" och den ofullbordade "Till Karl Augusts skugga" förete något nytt af betydelse. Den senare bör ses i samband med Elgströms af E. M. Arndt inspirerade politiska broschyrförfattarskap.

Märkligare är det fragment "Minnet", som Atterbom omdiktat till en "hymn" och publicerat i "Phosphoros" (mars—april 1811). Det meddelas här i sin autentiska form:

MINNET.

Du som mot mig med yppigt spel af färgor,
ett återsken af mina första digter,
än sväfvar fram, och bär mig fridens helsning
från fordna stunder, som likt skilda vänner
från hafvets sluttning än förtroligt vinka
mot den ett afsked, som på stranden lämnas;
Du som ur öknen af den verld, där lifvet
blott mäts af druckna eller svultna sinnen,
med vingad flygt mig bortför till de ställen,
där jag som barn i gräsets vågor simmat

[1] *Minnesteckningar och tal,* II, s. 98.

[2] Inflytandet från Schiller är i »Fantasiens fröjd» öppendagligt; det skall lämnas osagdt, huruvida det icke kan spåras äfven i tidigare Elgströmska dikter.

[3] Det heter i »Fantasiens fröjd»; »Och du lutade dig neder — och emellan våra andar, — som förentes, lågo tvänne — glömda kroppar, som försvunno.» Bilden återfinnes i »Hesperus», upplagan af år 1826, s. 56. Ur »Hesperus» föreligga en mängd öfversatta fragment i Elgströms efterlämnade papper.

och badat har mitt bröst i dagens strålar;
O! du som visar i ett glesnadt dunkel
mitt fordna paradis, den stilla hydda,
där himlens Gäst, i stoftets klädnad buren,
blef jordens främling, och sin saknad nämnde
med en ej sjelfkänd suck, som från dess inre
bröt fram lik flodens, innan stormen börjar;
Du, som ur själens djup min oskulds löjen,
likt Eos ljus den ros i dalen slumrar,
än väcker upp, och öfver mina läppar,
där, för att trösta de förtrogna, dröjer,
lik den försvunna solens glans på böljan,
en blygsam smil af en förlorad glädje, —
strör skämtets strimmor, ack! som sällan spritta
och tändas där, då mig ett *nu* begränsar;
Du, som till skuggans skygd mig sagta följer,
och när jag svärmar i min framtids rymder,
som sparsamt klarna, randar dem med dagern
af mina ungdoms drömmar, som mig nalkas,
och när min klagan höjes, ljuger lugnet
af flydda dar tillbaka i mitt hjerta,
O! låt ur tidens ström mig återspegla
det fordnas herdeverld, som öfversvallats
och af dess pragt en sjunken blomma rädda,
som i mitt tärda sköt å nyo knoppas!
Ur grundet skimra fram de dränkta fälten,
och mörkrets svall förglesnar till en skymning,
der anden, lik en fjäril, som af vinden
till arma nejder drefs, och nu med lugnet
har återflytt, bland prydnan sig förvillar.
Där i ett afstånd från min rörda vagga,
bekransad af min mor, hvars sång med andagt
bad kring mitt läger himlens änglar vaka,
som sänkte sig och spridde kring mitt hufvud
en sky af ätherångor, där likt liljor,
som runno opp, min sjelfförgätne ande
i strödda blixtrar såg det fordna ljuset
och log uppå min munn och vänligt möttes
af sine bröders, och af varma kyssen
det lätta doftet smalt, och kring min fria

min azurskära panna flöt i glorier —
du står, och mildt, förtroligt ber mig närmas,
och tecknar mildt min tankes första morgon
och lifvar upp min känslas första flämtning.

Ännu mera än i de på distika skrifna dikterna känner man i "Minnet", att skaldens krafter icke räckt till för att bemästra tankar och bilder; däraf den hjälplöst intrasslade satsfogningen. Man tycker sig rent af bevittna, hur formen brister samman för honom. I detta fragment äga vi troligtvis Elgströms svanesång.

Runebergs förebilder än en gång.

Af

Johan Mortensen.

I årgången 1904 af denna tidskrift finnes införd en artikel af mig under titeln "Till Runebergs förebilder". Denna artikel har strax efter sin framkomst varit föremål för flere granskningar; så i "Finsk tidskrift", septemberhäftet 1905 i en artikel med titeln: "Från Aftonbladet till Röda rummet" af Arvid Hultin och i "Euterpe" n:o 33 och 34 1905 af professor W. Söderhjelm: "Nya svenska studier öfver Runeberg". I båda dessa anmälningar hafva också hänsyn tagits till undertecknads porträtt af Runeberg i "Från Aftonbladet till Röda rummet".

Fast jag skulle haft åtskilligt att invända mot de synpunkter, som dessa båda ärade granskare framställt i ofvannämnda uppsatser, har jag dock funnit det lämpligast att uppskjuta med att svara, till dess professor W. Söderhjelm fullbordat andra delen af sin stora och rika Runebergsmonografi, därför att man kunde vänta, att han där skulle återkomma till frågan, ett antagande, som också bekräftat sig. Sedan har professor Söderhjelm äfven publicerat en synnerligen intressant artikel om "Källorna till kung Fjalar" i Svenska litteratursällskapets i Finland "Förhandlingar och uppsatser", 20, Hälsingfors 1907, till hvilken uppsats äfven i det följande hänsyn skall tagas. Professor Sylwan har också i förbigående i sin anmälan af prof. Söderhjelms ofvannämnda arbete tangerat frågan. ("Werner Söderhjelms Runebergsmonografi", Finsk tidskrift, Juni 1907).

Innan jag inlåter mig på att diskutera åtskilliga detaljanmärkningar, hvilka ofvannämnda granskningar kunna gifva anledning

till, skall jag först bedja att få vidröra ett par principfrågor och besvara några allmänna anmärkningar.

I ofvannämnda anmälan i Euterpe yttrar professor Söderhjelm s. 342 följande: "Jag anser, att man i vida högre grad än Mortensen ofta gjort, är skyldig taga hänsyn till förekomsten af — eller bristen på — fakta och framförallt mycket mera söka förutsättningar, för hvad man skall bevisa i det man känner om skaldens eget naturell. Får man häri icke stöd för sina teoretiska funderingar, så måste man stanna vid att intet kan sägas med säkerhet."

Hvad professor Söderhjelm åsyftar med ofvanstående passus, belyses bäst af det försiktiga sätt, hvarpå professor Söderhjelm själf söker förebilder. Kan han icke med direkta ordagranna lån belägga en dylik likhet, går han den förbi. Han är icke alls säker på, att det är från Victor Hugo som Runeberg tagit scenen med anorna i Nadeschda, fast likheten här är så slående och dessutom bestyrkt af den samtida kritiken (Orvar Odd). Detta senare faktum är ju icke utan betydelse, då samtiden ofta har bättre än vi reda på "hvad som ligger i luften" och hvar den närmaste källan finnes. Och det är endast tvekande, som han uttalar den förmodan, att Nadeschda vid flodens strand vandrande med en blomsterkrans på hufvudet erinrar om Ofelias vansinnighetsscen i Hamlet. Och likväl är hela denna scen alldeles typisk för det sätt, hvarpå Runeberg begagnar sig af andras gods, aldrig tagande utan att omskapa. Ofta drifves professor Söderhjelm af denna skepticism att hellre förmoda en aflägsen källa för ett eller annat motiv än att söka till det Runeberg mest närliggande. Troligen är det också i kraft af denna nästan för försiktiga metod som han sällan drager några allmänna slutsatser: Runebergs ställning till sina föregångare och sin samtid vinner knappast i klarhet under framskridandet i professor Söderhjelms eljest i så många afseenden förträffliga arbete.

Naturligen kan det icke råda minsta tvifvel om, att ju mera detaljeradt och ju mera ordagrant man kan påvisa likheten mellan tvenne skaldeverk, desto bättre. Men jag skulle nästan vilja som en allmän regel fastslå, att det är endast de obetydligaste och ointressantaste likheterna som på detta sätt kunna uppvisas. De största,

viktigaste, mest djupgående inflytandena äro också de osynligaste och därför också de svåraste att påvisa och kunna icke på detta sätt demonstreras. Det är t. ex. icke synnerligen svårt att uppvisa ett samband mellan ofvannämnda scen i Nadeschda och motsvarande ställe i Hernani, men något större intresse är icke förbundet därmed. Stället har ett visst kuriositetsvärde, därför att det är den enda gång som Runeberg upptagit något af en fransk skald, då han eljest karakteristiskt nog hade en djup motvilja för fransk kultur. Men det är också nästan allt. Runeberg har endast lånat material af Hugo utan att låta dennes behandlingssätt influera på sitt eget. Huru mycket djupare och betydelsefullare är då icke den roll Goethe spelat i utvecklingen af Runebergs skaldskap! Men huru mycket svårare är den icke att framlägga. Äfven om en eller annan recensent vid dikternas framkomst påpekat vissa detaljlikheter, har knappast någon insett hela omfånget af den påverkan som ägt rum emellan de båda skalderna.

Därför kan man icke heller vid uppsökandet af förebilderna inskränka sig till att endast demonstrera de ordagranna lånen. Detta har naturligtvis alltid sitt fulla berättigande. Ett dylikt framtagande af parallellställen belyser alltid verket från någon synpunkt och är särskildt af värde som textkommentar samt klargör ofta rent stilistiska egenheter. Men vill man med förebildernas tillhjälp uppvisa hufvudgången af författarens utveckling och hans ställning till och betydelse för sin samtids andliga rörelser, räcker detta medel icke till, utan sådana af mera generell art måste då utnyttjas. Hela problemet är nämligen långt mera sammansatt. Må det tillåtas mig att belysa detta med ett exempel som ligger något utanför den nuvarande diskussionen. Balzac har skrifvit en roman, som heter "Père Goriot". Den skildrar en spannmålshandlare, som under revolutionens oroliga tider tjänat en millionförmögenhet genom hvarjehanda spekulationer. Denne man har två döttrar, som han med ekonomisk uppoffring för sig själf bortgifter med baron de Nucingen och comte de Restaud. Fadern älskar blindt sina båda döttrar. Han lefver själf i ett fattigt pensionat endast för att kunna tillfredsställa deras omätliga begär efter lyx och öfverflöd.

Döttrarne utplundra honom hjärtlöst och se ned på honom. En af bokens sista sidor visar oss dem vid faderns dödsbädd ännu tvistande om arfvet.

Hvem skulle uti denne kälkborgare och hans döttrars öde ana historien om sagornas stolte kung Lear och hans båda elaka döttrar. Och likväl är så fallet! Men icke lär man kunna uppvisa denna förbindelse mellan de två mästerverken med lösryckta ord eller rader. Likheten går djupare och är abstraktare än så. Huru då finna den? Först och främst genom att framhäfva likhetspunkterna såväl som olikheterna mellan de båda dikterna. Père Goriot älskar liksom kung Lear blindt sina döttrar och han bestraffas därför. Liksom kung Lear mellan sina döttrar delar sitt rike och själf som en tiggare måste bedja om deras allmosor, öfverlåter Père Goriot hela sin förmögenhet åt sina döttrar, så att han själf lefver utblottad. I full öfverensstämmelse med sin pessimistiska världssyn har Balzac uteslutit den tredje dottern, den goda och milda Cordelia. Balzacs lifsyn är så mörk, att han icke kan tro på en så naiv och uppoffrande kärlek som hennes. Man kan ytterligare styrka denna likhet genom att uppvisa att Shakespeare rundt omkring i den franska litteraturen under början af 1800-talet öfvade ett genomgående inflytande och genom att visa, att det icke minst är fallet i hela Balzacs diktning.

Mera allmänt taget finnes det två sätt att klargöra sambandet mellan olika författare. I det ena fallet utgår man från det enskilda uttrycket, från självfva tonen och klangen i föredraget; i det andra fallet uppvisar man den större eller mindre likheten mellan två motiv, en viss allmän likhet i behandlingssättet eller vissa ideer som äro gemensamma, ideer af sådan art, att de karakterisera en speciell kulturperiod. W. Scott är uppfinnaren af en bestämd art af realism; denna återfinnes i sina allmänna drag hos Runeberg. trots stora ögonskenliga olikheter (den ene skrifver på prosa historiska romaner, den andre skrifver på vers o. s. v.). Man är då berättigad hänföra den senares manér till den förres.

Hvilken metod, som i ett visst gifvet tillfälle skall användas, beror på många olika faktorer. En af dessa är författarens eget

förhållande till sina mönster. Arten af imitation är nämligen mycket olika under olika tidsåldrar, i olika länder, hos särskilda individer och inom individens egen utveckling.

Redan för de olika tidsåldrarne i den nyeuropeiska litteraturen kan man uppställa vissa allmänna synpunkter angående författarens förhållande till sina mönster. Man skulle kunna urskilja tre olika perioder, medeltiden, renässansen och den moderna tiden. Under hvart och ett af dessa tidsskeden skiftar i stort sedt den litterära bildningen och därför äro också skaldens arbetsmetoder olika.

Under medeltiden är det litterära lifvet ännu obetydligt i Europa. Det är nästan endast Frankrike, som producerar skönlitteratur. Under denna tid känner man knappast den litterära äganderätten i högre mening. Allt är commune bonum. Det litterära utbytet mellan de olika länderna försiggår dels muntligt, dels genom öfversättningar, mer eller mindre fritt bearbetade. Man utvidgar och sammandrager, man tillägger ogeneradt af egen fatabur; ofta beror originaliteten på missförstånd af den ursprungliga texten. Så är till en viss grad fallet med Wolfram von Eschenbachs Parcifal, som icke minst på grund af den tyske sångarens bristande kännedom om det franska språket genomströmmas af en annan anda än de motsvarande dikterna på detta språk.

Under en sådan tidsålder kommer uppvisandet af förebilder ganska nära anordnandet af en eller flera parallelltexter. Svårigheten består vanligen i att uppvisa gången och den kronologiska ordningen mellan de olika motiven. Denna svårighet ökas ytterligare, då förmedlandet ofta varit muntligt.

Renässansen höjer uppfattningen af skalden. Under medeltiden namnlös och utplånad, blir han nu en vates i antik anda, en gudarnes siare. Men tidens härskande estetiska princip är att efterlikna antiken. Man imiterar först och främst latinarna, sedan fast obetydligt och i latinsk anda grekerna. Endast småningom och nästan omärkligt bryter den moderna andan igenom och förändrar skrifternas karaktär.

Men under det ifriga sysslandet med antiken uppväckes och

framdrifves begäret efter originalitet. Den ene författaren efter den andre söker att imitera Vergilius, Ovidius, Cicero och Livius, men hvar och en gör det på sitt sätt och i kraft af sitt personliga temperament. Däraf en oändlig omväxling och ständigt skiftande nyanser inom ett område, som vid första blicken skulle kunna förefalla så enformigt.

Självfva motivens relativa fåtalighet, det ständiga idisslandet af antika fabler och antika bilder, bidrager till att höja den litterära bildningen och förfina formkänslan. Medeltiden hade vanligen nöjt sig med berättelsen, med den yttre händelsen, framställd utan all lyrik eller karaktäriseringskonst. Renässansen fäster sig vid självfva skrifternas anda, och det är förvånansvärdt, med hvilken fördjupning och finhet, som man intränger i det antikas själ och förstår att återgifva den osynliga luft, som sväfvar kring dessa mästerverk. Huru ofta är det icke som om renässansskaldens penna fördes af Vergilius eller Ovidius.

Därför finner man inom renässansens litteraturer väl ett ständigt imiterande af antiken och äfven i dess friare former ett ständigt beroende af den. Den rör sig inom dess sfär. Men inom denna strängt tecknade periferi uppenbarar den ofta en rent titantisk originalitet.

Under loppet af sjuttonhundratalet ökas den litterära produktionen. Nya estetiska principer proklameras. En af dessa, som blir af stor betydelse för den följande utvecklingen är den, att skalden icke bör imitera utan gå tillbaka till naturen eller ösa ur sitt eget själslif. Young var den förste, som yttrade sig i denna anda, hvilken bröt antikherraväldet. Nyromantiken gick sedan ännu längre. betraktande skalden hardt när som en Gud, hvilken skapar allt ur sitt eget inre och skådar universum i sin egen mikrokosmos. Som alltid kom äfven denna estetiska princip att hafva inflytande på den uppväxande litteraturen.

Det är från denna tid som skalderna öfverhufvud icke eller endast motvilligt erkänna att de följa mönster. Nyromantikens estetik betonar med stor kraft och finhet temperamentets betydelse, men den bortser därifrån, att hvad den enskilde individen kan ut-

säga dock endast är nya kombinationer af redan existerande faktorer.

Emellertid erinrar sjuttonhundratalet i sitt förhållande till förebilderna ännu öfvervägande om renässansen. Den döljer icke, att den imiterar och den lånar med en frihet, som förefaller vår tid egendomlig. Huru ögonskenliga och rent af grofva äro icke de lån som t. ex. Voltaire gör från Rabelais och Swift, eller Diderot från Sterne. Holberg och Dalin bland skandinaverna förfara på liknande sätt.

Det är först ungefär med nyromantiken, som ett finare och osynligare sätt att begagna sig af förebilder blir mera allmänt. Man är rädd för de alltför påtagliga lånen, man tager endast moderidéen och begagnar den så, att det hela får en ny karaktär. Under det man i äldre tid tog hela händelsen, karaktärerna, själfva orden nöjer man sig nu ofta med en impuls, ett intryck, en idé, som skalden så omgestaltar efter eget skön.

Naturligen får icke denna framställning tagas alltför mycket efter bokstafven. Den antyder endast en allmän riktning genom dessa olika tidehvarf, men många undantag skulle också med lätthet kunna uppvisas. Själfva förklaringen på detta fenomen utgör den stigande litterära bildningen. Ju högre denna står, desto finare och osynligare blir också imitationen. Ju skarpare skaldens ingenium, desto smidigare förstår han också att låta inspirera sig till egna mästerverk.

Därför skulle man vid sidan om denna gruppering efter tidsåldrar också kunna göra en annan efter länderna. I Frankrike är t. ex. som regel imitationen finare än i de flesta andra länder. Med hvilken frihet tillämpar t. ex. icke redan l'abbé Prevost det engelska berättelsesättet i Manon Lescaut, och detta fastän han står vid roten af det begynnande engelska inflytandet, som sedan behärskar den franska litteraturen under sjuttonhundratalet.

Slutligen variera individernas sätt att låna högst betydligt, beroende på många orsaker såsom författarens temperament, den genre, som han dyrkar o. s. v. I allmänhet är det lättare att påvisa lånet af en idé än af en känslostämning, eftersom idéerna äro mera parti-

kulära, utmärkande för ett visst land eller ett visst tidsskede, under det att känslorna, uppfattning af kärlek, sorg, vrede äro långt mera allmänmänskliga. Genom hela sjuttonhundratalet följer man t. ex. med lätthet de olika författarnes ställning till Leibniz' uppfattning af det onda.

Tillämpar man samma synpunkt inom de enskilda författarnes utveckling finner man också, att det är lättare att påvisa lånen i början af deras bana än då de befinna sig på höjdpunkten af sin alstring. Det franska inflytandet på Goethes tidigare lyrik eller Shakespeares insats i Goetz von Berlichingen eller Clavigo äro lätt skönjbara. Att utreda alla de faktorer, som varit i rörelse vid affattandet af Faust, är däremot en mera sammansatt uppgift. På samma sätt öfvertygar oss strax en genomläsning af Runebergs första diktsamling om, att han imiterat Stagnelius och Franzén, Tegnér och Choraeus o. s. v.; att påvisa uppkomsten af sådana dikter som Hanna och Kung Fjalar är däremot svårare.

Vissa af professor Söderhjelms yttranden skulle kunna tolkas, som om jag uppfattade Runeberg som en skald, den där endast *läste* sig till sin originalitet och som för att använda ett ord, hvilket är mig motbjudande, men som man i äldre tider gärna brukade i akademiska kretsar, när det gällde att döda en motståndare, *plagierade*. Ingenting är mig mera fjärran. Det har icke varit min uppgift i en uppsats om Runebergs förebilder, att nyanseradt framställa Runebergs originalitet, men det tycks mig, som om jag i förbigående kraftigt betonat den. Likaledes förefaller det mig, som om jag tillräckligt tydligt (sid. 4) antydt min uppfattning af Runebergs läsning. Min mening har det i hvarje fall aldrig varit, att Runeberg skulle drifvit systematiska studier vare sig af Herder eller Goethe. Jag har tvärtom betonat, att han öfverhufvud icke var någon bokslukare, och att mycket af de utländska tidsströmningar, hvilka kunna spåras i Runebergs diktning, gå tillbaka till hans vänners yttranden i Lördagssällskapet eller hans mångläsande hustrus påstötningar. Det finnes hos Strömborg många ställen, som bekräfta ett dylikt antagande. Män sådana som Nervander, Cygnæus eller Snellman hafva säkerligen till honom framburit många af tidens

idéer. Icke tror jag, att Runeberg läst synnerligen djupt i tidens filosofiska eller estetiska arbeten, men nog är det säkert, att man i åtskilliga af hans recensioner spårar ett tydligt inflytande från Hegel.

Men det är icke heller nödvändigt, att en konstnär läser igenom en författare från den ena ändan till den andra för att kunna inspireras af honom. Skalder utmärkas alltid af snabb uppfattning och lätthet att efterlikna. Ungefär som Taine någonstädes säger: ur formen på ett par stöflar anar konstnären sig till ett helt tidehvarfs skaplynne. Han samlar icke på lärdt kram, utan upptager endast det, som gör djupt intryck på honom, d. v. s. sådant som på ett eller annat sätt öfverensstämmer med hans eget temperament eller hans egna idéer. Om icke Runeberg varit från födelsen realist, skulle han icke kunnat tillgodogöra sig andra skalders realism. Om det ej i hans själ funnits en medfödd känsla för denna harmoni och denna plastik, som i så hög grad utmärkte Goethes diktning, skulle icke heller Runeberg kunnat lära af den tyske skalden.

I allmänhet kan man icke heller blindt tro på en författares berättelse om, huru hans verk uppkommit, utan att man därför behöfver misstro skaldens sanningskärlek. Vissa sidor känner ingen bättre än han. Hans intryck, när han vill meddela dem, äro alltid ovärderliga. Men det är ju så ofantligt många faktorer, som ingå i en diktnings födelseprocess, att det hardt när är otänkbart, att skalden skulle kunna öfverse dem alla. Ett intryck, som kan hafva varit af afgörande betydelse för hela hans skapelse, har kanske så omärkligt tvungit sig på honom, att han ej ens anar, när eller huru det kommit öfver honom. Hela hans verksamhet i skapelsens ögonblick går dessutom icke ut på att låta allt förblifva, som det varit, men att omskapa det. Bronsen och guldet i degeln omvandlas till en gudinnas staty. Möjligen kan han öfverse, hvad som tilldragit sig många år efter verkets födelse, då detta redan för honom är ett förflutet, är ett stycke historia. Huru intressant och vägledande därför än en skalds uttalanden om hans egen diktning från olika synpunkter kan vara, måste den alltid upptagas

med kritik och tarfvar vanligen att fullständiggöras af den vetenskapliga analysen. Detta är icke minst fallet med skalder af Runebergs art, hvilka icke hafva synnerligt intresse eller skarp blick för denna sida af deras verksamhet. Därför anser jag också, att man är berättigad att söka uppnå ett dylikt fullständigande, utan att detta behöfver uppfattas såsom något attentat vare sig på Runebergs originalitet eller på hans sanningskärlek, hvilka båda äro höjda öfver allt tvifvel.

Professor Söderhjelms hållning till min uppsats är synnerligen afvisande, både i Euterpeartiklen och i monografiens andra del. (Min uppsats faller mellan första och andra delen af monografien.) Han medgifver visserligen i Euterpeartiklen, att Goethes inflytande nog kan spåras i Hanna (sid. 339). Likaledes ställer hans sig icke alldeles afvisande för hans inflytande på Runebergs senare lyrik. Däremot spårar han icke Goethes inflytande i Elgskyttarne och vill icke vara med om min allmänna slutsats, att Runeberg i stort sedt står under samma konstellation som den tyska klassiska litteraturen och att "Runebergs hexameterdikter direkt eller indirekt återgå till den tyska klassiciteten". Med andra ord: äfven om han punktvis finner likheter mellan Runeberg och Goethe, vill han aldrig erkänna, att detta sporadiskt synbara inflytande förutsätter en gemensam lifssyn, uppkommen genom Runebergs studium af Goethe, då den motsatta vägen är en omöjlighet.

Att emellertid min uppsats icke varit skrifven alldeles förgäfves tyckes mig framgå af professor Söderhjelms förhållanden till de allmänt europeiska inflytandena i monografiens första och andra del. I första delen sid. 337 förklarar han helt kategoriskt, att med undantag af några smärre lån "har Runeberg få beröringspunkter med den västeuropeiska litteraturen". Sidan 387 gifver han sitt gillande åt den gängse uppfattningen, att Elgskyttarne är oberoende både af Voss och Goethe och till förebilder endast har antikens mästare. Vid behandlingen af Hanna upptages ett visst inflytande från Voss, däremot intet från Goethe.

Jämför nu därmed några yttranden i andra delen. Sid. 29 uppräknas en hel härskara af västerländska författare, som Runeberg

känt. Det heter: "med allt som säges om Runebergs ringa lektyr, synes han dock hafva utom antikens alster känt äfven den nyare litteraturen rätt bra. Han citerar redan tidigt Schiller, han karaktäriserar Goethe utan reservationen, att han icke skulle känna honom, Voss hade han åtminstone en idé om, han visar genom sina öfversättningar och annars, att han studerat Herder; Rückert och Uhland, framförallt den senare, ställde han högt som lyriker, Kosegarten efterbildade han". Denna lista fortsättes ytterligare en sida.

Icke mindre egendomligt är det, att Söderhjelm vid läsningen af "Den gamle trädgårdsmästarens bref" förnimmer Goethes, den store panteistens röst och stundom också tycker sig höra Rousseau själf (s. 109 och följande). Dock förklarar han, att hvad Runeberg har gemensamt med Goethe beror dock — här som äfven ofta annars — icke på inflytande, utan på en anboren frändskap". Månne det? Vi känna visserligen icke något närmare om, huru dessa svaga antydningar till en panteism inträngt i Runebergs själ. Däremot veta vi, hvilken strid det kostat Goethe att nå upp till Spinozas panteism, att dessa samtal med Jacobi, som först lärde honom känna denna tänkare, blifva den historiska utgångspunkten för en hel omvandling af hans väsen: slut på Sturm und Drang och förnyelse i antikens svala värld och lugna, olympiska syn på tillvaron. Visserligen var det 1830 lättare att influeras af panteism än på 1770-talet, men svårligen föder man dock i ett kristligt land som Spinozist. Runebergs panteism har troligen uppkommit under lördagssällskapets diskussioner.

Likaledes kan man i andra delen sid. 186 läsa ett yttrande, som står i diametral motsats till här ofvan citerade uttalanden i första delen: "Visserligen kan det icke nekas, att Runeberg för flera af sina dikter fått impulser från litteraturen — för de hexametriska från Goethe och Voss, för Nadeschda från Almqvist o. s. v." Hvilket just är hvad jag velat bevisa.

Professor Söderhjelms korta argumentering i Euterpeartiklen mot den af mig uppställda satsen om Runebergs förhållande till den tyska klassiciteten, har alls icke öfvertygat mig om, att jag i denna punkt har orätt. Mycket nytt kan jag icke här tillägga, utan får

jag i hufvudsak hänvisa läsaren till min föregående Samlareartikel i denna fråga. För öfrigt erkänner professor Söderhjelm både i Euterpeartiklen och i monografiens andra del åtskilliga likheter mellan Voss, Goethe, Herder m. fl. å ena sidan och Runeberg å den andra. Söderhjelm förklarar vanligen dessa likheter som tillfälligheter, parallellismer eller liknande. Man kommer aldrig fram till någon helhetsuppfattning af Runebergs förhållande till den tyska klassiska litteraturen.

En invasion af tyska idéer börjar i den svenska litteraturen mot slutet af Gustaf III:s regering. Skalder som Kellgren och i ännu högre grad Adlerbeth äro bland de första som fruktbargöra dessa idéer för den svenska litteraturen. Inflytandet växer och befinner sig efter 1810, då den litterära striden mellan de olika skolorna utbryter, i jämnt stigande. I den svenska litteraturen når det tyska inflytandet ungefär sin höjdpunkt med Viktor Rydberg, öfversättaren af Goethes Faust, som kanske djupare än någon annan svensk skald inträngt i den tyske mästarens väsen.

Det är i denna linje, som äfven Runeberg har sin plats. Och enligt min mening finnes det med ofvannämnda undantag knappast någon svensk skald, som tagit så starka intryck af den tyska antiken som Runeberg. Hans Hanna är en fullständig paralell till Hermann und Dorothea, hans Kungarne på Salamis är en pastiche efter ett antikt drama liksom Iphigenie i Aulis; Elgskyttarne såväl som delvis Kung Fjalar och hans senare lyrik äro äfven starkt påverkade af tysk kultur. Jag upprepar det ännu en gång, Runebergs hexameterdikter äro oförklarliga utan inflytande från tysk litteratur och icke minst från Goethe.

Själfva hufvuddifferensen mellan professor Söderhjelms och min uppfattning ligger däri, att Söderhjelm anser sig kunna förklara Runebergs antikiserande dikter endast genom ett direkt inflytande från antiken. Att ett dylikt föreligger, är det naturligen icke min mening att förneka. Däremot bestrider jag bestämdt, att denna faktor är tillräcklig för att förklara dessa dikters karaktär.

Det förefaller mig, som om professor Söderhjelm icke hade öga för, att uppfattningen af antiken varierar från den ena tidsperioden till den

andra, eller för att uttrycka samma sak med andra ord, att antikuppfattningen alltid är färgad af en viss tidsålders ideer och föreställningssätt. Under medeltiden blifva de trojanska hjältarne till goda korstågsriddare, Helena till en sirlig hofdam vid ett medeltida hof, och den kärlek, som förbinder dessa hjältar och hjältinnor är af samma smäktande och galanta art, som ungefär samtidigt hemsöker riddarne af runda bordet. Under Ludvig XIV återspeglas i Racines tragedier de eleganta sederna från Versailles, en djupt kristlig uppfattning och åtskilliga andra egenskaper, som intet hafva att göra med antiken. Det är mot denna fransmännens uppfattning, som i viss mån den tyska utgör en reaktion. Denna inspirerar sig icke minst ur den antika skulpturen och söker gifva lif åt de grekiska nakna marmorbilderna. Goethes antik har sin paralell inom konsten i Canovas och Thorvaldsens skulpturer. Egendomligt för den tyska riktningen är också att den behandlar motiv ur tidens borgerliga litteratur i antik form (se vidare min Samlareartikel s. 18). I våra dagar hafva åtskilliga skalder i anslutning till vår tids djupare kännedom om särskildt den arkaistiska antiken skapat en ny uppfattning. Ut ifrån det begär att återgifva det elementära och lidelsefulla i människonaturen, som intresserat en viss period af 1800-talets litteratur, skapa Swinburne, Lecomte de Lisle, Pierre Loüys sin uppfattning af antiken: den förres hjältinnor likna ofta en arkaisk gudinna, eller en asiatisk Astarte, i deras vilda vällust.

Det är icke svårt att angifva, inom hvilken kategori af dessa antikuppfattningar som Runebergs faller: alla likheter hänvisa på den tyska och endast på den. Liksom denna är hans återgifvande af människorna rent plastisk och abstrakt; hans människor erinra om grekiska statyer. Han behandlar liksom Goethe och Voss moderna ämnen (Elgskyttarne, Hanna) i antik form; det vill säga han begagnar sig af homeriska epitet och hexameter. En bred folklig ådra är det bärande i hans uppfattning, och af de antika epikerna är det Homeros och ej Vergilius som utgör hans mönster.

Om man således icke vill antaga, att Runeberg ånyo upptäckt hela denna antikuppfattning, återstår endast att erkänna, att han ge-

nom studium af tyskarne nått till den. Jag betviflar icke, att det är den förra åsikten, som mer eller mindre omedvetet ligger bakom den vanliga uppfattningen af detta problem i Runebergsforskningen. När det gäller ett andligt fenomen gör man vanligen icke klart för sig, huru rent af orimligt det är, att det två eller flera gånger efter hvarandra skulle kunna upptäckts. Man behöfver endast betänka, att det bland alla andra ansträngningar ligger omkring ett hundraårigt arbete af tysk filologi bakom denna antikuppfattning, som Voss och Goethe sprider i Tyskland.

Jag återgifver här prof. Söderhjelms resonnemang om Elgskyttarne (i Euterpeartiklen sid. 339): "Trots alla ansträngningar kan han (Mortensen) icke komma öfver det faktum, att Runebergs första hexameterdikt ("Vargen"), skrifven före hans bekantskap med den tyska klassiciteten, är en skildring af i grunden samma slag som *Elgskyttarne*, en realistisk skildring med starka reminiscenser från antiken. Den karaktäristik, Mortensen ger af denna ungdomsdikts olika versioner, tyder på, att han ej känner den fullständigt, och han tyckes ej ens ha läst Estlanders specialstudier öfver den. Det är klart, att en mycket stor skillnad förefinnes i de två dikternas innehåll — man kan ju genom Elgjakten se, hur denna småningom utbildat sig — men det är knappast nödigt att säga, att "denna större och mera omfattande uppfattning af ämnet" beror på ett inflytande "från de tyska hexameterdikterna och Walter Scott". Söderhjelm vill i stället förklara den fördjupning, som finnes i den senare dikten af intrycken från Saarijärvivistelsen och hans större mognad. "Att han yttermera från en enbar jaktberättelse öfvergick till en liten kärlekshandling som medelpunkt och öfverhufvud koncentrerade sin plan och utarbetade den med större konstnärlighet, behöfver väl icke skyllas något litterärt inflytande."

Som jag själf upplyst läsaren om i Samlareartikeln sid. 26 känner jag icke "Vargen" annat än genom den analys och de citat, som finnas hos Strömborg (III, 330) och hos Estlander. (Hos den senare dels i "Runebergs skaldskap" sid. 39 dels i "En skolpojksdikt af Runeberg." Sv. litteratursällskapets förhandl. och upps. 4.) Men detta är mer än tillräckligt för mitt ändamål. Dessa båda författares citat och redo-

görelser visa nämligen tydligt, att man i Vargen endast har en imitation efter Vergilius och Homeros. Däri öfverensstämma alla forskare, och jag har själf i Samlareartiklen utförligt motiverat detta antagande.

Dock bör det betonas, att redan i denna dikt har Runeberg åtminstone indirekt stått under inflytande af tysk klassicitet. Först och främst märker man som Estlander öfvertygande visat (i "En skolpojksdikt af Runeberg"), att hela dikten har mera af Homeri enkla och trohjärtade manér än af Vergilii prunkande uttryckssätt. Men redan detta är typiskt för den tyska nyantiken i motsats till den franska eller renässansens, för hvilka Vergilius och ej Homeros är det bestämmande episka mönstret. Estlander påpekar också, att Runeberg stått under inflytande af Adlerbeths och Tranérs öfversättningar af antika skalder. Den förre är en af de första författare i Sverige, som tagit intryck af den tyska klassiciteten; särskildt i hans brefsamlingar förnimmer man, huru intresseradt han studerat Klopstock, Lessing, Herder. Både Adlerbeth och Tranér äro i sin antika uppfattning beroende af den då härskande tyska, och medelbart har således Runeberg redan vid affattandet af denna dikt stått under tysk antikuppfattning. Hvad detta betyder för förklaringen af Runebergs senare mästerliga behandling af hexametern, är lätt att inse. Gustafsson yttrar i Sv. Litteratursällskapets Förhandlingar och Uppsatser, 6, 1872, att man i Goethes Hermann und Dorothea kan efter ungefärlig beräkning finna flera lätta hexametrar än i Runebergs förstlingsdikt. Om så är fallet, beror detta naturligen icke minst därpå, att ett par generationer af tyska skalder från Klopstock uppåt och ett par generationer af svenska skalder från Adlerbeth till Stagnelius och Tegnér arbetat på hexameterns fullkomnande. Det var således mycket undangjort, då Runeberg började använda detta versslag, och det är därför mindre underligt, att hans metriska behandling var bättre än Goethes.

Bortsedt från alla dessa olika skäl kan jag icke neka, att det skulle förefalla mig mer än underligt, om en ung student 1822, som ägnar sig åt klassiska studier, icke på en eller annan väg kommit under den tyska antikens inflytande, då faktiskt tyskarne sedan nära ett århundrade tillbaka behärskade den klassiska filologien.

Därmed må nu förhålla sig hur som helst, säkert är, att en stilskillnad finnes mellan Vargen och Elgskyttarne. Den senare dikten står afgjordt under tyskt antikt inflytande. Så vidt denna stilskillnad ger sig uttryck i rent formellt afseende, har jag redan påpekat den; likheten med Voss framhäfves (Samlareartikel sid. 25) utan att det för öfrigt afgöres, på hvilken väg Runeberg lärt känna Voss. Förmedlingen kan enligt min mening mycket väl inskränka sig till kännedomen om Franzéns öfversättning af "Den sjuttionde födelsedagen".

Ännu mera afgörande är enligt min mening uppfattningen af ämnet. Det är som jag redan framhållit tyskt att behandla ett modärnt ämne i antik form. Vargen är endast en jaktskildring. I Elgskyttarne är det däremot hvarken jakten eller kärleksmotivet, som äro hufvudsaken, utan dikten är en sedeskildring af det finska folket och en beskrifning af den finska naturen. Idéen till en sådan dikt kunde Runeberg icke finna i antiken. Hvarken Homeros i sin Odyssé eller Theokritos i sina idyller, långt mindre latinarne hafva någonsin försökt sig i en sådan genre. Idéen är modärn, och har sin grund i den förändrade uppfattning af människan, som framförallt Herder infört i vetenskapen och Walter Scott i skönlitteraturen. Jag har också betonat, att den senares inflytande här är nödvändigt för förklaringen. Samtiden, representerad af Rydquist, insåg redan detta. Jag skall senare något återkomma till denna sida af saken, sedan jag afslutat undersökningen om Runebergs förhållande till den tyska klassiciteten.

Som jag ofvan nämnt påpekar Söderhjelm i Euterpeartiklen och andra delen af monografien i långt högre grad än i första delen, att det finnes likheter mellan åtskilliga tyska författare och Runeberg. Af de tyska stormän, som påvärkat honom, är det utan tvifvel svårast att direkt påvisa hans samhörighet med Herder. Det är lätt att inse, hvarför så är fallet. Herder är en teoretiker, som utreder nya idéer om historien, människan och litteraturen. Runeberg rör sig så godt som aldrig i idéernas värld. Men hela Runebergs folkliga diktning är skapad efter den nya estetik, som Herder införde. Hans intresse för Ossian och Homeros, för de serbiska

folksångerna och de finska runorna äro helt i Herders anda. Och det är Herders centrala idéer, som man återfinner i hans uppsats "Några ord om nejderna, folklynnet och lefnadssättet i Saarijärvi socken." I senare bandet af monografien påpekar Söderhjelm flerstädes anslutning till Herder såsom möjlig (t. ex. II, sid. 29).

Söderhjelm erkänner äfven likheten mellan Hanna och Hermann und Dorothea (Euterpeartiklen sid. 339). När Söderhjelm emellertid finner, att Runebergs dikt står i lika nära samband med Voss som med Goethe, har jag svårt att följa honom. Hanna tyckes mig både bättre versifierad och bättre komponerad än någon af Voss dikter. Hela maneret är, tyckes det mig, mera fritt och mindre slafviskt antikimiterande och därför bortsedt från de enskilda likheterna, långt mera påminnande om Goethes Hermann und Dorothea än Voss diktning.

Hvad som emellertid alltjämt tyckes mig kunnat starkare betonas är den genomgående likheten mellan Runeberg och Goethe. Denna kan icke bero på tillfälliga lån, utan det är en gemensamhet i åskådningssätt och konstnärligt manér. Visserligen finnes det stora områden af Goethes själ, till hvilka det icke finnes någon motsvarighet i Runebergs diktning. Goethes Sturm und Drang, hans Fausttankar, hans Wilhelm Meister existera icke för den finske skalden. Men en hel sida af Goethes väsen: hans sätt att uppfatta antiken och tillämpa den på modärna ämnen återfinnes i Runebergs skaldskap. För min del känner jag icke någon annan skald, hvars arbeten i lika hög grad erinra om Iphgenie och Hermann und Dorothea.

Så t. ex. finner man i Runebergs världsåskådning tydliga drag af panteism. Själf har jag påpekat detta i vissa lyriska dikter (se "Från Aftonbladet till Röda rummet", sid. 182. Till Runebergs förebilder sid. 16). Söderhjelm finner själf antydningar därtill, såsom ofvan sagts, i "Den gamle trädgårdsmästarens bref." Jag vill icke förneka att denna panteism har en fullt organisk karaktär i Runebergs diktning, men det kan i hvarje fall icke nekas, att den helt naivt förmäler sig med en lika utpräglad teism. Denna framträder ju t. ex. mycket tydligt i hans legender eller hvad som i detta sammanhang

är ännu intressantare att konstatera i "Kungarne på Salamis". Sylwan (Finsk tidskrift 1907 LXII. sid. 426) föreslår för hela Runebergs religiösa åskådningssätt uttrycket enteism, som romantikern Carus begagnar och "hvarmed hufvudsakligen i motsats till panteismen, skall uttryckas, att vi böra fatta oss i Gud, men icke hålla oss identiska med honom". Tyder icke redan denna oklarhet i principerna på, att denna panteism är insupen på rent litterär väg? Den är icke frukten af ett eget självständigt arbete, af en genomgående själskamp som hos Goethe,

Sylwan ställer sig förstående gent emot Goethes inflytande på Runeberg, och Söderhjelm erkänner det också partikulärt. Däremot förhålla sig de båda forskarne ytterst skeptiska till den teori, jag utvecklat om Walter Scotts inflytande på Runebergs skaldskap. Och dock är det alldeles nödvändigt att antaga detta för att kunna förklara vissa sidor i Runebergs diktning.

Det är rätt egendomligt, att samtiden sett långt klarare än alla följande forskare i denna fråga om Walter Scott liksom om Goethe. Kanske beror detta icke minst därpå, att den icke känt alla Runebergs egna underliga och vilseledande uppgifter om sitt förhållande till samtida skalder. Både friherrinnan Knorring, Beskow och Rydquist hafva starkt markerat det nya i Elgskyttarnes realism. Den senare säger kort och träffande: "Hr Runeberg har följt Walter Scotts fördöme att i en gifven lokal söka sig en grund och från nationliga egenheter hemta en mera enskild karaktär. Han har för detta ändamål valt landtbygden af sin hemort, Finland".

För min del har jag gjort som Rydquist. Jag har läst Elgskyttarne och helt naturligt funnit Walter Scotts inflytande i dikten. Huru detta uppenbarar sig, har jag redan redogjort för i "Till Runebergs förebilder": Det finnes en viss art af etnografisk realism i Elgskyttarne; det finnes icke spår af denna i den tyska klassiska litteraturen och man söker förgäfves efter den i den skandinaviska litteraturen före Runebergs uppträdande. Om man jämför Runebergs dikt med Tegnérs motsvarande sånger finner man, huru ny den förra är. Vidare har jag undersökt, hvilka olika former af realism, som i ögonblicket funnos representerade i den europeiska littera-

turen, och jag har stannat vid den form, som Walter Scott infört i litteraturen såsom den enda acceptabla.

Men kan icke Runeberg själf hafva uppfunnit denna realism? Det är just den invändning som Söderhjelm gör mot min framställning. "Diktens karaktär" säger Söderhjelm, "låter helt enkelt förklara sig ur Runebergs egna iakttagelser uppe i det finska inlandet såsom han själf skrifver till Grot".

Det är på samma sätt som Strömborg söker bortförklara den likhet, som han själf konstaterar mellan Runeberg och Voss (se Strömborg III, 334), därmed, att "dylika saker torde dock Runeberg sett å de prästgårdar, å hvilka han vistats, utan att behöfva söka dem i Voss' af Franzén bearbetade dikt".

Ett dylikt antagande är helt enkelt omöjligt. Så lätt går det icke att se, hvad ingen annan förut sett! Men det är egendomligt att iakttaga, huru lätt man på det andliga området griper till dylika förklaringar.

Helt annorlunda på det materiella området. Där framträder det nya långt påtagligare; man kan se det med sina yttre sinnen. När lokomotivet en gång är uppfunnet, uppfattas de nya lokomotiv, som sedan tillvärkas endast som afbilder af det första.

Dessutom har man på det materiella området en viss känsla af, att det behöfves vissa förutsättningar för att öfver hufvud taget en uppfinning eller en upptäckt skall kunna göras. Man har klart för sig, att uppfinningen af lokomotivet förutsätter ångpannan och att telefonens problem icke kan lösas, förrän kunskapen om elektriciteten nått en viss punkt; icke heller är bakteriologien möjlig förrän mikroskopet existerar.

Det finnes få fenomen, som äro så sammansatta och så svåra att analysera som de litterära, icke minst därför, att man icke kan se, särskilja dem med yttre sinnena. Och begreppen flyta så lätt öfver i hvarandra.

Och dock kan man ur litteraturhistorien lära, hvilket oerhördt arbete det fordras af den ena generationen efter den andra, innan ett nytt stilideal, en ny konstform, ett nytt sätt att se och återgifva kommer till.

Det har fordrats ett arbete från trettonhundratalet ända fram till midten af sextonhundratalet, innan den antikiserande tragedien stod färdig. Först hafva italienarne arbetat därpå ända till slutet af femtonhundratalet och sedan vidtaga fransmännen från sistnämnda sekels början.

Den tyska nyantiken förutsätter omkring ett hundraårigt arbete af tysk filologi, innan den är färdig att intränga i litteraturen och göras bekant för folkets bredare lag. På samma sätt förutsätter göticismen och användandet af de fornnordiska ämnena i skandivavisk litteratur ett arbete på ett femtiotal år af tyskar, engelsmän och skandinaver, innan problemet tillnärmelsevis är löst. Och dylika exempel kunna mångdubblas.

Hvad nu realismen beträffar, har den förekommit under alla tider, men den changerar högst betydligt. Hvari består då realismen, om man bortser från alla de slagord, hvarmed den vanligen karaktäriseras, och i stället endast fäster sig vid dess konstitutiva egenskaper och reducerar den till dess enklaste formel? Man torde då kunna karaktärisera den som den konstform, hvarigenom illusion gifves åt en viss fantasibild. Fantasibilden kan för öfrigt vara hvilken som helst. Det kan vara en af de lustigt skämtsamma idéer, hvarmed Aristofanes gisslar det ateniensiska samhällslifvet. Det kan vara en religiös idé eller ett helgons mirakelhistoria. Det kan vara en spökhistoria eller en serie af äfventyrligt ridderliga bragder eller en allegori, genom hvilken skalden vill meddela en politisk eller moralisk lärdom. Illusionen består däri, att denna händelse eller idé, som kanske i sig själf är högst osannolik, genom ett visst manér eller framställningssätt, förefaller oss som fullt verklig, så att, om konstnären riktigt förstått sin sak, vi tro, att den ej blott är möjlig utan tilldragit sig. Intet kan vara mera osannolikt än de händelser och äfventyr, som Swift berättar i Gullivers resor, men han berättar med sådant mästerskap, att vi tvingas att tro därpå. Denna illusion kan åstadkommas på flera olika sätt, och jag kan här antyda endast det väsentligaste. Ett af de konstgrepp, som användas, är att författaren bortvänder vår uppmärksamhet från de svaga punkterna (de mest osannolika) i sin framställning, vanligen

därigenom, att han utförligt talar om något bredvidliggande. Det är på samma sätt en taskspelare går till väga, när han vill bortvända vår uppmärksamhet från en eller annan operation, som han icke önskar vi skola se. Han pratar vidt och bredt om helt andra ting. När Swift t. ex. beskrifver den mekanism, genom hvilken Laputaön rör sig i luften, slår han ikring sig med tekniska termer, så att vi bländas däraf, fängslas, tro på undret. Analyserade vi kallt, skulle vi finna, att hela framställningen är obegriplig. Det enklaste och äldsta sättet att gifva realitet åt en berättelse är att berätta saken med ett tillbörligt antal detaljer. Det är ju en ofta iakttagen erfarenhet i det dagliga lifvet, att om en sak berättas för oss på detta sätt, så tro vi lättare därpå. Medeltiden och renässansen känner i det stora och hela ingen annan art af realism än dessa bredt utmålande drag, som individualisera händelserna. Jämför den provençaliska lyrikens stereotypa sätt att utmåla ett ansikte med uppräknandet af en rad fullkomligheter, som icke gifva någon bild, och de något senare framställningarna, då skalden uppnår en viss verkan genom att framhäfva individuella drag, ett par fylliga eller röda läppar och liknande.

Men det finnes också andra sätt att åstadkomma illusion. Under Ludvig XIV:s tidehvarf framkallas den i de högre diktarterna såsom tragedien framförallt genom den psykologiska sanning och den stränga logik, hvarmed tankarna kedjas till hvarandra, under det att allt utmålande af yttre detaljer försmås såsom vulgärt. På det sättet uppstår "det sanna", hvilket för Boileau är själfva hörnstenen i hans poetik.

Adertonhundratalet ser en annan realism födas, en realism som redan förberedts under det föregående seklet. Under dessa båda sekel framväxa ju nya undersökningsmetoder för vetenskaperna. Historien uppstår, det naturvetenskapliga experimentet blomstrar. I korthet kan denna realism betecknas såsom ett försök att vinna sannolikhet genom användandet af vetenskapliga metoder. Detta är realismen i en tidsålder, då vetenskapernas stränga kraf och kritik göra sig gällande öfverallt. Redan i Defoes Robinson Crusoe se vi biografiens form använd strängt metodiskt på en fantastisk händelse. Men man går längre. Den historiska vetenskapen höjer

sig under 1700-talet från att endast hafva varit annaler, som på ett roande sätt framställde yttre händelser, till att söka efter orsakerna och sammanhanget i företeelserna. Man finner dem i Montesquieus fotspår först i en serie af yttre inflytanden: klimat, ras o. s. v. I ett visst gifvet ögonblick tillämpar man detta betraktelsesätt äfven i skönlitteraturen. Den förste, som i större utsträckning använder denna metod, är Walter Scott. Han beskrifver folket i sitt eget land, dess historiska händelser o. s. v. med en verklig historikers och geografs begär efter exakthet.

Nåväl, det är där vi stå. Nu vill man att Runeberg helt enkelt på egen hand där uppe i Finlands urskogar ännu en gång upptäckt detta betraktelsesätt.

Det är omöjligt. Det behöfves icke endast geni, den stora begåfningen, för att när som helst och hvar som helst upptäcka hvad som helst. "Tiden måste vara mogen" som man populärt uttrycker saken. Vissa förarbeten måste vara utförda, vissa faktorer stå färdiga, innan ytterligare ett visst steg framåt kan tagas. Ty det nya är aldrig annat än en ny kombination af redan existerande faktorer. Vi kunna i Walter Scotts lif tydligt se dessa olika faktorer isolerade, som af honom under lyckliga omständigheter sammanförts till en ny enhet. Jag har redan pekat på dem i "Till Runebergs förebilder"; Walter Scotts skildringssätt är en kombination af realismen i sjuttonhundratalets borgerliga roman och af de nya historiska idéerna, som särskildt Herder spridt i vida kretsar. Till sitt temperament är skalden själf begåfvad med ett lefvande sinne för alla sitt lands egendomligheter. Han studerar det genom ständiga resor och fördjupar sig ända från tidiga år i dess historia med verkligt vetenskapligt allvar.

Af alla dessa egenskaper finna vi föga hos Runeberg. Han saknar hela sitt lif egentligt intresse för det historiska. I idéernas värld rör han sig sällan och förstulet, och hvarken den borgerliga romanen eller det nya historiska betraktelsesättet torde i hans sinne kunnat vinna förnyelse. Han äger *en* förutsättning, och denna ligger i hans sinne för den yttre verkligheten: han ser närliggande detaljer med skarpt öga och vanligen humoristisk blick. Redan hans

dikter från ynglingaåren utvisa detta. Men det är för litet för att göra honom till upptäckaren af maneret; väl möjliggör det däremot hans mottaglighet för det i färdig form.

Jag har i "Till Runebergs förebilder" framhållit, huru denna realism uppträder såsom sträfvan efter lokalfärg i dikten. Denna tendens återfinner man också öfverallt i Runebergs diktning. Den samtida kritiken fann denna egenskap redan i Elgskyttarne och satte den i samband med Walter Scotts diktning.

Och det är icke endast i Elgskyttarne, som han sökt skapa lokalfärg. Alla hans större dikter äro försök i denna stil. Han har ett lustigt uttryck som han ofta använder, hvilket antyder denna benägenhet: "Doppa sig i tiderna". I Nadeschda försöker han göra något ryskt. I Kung Fjalar vill han göra något fornnordiskt. I Fänriks Ståls sägner tangerar han den verkliga historien.

Men det kan ju icke nekas, att det är svårt att genom detaljlån uppvisa detta Walter Scotts inflytande, så odisputabelt, om man uppfattar problemet i dess abstrakthet.

För min del är jag icke lika säker som professor Söderhjelm på, att det icke finnes ett samband mellan tiggaren Aron i Elgskyttarne och Eddie Ochiltree i The antiquary. Det tyckes mig nästan, som man här har den lilla detalj, som man så gärna önskar för att rent konkret kunna fastslå, att Runeberg influerats af W. Scott. Det finnes en likhet mellan de båda gestalterna, men denna likhet är knappast iögonfallande, är icke slående utan synnerligen allmän. Men det är just det sätt hvarpå Runeberg begagnar sig af, hvad som faller honom på läppen. Jag dröjer icke vid olikheterna, men uppräknar för öfrigt med all reservation de likheter, på hvilka jag fotat min sammanställning.

1) Eddie är *a bluegown,* d. v. s. en priviligierad tiggare. Han representerar således den sista återstoden af samma institution som Aron tillhör och hvilken tidigare funnits i Skottland. 2) Eddie har liksom Aron, fast af andra skäl, råkat i fängsligt förvar för en natt. 3) Liksom kommissarien slutligen gifver Aron en bostad på sin gård, så får också Eddie slutligen en fristad i en stuga midt emellan Monkborns och Knockwinnock.

Att Runeberg kände och värderade Walter Scott, framgår af flera samtida uttalanden, fast dessa hvarken äro så många eller så upplysande som önskligt vore. Topelius, som ju väl kände Runeberg, yttrade i sin anmälan af prosanovellerna i Helsingfors tidningar mars 1854, att han nästan är viss på, att Walter Scott varit "den mest älskade mästaren af dem, i hvilkas skola Runeberg gått". Topelius finner spår af honom i prosanovellerna. Estlander har sedan upptagit denna parallell och besvarat den[1] på följande sätt: "Något annat spår af en sådan inflytelse har jag i hela samlingen icke förmått upptäcka än möjligen adressen till läsaren i början af 'Lurendrejaren', då det gäller att ge de allmänna dragen af terrängen och sakläget".

Ett yttrande från 1844 af Robert Tengström underrättar oss, att Walter Scotts bästa roman i Runebergs tycke var Montrose.[2]

I ett genmäle, som Runeberg skref med anledning af en anmälan af de serbiska folksångerna i Åbo Underrättelser, 8 juni 1831, men aldrig publicerade, talar han själf om Walter Scott: "Här kan man se, hvaraf det kommer sig, att mången nu för tiden tror på en poetisk prosa och är färdig att kalla en roman af t. ex. Walter Scott eller Jean Paul poesi. Och hvarför icke? Meter är det enda, som brister dessa; allt annat hafva de lika och oftast bättre än de poetiska mönstren".[3]

Detta uttalande, som mig veterligen icke observerats, är af vikt, ty det är det äldsta omnämnande af den skotske författaren i Runebergs lif. Eljest är man hänvisad till konjekturer för att bestämma när Runeberg lärde känna honom. Söderhjelm omnämner, att Walter Scott på 20-talet var en mycket läst författare i Finland. Det är väl också troligt att han då icke var obekant för Runeberg.

Det är Runebergs förhållande till den tyska dikten och Walter Scott, som utgjort det centrala i min undersökning af hans före-

---

[1] Estlander, *Runebergs skaldskap* s. 222.

[2] Castrén, G., *Robert Tengström. Sv. litteratursällskapets i Finland Förh. och Upps.* 17 s. 42.

[3] Söderhjelm, W., *Joh. Lud. Runeberg* I, sid., 194, not.

bilder i Samlaren 1904. Angående Runebergs öfriga dikter har jag endast spridda anmärkningar. På åtskilliga punkter skulle jag emellertid vilja göra ett och annat ytterligare tillägg.

. Först och främst har jag några ord att tillägga om Nadeschda. Bland de faktorer som bidragit till denna dikts uppkomst har jag enligt Strömborg nämnt samtalen med Grot och fröken Ahlstubbes berättelse. Om denna berättelse känna vi för öfrigt intet. Jag har i "Till Runebergs förebilder" antagit, att "hon berättade för Runeberg en historia om en lifegen slafvinna, som vunnit en furstes kärlek, men huru furstens moder skilt dem åt, tills slutligen den milda Katarina åter förenat dem". Söderhjelm anser däremot, att i berättelsen äfven borde förekommit motivet med bröderna.

Jag kan icke finna, att detta senare antagande är nödvändigt, då ju motivet med bröderna och fåglarna förekommer i Almquists Amorina och öfverensstämmelsen med särskildt det senare motivet är så påfallande, att det icke kan finnas tvifvel om, att det icke är därifrån som Runeberg upptagit det. Skulle det icke vara ett mer än underligt sammanträffande, om Runeberg från två håll fått idéen till denna historia? För min del har jag alltid föreställt mig att både fröken Ahlstubbes och Grots samtal framförallt haft den betydelsen, att de fyllt Runebergs fantasi med bilder från Ryssland.

Hvad särskildt Katarina den andras förekomst i Nadeschda och den roll hon där spelar angår, är det icke omöjligt, att Runeberg fått uppslaget från Grots eller fröken Ahlstubbes berättelser. Kejsarinnan spelar här rollen af den oskyldiga flickans försvarare och räddare. På samma sätt uppträder hon i Puschkins roman *Kapitanskaja dotschka*, som publicerats några år tidigare. Det nämnes uttryckligen af Strömborg, att samtalet mellan Runeberg och Grot också rörde sig om Puschkin.

Synnerligen ifrigt opponerar prof. Söderhjelm mot mitt yttrande, att utgångspunkten för Kung Fjalar varit att i täflan med Tegnér skrifva en dikt i fornnordisk anda med trognare lokalfärg än Tegnér. Det förefaller mig, som om professor Söderhjelm något missuppfattat innebörden af detta mitt yttrande, då han säger att "någon afsikt att öfverglänsa den svenske skalden och till sin egen

förmån uttränga honom från publikens beundran, kan det väl icke bli tal om".[1] Dylika mer eller mindre lumpna motiv har jag aldrig tilltrott Runeberg. Min tanke har helt enkelt varit den, som Söderhjelm uttrycker ett par rader högre upp: "Det är ju icke uteslutet, att den fortfarande mycket stora Tegnérbeundran i Finland tyckts Runeberg ett bevis på dålig smak i poesi; det är också möjligt, att lusten att, pröfva sina krafter, på ett nordiskt stoff väckts hos honom af Frithiofs saga".

Vill man ställa frågan på spetsen kan man naturligen icke bestämdt påstå, att Runeberg velat skrifva denna dikt i täflan med Tegnér, ty något direkt uttalande af honom själf i denna riktning förekommer mig veterligen icke. Men samtiden gjorde denna sammanställning. I Borgå tidning 1843, 19 Juli anmäldes första sången af Kung Fjalar med följande ord: "Runeberg har lemnat första sången af sitt nya poem Kung Fjalar, hvars skådeplats är det hedniska Forn-Sverige. Man frågar, om det lyckats skalden att åstadkomma den tidsenliga färg, som Frithiofs härliga sångare ej förmått öfverallt bevara".[2]

Omedelbart efter diktens utgifvande 1844 anmäldes den i Borgå tidning med bland annat följande ord: "Danmark och Norge, som genom Oehlenschläger först fingo öra för den nordiska sången, skola väl äfven lyssna till dikten om Kung Fjalar. Dock torde hans första besök ej genast allestädes blifva ett triumftåg. Mången skall behöfva tid att lära sig inse de fornnordiska förhållandena ur en annan synpunkt än den, som varit Oehlenschlägers och Tegnérs. Det skall blifva buller i lägret, förmoda vi."[3] Man bör erinra sig, att Borgå tidning stod Runeberg synnerligen nära; han var god vän med redaktören, lektor J. E. Öhman, och han skref ju äfven själf i tidningen. Detta förstärker i någon mån betydelsen af dessa ord. Slutligen förekommer i Helsingfors tidningar 1 Juni 1844 följande yttrande: ..."Kung Fjalar skall göra epok. Denna dikt skall störta Tegnerismen i svenska vitterheten ... Kung Fjalar ställer sig på

[1] Söderhjelm, *Källorna till Kung Fjalar. Sv. Litt.-sällskapets i Finland Förh. och Upps.* 20, sid. 23.
[2] Strömborg, IV:1 sid. 467.
[3] Strömborg, IV: 1, sid. 498.

samma botten som Frithiof[1] . . . o. s. v. Det är dessa samtidens uttalanden, som föresväfvat mig jämte hela Runebergs föregående hållning till Tegnér, när jag nedskref ofvannämnda yttrande. Denna parallellism styrkes objektivt af de båda dikternas gemensamma karaktär, att behandla fornnordiska ämnen. Och den vinner i kraft genom de rent tillfälliga likheter jag påvisat i första sången och hvilka onekligen häntyda på, att Runeberg (medvetet eller omedvetet) haft Frithiofs saga i tankarna, när han nedskref Kung Fjalar.

Det är naturligen omöjligt att bevisa, att dessa tidsuttalanden äfven voro Runebergs egna tankar. Men omöjligt förekommer det åtminstone icke mig. Visserligen uttrycker sig Runeberg på äldre dagar mindre stridslystet om Sverige och Tegnér, men i grund och botten voro nog hans tankar alltid desamma som i ungdomen, då han stred mot den svenska litteraturen. Söderhjelms egentliga skäl mot mitt antagande förefalla mig icke öfvertygande. Han säger (Anf. arb. II sid. 186): "Det förefaller dock, som skulle en plan af denna art bort stå i närmare tidsammanhang med Runebergs kamp mot "tegnerismen", och framför allt, som om en dikt, skrifven i detta medvetna syfte, bort till hela sin karaktär vara mera nordisk än Kung Fjalar blifvit". På det förra af dessa skäl har jag redan svarat. Hvad det andra beträffar, förstod naturligen Runeberg icke annat än att hans dikt var nordisk.

I hvarje fall kan det vara alldeles likgiltigt, hvad Runeberg tänkte, då han skref Kung Fjalar, ty alldeles faktiskt är det, att samtiden hade rätt i denna sammanställning. Kung Fjalar är en dikt af samma art som Frithiof och Helge. Det är en hjältedikt i romansform med fornnordiskt ämne. Och den är också skrifven i en annan stil än Fritiofs saga med bestämd sträfvan efter tidskolorit: "en af gifna nationella tidsförhållanden bestämd episk skildring", såsom Runeberg själf uttrycker sig om diktens syfte i repliken mot Snellman.

Hvad professor Söderhjelms egen utredning af diktens uppkomst angår, är naturligen intet att invända mot uppdelandet af de olika inflytandena i tre grupper: fornnordiska, ossianska och antika. Det tyckes

[1] Strömborg, IV: 1. sid. 500.

mig endast, som om Söderhjelm öfverdrifver de fornnordiska sagornas inflytanden på Kung Fjalar. Så vidt jag kan se har Runeberg i trohet mot det nordiska knappast nått upp till Oehlenschläger, långt mindre till Ibsen i Hærmændene. Söderhjelm berättar visserligen, att Runeberg ägnade den fornnordiska litteraturen ett direkt studium och ett lifligt intresse;[1] men hvad hjälper det, då han icke kunde eller ville återgifva deras egendomliga anda. Man bör enligt min mening icke glömma, att uppfattningen af det nordiska varit olika på olika tider och under hela adertonhundratalet i Skandinavien befunnit sig i ständigt framåtskridande. Jämför den svenska stormaktstidens eller Dalins återgifvande af de gamla sagorna med t. ex. nyromantikernas eller Ibsens och Björnsons, och denna sanning torde väl stå klar. Icke är grundidéen, den ödestro, som uppenbarar sig i Fjalar, i högre mening fornnordisk. Den tillhör ingen bestämd tid, utan är uppkonstruerad af Runeberg efter grekisk tragedi, tyskt Schicksalsdrama och Hegelsk filosofi. Söderhjelm framhäfver själf flerstädes huru de skandinaviska figurerna äro helt eller halft Ossianska. Så heter det om Hjalmar,[2] att i teckningen af honom är kanske något konturlöst, som påminner om Ossians obestämda gestaltning; endast i sista sången får figuren skarpare linjer och fastare form. Liknande anmärkningar göras om Fjalar. Oihonna betecknas som halft Ossiansk, halft skandinavisk. Det senare draget tyckas mig föga framträdande. Dargas i första sången är väl en rent Ossiansk förteelse om någon.

Öfverhufvud tyckes det mig, som om det fornnordiska i Kung Fjalar hufvudsakligen ligger i det barskt allvarliga i tonen, bortsedt från en del smärre, rent yttre sedeskildrande drag såsom julfirandet i hallen o. s. v. Och jag kan icke komma bort ifrån, att Runeberg i återgifvandet af det fornnordiska väsentligen lånat färg från Ossian. Mitt yttrande, att Runeberg liksom Klopstock fann den fornnordiska tonen i Ossiansdikten kan jag därför icke finna

[1] Söderhjelm, *Källorna till Kung Fjalar. Sv. Litt.-sällskapets i Finland Förhandl. och Upps.* s. 24.

[2] Cit. arb. s. 39.

annat än fullt korrekt. Detta erkännes också flerstädes af Söderhjelm;[1] yttrar han kategoriskt: "Inflytelserna från Ossian äro i Runebergs dikt vida talrikare och lättare påvisbara än de nordiska."

På sidan 24 polemiserar Söderhjelm emellertid direkt mot denna min sammanställning af Runeberg och Klopstock. Han säger: "Ingenting är falskare än att, såsom den ofvan citerade svenske författaren gjort, tro, att Runeberg höll sig till Ossian, för att han där skulle funnit den fornnordiska tonen — liksom Klopstock. Ett sådant påstående och en sådan parallell äro så mycket mera häpnadsväckande, som ju Fjalars och Morvens värld uttryckligen i dikten äro ställda i motsats mot hvarandra. Huru medveten Runeberg var af denna motsättning framgår ju, i fall man icke är i stånd att läsa ut den ur dikten själf, af hvad han säger i sin uppsats om Saimas kritik: han utför där hvad han menat med att ställa Gauthiods och Morvens kungar emot hvarandra, och äfven annars ger han vinkar om sina afsikter med den fjärran värld, där han låter Oihonna fostras. Ossiansdikterna hafva emellertid, såsom vi skola se, gifvit skalden en mängd impulser, af hvilka han användt en del också där skådeplatsen är nordisk; likväl hafva härigenom hvarken de nordiska karaktärerna eller den nordiska lokalfärgen ossianiserats".

Jämför med det sistnämnda yttrandet de här ofvan efter Söderhjelm själf framtagna likheterna med Ossian, hans egen framställning af de speciellt nordiska drag i dikten,[2] hvilka äro rena obetydligheter; hans på sid. 31 framhäfda och ofvan citerade yttrande: "Inflytelserna från Ossian äro i Runebergs dikt vida talrikare och lättare påvisbara än de nordiska."

Det är sant, att Runeberg i dikten sökt ställa Fjalars och Morvens värld i motsats till hvarandra. Jag har icke ett ögonblick betviflat, att Runeberg trodde sig skildra fullt historiskt riktigt både Ossians dunkla sagovärld och den fornnordiske kung Fjalars rike. Men är denna motsats synnerligen skarp? Den ligger tyckes det

[1] Cit. arb. s. 31.
[2] Cit. arb. s. 26 och ff.

mig framför allt däri, att hjältarne i Morvens värld äro framställda som vekligare än de nordiska kämparne. Det är således en ytterst abstrakt motsättning. Kanske ossianiseras det ännu en grad mera i de sånger, där handlingen är förlagd till Morven. Men å andra sidan finnes det icke en sång i dikten, som icke bär sin yttre prägel af Ossiansinflytandet. I första sången, hvars handling försiggår i den nordiska hallen, uppträder dock Dargas.

Hvad den antika fatalismen angår i Kung Fjalar kunde äfven mycket vara att säga. Jag betviflar för min del icke, att Runeberg i mycket byggt med Sofokles i tankarna såsom Söderhjelm fint och träffande utför det. Detta framgår icke minst af hans svar på Snellmans recension. Dock tyckes det mig, som om hans uppfattning af hela problemet icke är behandladt i dennes anda. Skall man nämna en antikskald, påminner ödestragiken i Kung Fjalar snarare om Aischylos. Denne står nämligen hela det primitiva föreställningssättet, som ligger till grund för denna uppfattning, långt närmare än Sofokles. Äfven hos Runeberg tyckes det mig, som om något visst barbariskt vidlådde hela uppfattningen. Jag har i "Från Aftonbladet till Röda rummet" i korthet antydt detta. Sofokles däremot begagnar sig visserligen af de gamla sagornas berättelser, men ungefär som en modärn skald, hvilken tjusas af allt det fantasifulla i ett medeltidsmotiv och samtidigt förädlar och moderniserar ämnet. Sofokles höjer dessa barbariska gudar och gör dem till representanter för rent etiska makter i människolifvet. Runeberg vill visserligen också göra gällande, att en dylik etisk uppfattning genomströmmar hans dikt, men stå dock icke, trots allt, hans gudar för oss som onda makter?

Likheten mellan Schillers Schicksalsdrama tyckes mig också i detaljer mera slående än den jämförelse med Oidipus som Söderhjelm utfört. Men det må vara nog med, hvad jag redan yttrat i min Samlareartikel angående denna sak, till hvilken jag i annat sammanhang skall återkomma.

Hvad Kungarne på Salamis angår, har jag bland annat framkastat den hypotesen, att Runeberg såsom skelett för sin fantasiverksamhet, när han byggde detta drama, haft i tankarna de hän-

delser som timat efter 1809 i Sverige. Detta är naturligen en hypotes; osannolik i och för sig är den knappast. Det är ofta så, att en skald, när han behandlar ett aflägset historiskt ämne som substrat för sin fantasiverksamhet har en annan mycket närliggande. Jag har förts till mitt antagande af den abstrakta likheten mellan de båda händelserna, som slog mig vid genomläsningen. Söderhjelm invänder, att svensk politik var Runeberg fullkomligt likgiltig. Det är i hvarje fall icke utan vidare sant. Runeberg var en stor beundrare af Crusenstolpe och betraktade honom som en af de förnämsta svenska stilisterna; på sitt korta besök i Sverige uppsökte han honom, hvilket lär hafva väckt hans väns och landsmans, riksarkivarien Nordströms ovilja, då han fick höra det; och hvad mera han var en ifrig läsare af Crusenstolpes "Ställningar och förhållanden". Utan allt intresse var han således icke för hvad som tilldrog sig i Sverige.

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

26.

1907.

Upprättad af Isak Collijn.

---

1. Bibliografier.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur förtecknad. Del 2 (Arkiv- och biblioteksväsen): H. 2. Stockh. 8:o. S. 123—258.
I *Kungl. bibliotekets handlingar,* 29. — Äfven självständigt.

BYGDÉN, L. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i svenska litteraturen. H. 12 (Om — Prat) = Bd 2:3. Sp. 193—288. Upps. 1907—08. 8:o.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 17: 10.

COLLIJN, I. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 25 (1906). 15 s.
I *Samlaren,* Årg. 28. — Äfven i 50 särtr.

ERICHSEN, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi for 1905.
Ark. f. nord. filol., Bd 23, s. 289—318.

HULTH, J. M. Bibliographia Linnæana. P. 1: Livr. 1.
Se Afd. 6 I B: Linné.

MOLÉR, W. Program utg. vid Västerås gymnasium 1655—1850.
Se Afd. 4.

SETTERWALL, K. Svensk historisk bibliografi 1875—1900. Systematisk förteckning öfver skrifter och uppsatser som röra Sveriges historia utkomna från och med 1875 till och med 1900. Stockh. 8:o. vi, 439 s. Pr. i bokh. 9 kr., för medl. [af Sv. hist. fören.] 5 kr.
Skrifter utg. af Sv. historiska fören., 2.

SONDÉN, P. Rikskansleren Axel Oxenstiernas brefväxling och öfriga i Riksarkivet förvarade handlingar förtecknade. Stockh. 8:o. vii, 288 s. Pr. 3 kr.
Meddel. fr. Sv. riksarkivet, N. F., 2: 2.

Årskatalog för svenska bokhandeln utg. av Svenska bokförläggareföreningen genom V. Gödel. Årg. 35 (1906). Stockh. 8:o. 129 s. Pr. 1 kr.

2. Bibliotek och arkiv.

A. Allmänt.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur: Arkiv- och biblioteksväsen. H. 2.

Se ofvan Afd. 1.

HAVERMAN, E. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm, Upsala, Lund, Göteborg. Accessions-katalog. Utg. af Kungl. biblioteket. 20 (1905). Stockh. 1906—07. 8:o. vi, 496 s.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

Leufsta.

Katalog öfver Leufsta bruks bibliotek från 1868. Accessions-Katalog. 1. 1868—1905. [Föret. undert.:] O. BÄCKSTRÖM. Upps. 1906. 8:o. 287 s.

Endast tryckt i 50 ex.

SIRÉN, O. Katalog öfver Leufsta fideikommiss' gravyrsamling. Stockh. 8:o. 137 s.

Samma uppl. som ofvanstående.

Riga.

ALMQUIST, J. A. »Det svenska arkivet» i Riga. [Undert.:] Aqut. *Histor. tidskr.*, Årg. 27, s. 108—111.

Stockholm.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. 29. Stockh. 8:o. 36 s., s. 123—258. Pr. 3 kr.

Årsberättelse för år 1906. — J. A. ALMQUIST. Sveriges bibliografiska litteratur. Del 2: H. 2.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 15—16. — 2:2. Stockh. 8:o. 83, vii, 288 s. Pr. 1 + 3 kr.

1: 15. Riksarkivariens årsberättelse för 1906. — 1: 16. Handlingar rörande arkivväsendet. — 2: 2. P. SONDÉN. Rikskansleren Axel Oxenstiernas brefväxling och öfriga i riksarkivet förvarade handlingar.

Uppsala.

Universitetsbiblioteket under år 1906. [Redogörelse afg. af universitetsbibliotekarien.]

I univ:ts *Redogörelse* för 1906/07. S. 69—88.

COLLIJN, I. Katalog der Inkunabeln der Kgl. Universitäts-Bibliothek zu Uppsala. (Kataloge der Inkunabeln der schwedischen öffentlichen Bibliotheken, 2.) Upps.-Lpz. 8:o. xxxviii, 507 s. Pr. 13,50 kr., resp. 15 Rmk.

Arbeten utg. med understöd af Vilh. Ekmans universitetsfond, 5. — Anm. i *Mitteilungen des Österr. Ver. f. Bibl.-wesen*, Jahrg 11, s. 164 ff., af [G. A.] C[RÜWELL]; i *Historisches Jahrbuch*, 29, s. 228 f., af E. F[REYS]; i *Allm. sv. boktr.-fören:ns Meddelanden*, Årg. 12, s. 288 ff., af K. HAEBLER; i *The Nation*, No 2200, af A. G. S. JOSEPHSON; i *Historische Monatsblätter f. d. Provinz Posen*, Jahrg. 9, s. 57—65, af A. WARSCHAUER; i *Zentralblatt f. Bibl.-wesen*, Jahrg. 24, s. 231 ff., af E. VOULLIÉME; i *Časopis musea král. českého*, ročn. 81, s. 340—345, af C. ZIBRT; i *Magyar könyvszemle*, köt. 15, s. 179 ff., af Γ.

MEYER, E. Några anteckningar om Westinska samlingarna å Uppsala universitetsbibliotek.

Samfundet Sankt Eriks årsbok, 1907, s. 87—100.

3. Bok- och urkundsväsen.

COLLIJN, I. Blad ur vår äldsta svenska boktryckerihistoria. 6. Delaktighetsbref från Vadstena kloster [1491].

Nord. boktryckarekonst, Årg. 8, s. 345—351.

—— En autograf af Paul Grijs.

Allm. sv. boktr.-fören:ns Meddel., Årg. 12, s. 15.

HIERTA, P. Några Kristinaband. [Undert.:] —*a*.

Allm. sv. boktr.-fören:ns Meddel., Årg. 12, s. 317—321.

LEIJONHUFVUD, SIGRID. Malin Stures bönbok.

Fornvännen, Årg. 2, s. 145—159. — Behandlar ett hittills okändt svenskt 1500-talstryck i Historiska museet: Några gudeliga böner, Stockholm: Amund Laurentzon 1559, som förf. visar hafva tillhört Malin Sture.

MEYER, E. En skrift om boktryckeriernas tillstånd omkr. år 1743.

Allm. sv. boktr.-fören:ns Meddel., Årg. 12, s. 150 f., 172 ff.

RUDBECK, G. Ett märkligt svenskt manuale [1683].

Allm. sv. boktr.-fören:ns Meddel., Årg. 12, s. 321 f.

SJÖGREN, A. Ur anteckningsboken. 1—2.

Nord. boktryckarekonst, Årg. 8, s. 427—435. — Om svenska boktryckaresigneter från 1600-talet.

SWEDERUS, M. B. Boklådorna i Uppsala 1616—1907. Ett bidrag till den svenska bokhandelns historia. Upps. 8:o. 110 s. Pr. 1,50 kr.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

Lund.

LINDFORS, A. O. Ur lifvet i Lund kring 1800-talets midt (1847—1870).

Ord o. bild, Årg. 16, s. 91—100, 137—152, 211—223.

SJÖSTRÖM, C. Göteborgs nation i Lund 1669—1906. Biografiska och genealogiska anteckningar jämte historik. Lund. 8:o. viii, 609 s. Pr. 15 kr.

Västerås.

MOLÉR, W. Program utgifna vid Västerås gymnasium 1655—1850. Bibliografi. Västerås. 8:o. 25 s.

NORLIND, T. Musiken i Västerås under 1600-talet.
Kult och konst, 1907, s. 97—110.

Finland.

HASTIG, J. Katedralskolan i Åbo 1722—1806. Ak. afh. Hfors. 8:o. 247 s., 2 tab.

SIMOLIN, A. Några skolinteriörer från Viborgs stift under 1600-talet.
Tidskr. utg. af Pedagog. fören. i Finl., 44, s. 53—70.

5. Kulturhistoria.

ALMGREN, O. Nordiska stenåldersskulpturer.
Fornvännen, Årg. 2, s. 113—125.

HALL, F. Jönköpings kloster.
Meddel. fr. Norra Smålands fornm.-fören., 1907, s. 22—42.

HILDEBRAND, H. Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. En kortfattad översikt. Uppl. 2. Stockh. 8:o. 195 s. Pr. 8,50 kr.

JANSE, O. Medeltidsminnen från Östergötland. Med 100 bilder i ljustryck och autotypi. Stockh. 8:o. 180 s. Pr. 3,50 kr.
Äfven i *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 8, s. 1—182. — Anm. i *Ups. nya tidn.*, Nr 3549, af S. Curman; i *Ord och bild*, Årg. 16, s. 363—367, af O. Sirén.

JANTZEN, H. Von der Wikingerzeit.
Beil. z. Allg. Zeitung, 1907, H. 32, s. 458—467.

KOLMODIN, J. Svenska vikingafärder till länderna vid Kaspiska hafvet.
I *Ups. nya tidn.*, Nr 3639.

NORDLANDER, J. Om birkarlarne.
Histor. tidskr., Årg 27, s. 92—101. — Forts. fr. föreg. årg.

OLRIK, A. Nordisk Åndsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder. Kbhvn. 8:o. 110 s. Pr. 2,50 kr.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1907, s. 528 ff., af O. Montelius.

RUDBECK, G. Gustav Stråhlenhjelms minnesbok.
Allm. sv. boktr.-fören:ns Meddel., Årg. 12, s. 97—101.

STRÖMBERG, E. En tysk turist i Sverige på Johan den III:s tid.
Varia, Årg. 10, s. 472-476.

6. Svensk litteraturhistoria.

I. Äldre.

A. Allmänt.

Förhandlingar och uppsatser. 20 (1906). Hfors. 8:o. lxv, 397 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 78.
Förhandlingar. — W. Ruin. Politik och personlighet. — W. Söderhjelm. Källorna till Kung Fjalar. — R. Lagerborg Vår äldsta konstdiktning. — Bref mln J. J. Tengström o. J. V. Snellman 1843—49. — G. Heinricius. Israel Hwasser och Finland. — R. Hausen. När ryssen kom till Lappfjärd. — R. Hausen. Katarina II:s möte med Gustaf III i Fredrikshamn 1783. — R. Hausen. Bref af en karolin efter Pultava-slaget. — E. Lagerblad. Bref fr. L. I. Ahlstubbe till C. Backman. — K. G. Leinberg. Ordenssällskapet Wallhall. — G. Castrén. Några dikter från Stormaktstiden.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 28 (1907). Upps. [1907-] 1908. 8:o. vii, 246, 15 s. Pr. 5 kr.

Redog. f. årsmötet. — T. Norlind. Vadstena klosters veckoritual. — A. Blanck. Erik Gustaf Geijers reseanteckningar från England. — M. Lamm. Samuel Triewalds lif och diktning. — S. Ek. Bidrag t. känned. om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten fr. o. m. år 1790. — Hj. Lindroth. En återupptäckt handskrift af Johan Axehiälm. — O. v. Friesen. En gammalsvensk dikt med regelbundet trokeiskt versmått. — O. Sylwan. Till Utile Dulcis historia. — O. Sylwan. Ett bref från Tegnér. — R. G. B[erg]. Smärre meddelanden. — I. Collijn. Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1906.

Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet. H. 131—132. Stockh. 8:o. Medl.-afgift 5 kr. för år.

H. 131. Svenska böner från medeltiden. Utg. af R. Geete. H. 1. — H. 132. Upplands lagmansdombok 1490—1494. Utg. af K. H. Karlsson. — Årsmöte med Bilaga.

Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet. Upps. 8:o. Medl.-afgift 5 kr. för år.

1: 28. Samlaren. Årg. 28. — 17: 10. L. Bygdén. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 12. — 21: 1. Lejonkulans dramer utg. af E. Ljunggren o. C. Polack. 1. Lykkoprijs.

Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. 78—79. Hfors. 8:o. Medl.-afgift 5 fmk. för år.

78. Förhandlingar och uppsatser. 20 (1906). — 79. H. Vendell. Ordbok över de östsvenska dialekterna. H. 4.

BOER, R. C. Die Dichtungen von dem Kampfe im Rosengarten.
Ark. f. nord. filol., Bd 24, s. 103—155, 260—291.

BOHLIN, G. A. Fragment af en ny runsten, funnen i Hools kyrka, Elfsborgs län.
Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 6/7, s. 101—107.

BRATE, E. Östergötlands runinskrifter.
Meddel. fr. Östergötlands fornm.-fören., 1907, s. 33—35.

BUGGE, S. Om nordiske Folkenavne hos Jordanes. Optegnelser.
Fornvännen, Årg. 2, s. 98—101. — Med »Anmärkningar» af L. Fr. Läffler, ibid., s. 102—112.

Böner, Svenska, från medeltiden. Utg. af R. Geete. H. 1. Stockh. 8:o. 192 s. Pr. i bokh. 3 kr.
Samlingar utg. af Sv. Fornskr.-sällsk., H. 131.

BÖÖK, F. Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809. Ak. afh. Lund. Stockh. 8:o. xv, 497 s. Pr. 8,50 kr.

CASTRÉN, G. Stormaktstidens diktning. Studier. Stockh.-Hfors. 8:o. 220 s. Pr. 4 kr., resp. 4,75 fmk.

—— Några dikter från Stormaktstiden.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 78 (*Förh. o. upps.*, 20), s. 375—397. — Behandlar o. aftrycker dikter af Daniel Achrelius, Urban Hiärne, Lucidor, J. Paulinus-Lillienstedt.

Dramer, Lejonkulans, utgifna af E. Ljunggren och C. Polack. 1. Lykkoprijs. Upps. 8:o. 53 s.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 21: 1.

FORSBERG, HJ. o. H. H. HENRIKZ. Lärobok i svensk litteraturhistoria. Stockh. 8:o. 80 s., 65 portr. Pr. 1 kr.

FRIESEN, O. v. Två småländska runstenar.
Meddel. fr. Norra Smålands fornm.-fören., 1907, s. 3—21.

HALLSTRÖM, G. Hällristningar i norra Skandinavien.
Ymer, Årg. 27, s. 211—217.

—— Nordskandinaviska hällristningar.
Fornvännen, Årg. 2, s. 160—189.

HULTIN, A. Finlands litteratur under frihetstiden. 1906.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 62, s. 234—241, af M. G. Schybergson.

JENSEN, A. Sverige i ryska folkpoesien.
Nord. tidskr., 1907, s. 100—110.

JÓNSSON, J. Ragnar loðbrók og ætt hans.
Ark. f. nord. filol., Bd 23, s. 264—279.

LAGERBORG, R. Vår äldsta konstdiktning.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 78 (*Förh. o. upps.*, 20), s. 57—111.

LÄFFLER, L. Fr. Om Sparlösastenen, dess två runinskrifter och dess bildfält.
Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 6/7, s. 81—100.

Nationallitteratur, Sveriges. 1500—1900. Utg. af H. Schück o. R. G:son Berg. Stockh.: Bonnier. 8:o. Pr. 2 kr. för del.

6 1700-talets prosaförfattare. Utg. af H. Schück. — 23. Per Hallström. Erik Axel Karlfeldt. Utg. af Fr. Böök.

NOREEN, A. o. E. MEYER. Valda stycken av svenska författare 1526—

1732. Med anmärkningar och ordlista utgivna. Uppl. 2. Stockh. 8:o. viii, 307 s. Pr. 4,75 kr.

Prosaförfattare, 1700-talets. Mörk. Dalin. Linné. Lagerbring. Kellgren. Thorild. Leopold. Ehrensvärd. Lehnberg. Gustaf III. Rosenstein. Utg. af H. Schück. [Med litteraturhist. inledn.] Stockh. 8:o. 353 s.
Sveriges nationallitteratur, 6.

SCHÜCK, H. Die Anfänge der neuskandinavischen Literatur.
Internat. Wochenschrift f. Wiss., Kunst u. Technik, Jahrg. 1, s. 336—341, 377—388.

—— Folknamnet Geatas i den fornengelska dikten Beowulf. Progr. Upps. 8:o. 45 s.
I *Upps. univ. årsskr.,* 1907.

—— Studier i Ynglingatal. [3.] Progr. Upps. 8:o. S. 91—135.
I *Upps. univ. årsskr.,* 1907.

Stadga af år 1443 för Vadstena klosters ekonomi. Efter en Upsala-handskrift utg. af R. Geete. Stockh. 8:o.
Bilaga t. *Sv. fornskr.-sällsk:ts årsmöte,* 1907. S. 153—172.

STEFFEN, R. Svensk litteraturhistoria för den högre elementarundervisningen. Uppl. 1—2. Stockh. 8:o. 270 s. Pr. 2,75 kr.

—— Översikt av svenska litteraturen. På grundvalen av Bjursten-Friesens läsebok omarbetad. Del 2, 4, 5. Stockh. 8:o. 390, 297, 327 s. Pr. 3,50 + 3 + 3 kr.
Anm. i *Tidskr. utg. af Pedagog. fören. i Finl.,* 44, s. 124 ff., af E. L[agu]s.

SYLWAN, O. Till Utile Dulcis historia.
Samlaren, Årg. 28, s. 230—241.

Synodalakter, Svenska, efter 1500-talets ingång. Samlade och utgifna af H. Lundström. H. 4—5. Upps. 8:o. S. 273—464. Pr. i bokh. 4 kr.
Skrifter utg. af Kyrkohist. fören., 2: 3.

SÖDERBERG, S. o. E. BRATE. Ölands runinskrifter granskade och tolkade. H. 2. Stockh. 4:o. S. 89—150, pl. 18—38, 1 karta. Pr. 4,50 kr.

SÖDERMAN, S. Alfred de Musset i Sverige.
I förf:ns *Bilder och gestalter.* S. 188—199.

Tänkebok, Jönköpings stads. Utgifven af A. Ramm. S. 1—48.
I: *Meddel. fr. Norra Smålands fornm.-fören.,* 1907.

Upplands lagmansdombok 1490—1494. Efter en Uppsala-handskrift utg. af K. H. Karlsson. Stockh. 8:o. xiii, 138 s. Pr. i bokh. 2,25 kr.
Samlingar utg. af Sv. fornskr.-sällsk., H. 132.

WARBURG, K. Svensk litteraturhistoria i sammandrag. Lärobok för skolor och självstudium. Uppl. 7. Stockh. 8:o. 172 s. Pr. inb. 2 kr.

WARBURG, K. o. H. ODHNER, Svensk litteraturhistoria för folkhögskolor. Uppl. 6. Stockh. 8:o. 50 s. Pr. 75 öre.

VASENIUS, V. Översikt af Finlands litteraturhistoria för skolor och självstudium. Uppl. 2. Hfors. 8:o. 90 s. Pr. 1,50 fmk.

VETTERLUND, F. Från nyromantikens dagar. Stockh. 8:o. 126 s.
Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 305, af R. G:SON BERG; i *Nord. tidskr.*, 1907, s. 376 ff. af A. MÖLLER.

—— Drag ur Amalia v. Helvigs litterära förbindelser med Sverige.
I förf:ns *Från nyromantikens dagar.* S. 38—62. — Förut i *Nord. tidskr.*, 1903, s. 27—37.

Visbok, Kungl. bibliotekets, i 8:o. Utg. af Ad. NOREEN o. J. A. LUNDELL. H. 2. Upps. 8:o. S. 107—269.
Sv. landsm., H. 98. — Äfven *Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk.*, 7:6.

Vitterhet, Svensk, för skola och hem. Hfors. 8:o. Pr. 1,10 fmk. för häfte.
H. 4. Frihetstiden. Utg. af E. LAGUS. 101 s. — H. 9. Författare med frändskap till göter och fosforister. Utg. af E. LAGERBLAD. 101 s., 2 pl.

WRANGEL, E. Brinkman och Tegnér. En förtrolig brefväxling. 1906.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 63, s. 100 ff., af A. HULTIN; i *Sv. dagbl.*, Nr 27, af J. MORTENSEN.

B. Särskilda författare.

ACHRELIUS, DANIEL.

Se: CASTRÉN, G. Några dikter från Stormaktstiden. Afd. 6 I A.

ALMQUIST, C. J. L.

ADELBORG, G. O. Något om C. J. L. Almquist som skildrare.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 292.

ATTERBOM.

Atterboms bref till Euphrosyne. Utg. af J. MJÖBERG. 1906.
Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 191, af R. G:SON BERG.

VETTERLUND, F. Atterboms barndomsår.
I förf:ns *Från nyromantikens dagar.* S. 1—37.

—— Atterbom och Hauch. Några bref.
Ibid. S. 87—114. — Förut i *Studier tillägn. Henrik Schück.* S. 81—92.

AXEHIÄLM, JOHAN.

LINDROTH, HJ. En återupptäckt handskrift af Johan Axehiälm.
Samlaren, Årg. 28, s. 206—217.

BELLMAN.

FRIEDRICH, P. Der schwedische Anacreon (C. M. Bellman). Berl. 8:o. 31 s., 1 portr. Pr. 50 Pf.
Moderne Essays zur Kunst, Litteratur u. Wiss., herausgeg. v. H. LANDSBERG, 57.

BIRGITTA.

KROGH-TONNING, K. Die heilige Brigitta von Schweden. Kempten-München. 8:o. viii, 142 s. Pr. 4 Rmk.

Sammlung illustrierter Heiligenleben, 5. — Anm. i *Nord. tidskr.*, 1907, s. 512 ff. af K. MOLTESEN: Klosterlitteratur.

NORLIND, T. Vadstena klosters veckoritual.

Samlaren, Årg. 28, s. 1—31.

BÖRJESSON, JOH.

DAHLGREN, LOTTEN. Joh. Börjesson. Ett blad ur den svenska dramatikens historia.

Ord o. bild, Årg. 16, s. 31—44.

CYGNÆUS, FREDRIK.

HULTIN, A. Fredrik Cygnæus som litterär kritiker.

Finsk tidskr., T. 62, s. 255—294.

DAHLGREN, F. A.

DAHLGREN, LOTTEN. Tvenne värmländska diktare.

Småhemmens kalender, Årg. 4, s. 53—62.

DAHLSTIERNA, GUNNO.

HESSELMAN, B. Giöta Kiämpa-Wisa. En språk-estetisk undersökning.

Språk o. stil, Årg. 7, s. 201—236.

DALIN.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 65—143. Afd. 6 I A.

EHRENSVÄRD, CARL AUGUST.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 281—295. Afd. 6 I A.

FLYGARE-CARLÉN, EMILIE.

MARCUS, C. D. Emilie Flygare-Carlén.

Bonniers månadshäften, 1907, s. 570—574.

FRANZÉN.

ROOS, ANNA MARIA. Franzén och Sophie Choræus. Några bref meddelade.

Nord. tidskr., 1907, s. 434—448.

GADH, HEMING.

HJELMQVIST, TH. Till Heming Gadhs bref.

Ark. f. nord. filol., Bd 23, s. 337—357.

GEIJER.

BERG, R. G:SON. Geijers Nyårsdikt.

I *Sv. dagbl.*, Nr 171.

BLANCK, A. Hans Järta genom Geijer erbjuden en statsrådsplats 1829.

Hist. tidskr, Årg. 27, s. 44—52.

—— Erik Gustaf Geijers reseanteckningar från England utgifna.

Samlaren, Årg. 28, s. 33—111.

Blanck, A. En okänd dikt af Erik Gustaf Geijer. [Meddel. af] A. B—ck.
Ups. nya tidn:s julnr, s. 8.

Dahlgren, Lotten. Tvenne värmländska diktare.
Småhemmens kalender, Årg. 4, s. 53—62.

Montgoméry, Malla. Åter i Uppsala 1826—1830. Ur Malla Montgomérys anteckningar meddelade af M. G[randinson].
Nord. tidskr., 1907, s. 245—264.

Wahlström, Lydia. Erik Gustaf Geijer. En lefnadsteckning. Stockh. 8:o. 339 s., 9 pl. Pr. 3,50 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 347, af C. Hallendorff.

Vetterlund, F. En episod efter Geijers »affall».
I förf:ns *Från nyromantikens dagar*. S. 63—85. — Förut i *Nornan*, Årg. 31, s. 42—55.

GUSTAF III.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 325—331. Afd. 6 I A.

GYLLENBORG, KARL.

Svenska sprätthöken. Komedi uti 5 akter. Ny uppl., ombesörjd af J. A. Lundell. Stockh. 8:o. 99 s. Pr. 1 kr.
För skola och hem, 27.

HEDVIG ELISABETH CHARLOTTA.

Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, öfversatt och utgifven af Carl Carlsson Bonde. 3 (1789—1792). Stockh. 8:o. xvi, 586 s., 1 portr. Pr. 7,50 kr.
Anm. jämte del 2 i *Histor. tidskr.*, Årg. 27, Öfversikter o. granskn., s. 56—63, af [T.] H[öjer].

HIÄRNE, URBAN.

Se: Castrén, G. Några dikter från Stormaktstiden. Afd. 6 I A.

HWASSER, ISRAEL.

Heinricius, G. Israel Hwasser och Finland.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 78 (*Förh. o. upps.*, 20), s. 225—313.

IHRE, JOHAN.

Lindroth, Hj. Johan Ihre. Ett 200-årsminne.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 62.

JOHANSSON, LARS [LUCIDOR].

Se: Castrén, G. Några dikter från Stormaktstiden. Afd. 6 I A.

KATHARINA ULFSDOTTER.

Höjer, T. Ett vittnesmål af den heliga Katarina af Sverige om Urban VI:s val 1378. [Undert.:] H.
Histor. tidskr., Årg. 27, s. 41—44.

KELLGREN.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 177—214. Afd. 6 1 A.

EK, S. Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten från och med år 1790.
Samlaren, Årg. 28, s. 174—205.

ROSENSTEIN, N. v. Johan Henrik Kellgrens lefverne.
1700-talets prosaförfattare, s. 333—353.

KERNELL, PER ULRIK.

JOHANSSON, KLARA. Den romantiske studenten. Randteckningar till litteraturhistorien.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 561—575.

LAGERBRING, SVEN.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 145—151. Afd. 6 I A.

HANZÉN, J. Ur Sven Lagerbrings bref. Några anteckningar i anledning af 200-årsminnet. [Undert.:] Hzn.
I *Sv. dagbl.*, Nr 54.

Skrifter och bref. Utg. af L. WEIBULL. Lund. 8:o. 171 s., 1 portr. Pr. 3 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 81, af Hzn [ɔ: J. HANZÉN].

LEHNBERG, MAGNUS.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 297—323. Afd. 6 I A.

LEOPOLD.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 215—237. Afd. 6 I A.

LEVERTIN, O.

BÖÖK, FR. Levertin som novellist.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 183—187.

HASSELBLATT, E. Oscar Levertin.
Finsk tidskr., T. 62, s. 23—38. — Äfven i *Samtiden*, Aarg. 8, s. 77—91.

MAURY, L. Linné-Levertin.
I *Revue bleue*, 8/6 1907.

MÖLLER, A. Oscar Levertin.
Tilskueren, Aarg. 24, s. 37—48.

SPRENGEL, D. Oscar Levertin. En skiss. Stockh. 8:o. 117 s., 6 pl. Pr. 1,50 kr.
Svenskar, 4. — Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 288, af J. LANDQUIST.

SÖDERMAN, S. Oscar Levertins poesi. 1—2.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 345, 348.

LILLIENSTEDT, JOHAN.

Se: CASTRÉN, G. Några dikter från Stormaktstiden. Afd. 6 I A.

LING.

BÅÅTH-HOLMBERG, CECILIA. P. H. Ling.
Småhemmens kalender, Årg. 4, s. 26—33.

WESTERBLAD, C. A. Ling. Hans betydelse och hans verk. En vägledande framställning. Stockh. 8:o. 42 s., 1 portr. Pr. 75 öre.

LINNÉ, CARL VON[1].

HULTH, J. M. Bibliographia Linnaeana. Matériaux pour servir à une bibliographie Linnéenne. [Utg af] Kungl. Vetenskaps societeten i Upsala. P. 1: Livr. 1. Upps.-Berlin. 8:o. 170 s., pl. 1—3, 5—9, 11. Pr. 10 kr.

Denna första del, som förtecknar Linnés tryckta arbeten t. o. m. år 1906, utkom först tryckt som manuskript i en upplaga af 300 ex., afsedd för utdelning vid Linnéfesten i Uppsala den 23 maj 1907. — Anm. i *Revue des bibliothèques*, Ann. 18, No 7/9, af L. D[OREZ]; i *Englers Botan. Jahrbücher*, Bd 41, S. 16; i *Le bibliographe moderne*, T. 11, p. 396 f., af B. L[UNDSTEDT]; i *Mitteil. z. Gesch. d. Med. u. Naturwiss.*, Bd 7, S. 34 f., af H. WINKLER.

JUNK, W. Carl v. Linné und seine Bedeutung für die Bibliographie. Festschrift. Berl. 8:o. 19 s.

WOODWARD, B. B. A catalogue of the works of Linnæus preserved in the libraries of the British Museum (Bloomsbury) and the British Museum (Natural history) (South Kensington). London. 8:o. 27 s.

Bref och skrifvelser af och till CARL VON LINNÉ med understöd af Svenska staten utg. af Upsala universitet. Afd. 1: Del 1. Skrifvelser till offentliga myndigheter och till Kungl. Vetenskapssocieteten i Upsala utg. och med upplysande noter försedda af TH. M. FRIES. Ups.-Stockh. 8:o. iii, 347 s. Pr. 5 kr.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 153—175. Afd. 6 I A.

BRAUN, S. Linnés Persönlichkeit. Festrede.
Zeitschr. f. Garten- u. Blumenkunde, Jahrg. 56, s. 282—288.

BUSCHAN, G. Aus Linnés Jugend-Zeit. Vortrag.
I *Medizinische Klinik*, 1907, Nr. 23.

DRUDE, O. Carl v. Linné, sein Leben und Wirken. Vortrag.
Sitz-ber. u. Abhandl. der Naturwiss. Gesellsch. Isis, Jahrg. 1907, s. 26—44.

ERIKSON, J. Carl Linnæus. »Botanisternas furste». Stockh. 8:o. 104 s., 1 portr., ill. Pr. 75 öre.

FEHR, I. Karl von Linné.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 243—282.

—— Karl von Linné. En lefnadsteckning. Stockh. 8:o. 43 s., 2 pl. Pr. 1 kr.

FORSSTRAND, C. Linnéminnen.
Bonniers månadshäften, 1907, s. 341—352.

FRIES, R. E. Carl von Linné. Zum Andenken an die 200-ste Wiederkehr seines Geburtstages.
Botanische Jahrbücher herausgeg. v. A. ENGLER, Bd 41, s. 1—54.

[1] I denna bibliografi har endast en del af de arbeten kunnat upptagas, som offentliggjordes med anledning af 200-årsfirandet af Linnés födelse vid Uppsala universitet och i Stockholm den 23—25 maj 1907. Särskildt afseende har fästs vid rent biografiska böcker och uppsatser; för öfriga arbeten hänvisas till den kommande delen 3 af J. M. Hulths Bibliographia Linnæana.

FRIES, R. E. Linné. Stockh. 8:o. 63 s. Pr. 75 öre.
De största märkesmännen, 4.

—— Carl von Linné. Ett 200-årsminne.
I *Ups. nya tidn.*, Nr 3582.

ELFVING, FR. Carl von Linné. Ett tvåhundraårsminne.
Finsk tidskr., T. 62, s. 337—354, och i: *Öfversigt af Finska vet.-societetens förhandlingar*, 44.

HEILBORN, A. Zum Gedächtnis Karl von Linnés.
Gartenlaube, 1907, s. 437—440.

HESSELMAN, H. Carl von Linné 23/5 1707—23/5 1907. Ett tvåhundraårsminne.
Skogsvårdsfören. tidskr., 1907, s. 225—238.

HILLHOUSE, W. Linnaeus, 1707—1778.
Proceedings of the Birmingham nat. hist. a. philos. soc., Vol. 12: N:o 2, s. 1—16.

HULTH, J. M. Till blomsterfurstens minne.
I *Idun*, Årg. 20, Nr 21.

HULTIN, A. Linnés lärjungar i Finland.
Finsk tidskr., T. 62, s. 355—375.

LEVERTIN, O. Carl von Linné. Stockh. 8:o. 108 s., 9 pl. Pr. 1,50 kr.
Svenskar, 1.

—— Carl von Linné. 1906.
Anm. i *Ord o. bild*, Årg. 16, s. 286—289, af J. MORTENSEN: Oscar Levertins bok om Linné.

LINDFORS, A. O. Några Linné-studier. Upps. 8:o. 59 s. Pr. 1 kr.

LINDMAN, C. A. M. Linnés naturforskning.
Nord. tidskr., 1907, s. 307—319.

—— Carl von Linné. En minnesteckning. Upps. 8:o. 89 s., 1 portr. Pr. 60 öre.
Heimdals småskrifter, 1.

MAURY, L. Linné-Levertin.
I *Revue bleue*, 8/6 1907.

MEYER, W. Linnés Religiosität und »Nemesis divina».
Natur u. Offenbarung, Bd 53, s. 321—327.

OLDEN, O. F. Karl von Linné. 23de mai 1707 — 10de jan. 1778.
For kirke og kultur, Bd 14, s. 321—325.

PUTNAM, E. K. Linné and the love for nature.
The popular science monthly, Vol. 71, s. 318—324.

SCHAUMANN, G. Ett minne af Linné och hans förhållande till Kalm.
Finsk tidskr., T. 62, s. 372—375.

SCHWEDER, G. Karl von Linné. Gedächtnisrede.
Korrespondenzblatt des Naturforscher-Ver. zu Riga, 50, s. 29—42.

SERNANDER, R. Carl von Linné.
I *Upsala nya tidn.*, Nr 3581.

WAGNER, A. Die Stellung Linnés in der Wissenschaft einst und jetzt.
Kosmos, Bd 4, s. 129—133.

WESTLING, K. A. Linnés ställning till kristendomen. Några reflexioner med anledning av Linnés tvåhundraårsminne. Göteb. 8:o. 36 s. Pr. 40 öre.

WIESNER, I. Hammarby. Linnés Landsitz.
Österreich. Rundschau, Bd 7, s. 329—339.

WILLE, N. Carl von Linné. 23de Mai 1707—10de Januari 1778.
Olika uppsatser under ofvanstående titel i: *Samtiden*, Aarg. 8., s. 273—283; *Norskt mag. f. lægevid.*, 1907, Nr 6; *Tidsskrift for Kemi, Farmaci og Terapi*, Aarg. 4, s. 145—160.

—— En Linnérelikvie.
Nord. tidskr., 1907, s. 157—166.

WINKLER, H. Carl von Linné. Zur 200-jährigen Wiederkehr seines Geburtstages am 23. Mai.
Aus der Natur, Jahrg. 3, s. 135—142.

WITTROCK, V. B. Några ord om Linné och hans betydelse för den botaniska vetenskapen.
Acta horti Bergiani, Bd 4, Nr 1, s. 1—32.

MÖRK, JAKOB HENRIK.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 17—63. Afd. 6 I A.

NYBLOM, C. R.

BERG, R. G:SON. Till Carl Rupert Nybloms sjuttiofemårsdag.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 177—180.

FORSSTRAND, C. Carl Rupert Nyblom †. [Undert.:] C. F.
I *Sv. dagbl.*, Nr 145.

WARBURG, K. Carl Rupert Nyblom.
Svea, Årg. 64, s. 178—184.

OSCAR II.

FALLSTRÖM, D. Konung Oscar som diktare.
I *Svenska dagbl.*, Nr 335.

LANGGUTH, A. König Oscar als Dichter. Eine literarische Würdigung.
I *Vossische Zeitung*, 1907, Nr 519.

OXENSTIERNA, AXEL.

SONDÉN, P. Rikskansleren Axel Oxenstiernas brefväxling.
Se ofvan Afd. 1.

PETREIUS, PETRUS.

JENSEN, A. Sveriges första litterära bekantskap med Ryssland. [Petreii Regni muschovitici sciographia 1615.]
I *Ups. nya tidn.*, Nr 3718.

QVANTEN, EMIL v.

Rein, Th. Emil v. Qvanten som politiker.
Finsk tidskr., T. 62, s. 144—151.

ROSENSTEIN, NILS von.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 333—353. Afd. 6 I A.

RUNEBERG.

Söderhjelm, W. Johan Ludvig Runeberg. 1904—06.
Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 7, af G. Castrén: Werner Söderhjelms Runebergsbiografi; i *Finsk tidskr.*, T. 62, s. 419—433, af O. Sylwan.

—— Källorna till Kung Fjalar.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 78 (*Förh. o. upps.*, 20), s. 21—56.

RYDBERG, VIKTOR.

Läffler, L. Fr. En hittills otryckt dikt av Viktor Rydberg.
Språk o. stil, Årg. 7, s. 108—115.

Millqvist, V. Hur Viktor Rydberg blef hedersledamot af Smålands nation. En pikant interiör från 1880-talets Uppsala.
Julkvällen, 1907, s. 19 f.

Mjöberg, J. Rydbergs dikt Längtan. En stilstudie.
Språk o. stil, Årg. 7, s. 85—107.

SCHARTAU, HENRIC.

Söderblom, N. Henric Schartau.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 513—527.

SNELLMAN.

Bref växlade mellan Johan Jakob Tengström och Johan Vilhelm Snellman åren 1843—1849.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 78 (*Förh. o. upps.*, 20), s. 112—224.

TEGNÉR.

Stenhagen, A. »Ros i runa».
Språk o. stil, Årg. 7, s. 166 f.

Stjernkrantz, K. Esaias Tegnér. Biskopsvalet. Stiftsstyrelsen från Lund. Litterärpsykologiska grundlinjer. Ak. afh. Lund. 8:o. 129 s.

Sylwan, O. Ett bref från Tegnér meddeladt.
Samlaren, Årg. 28, s. 242—244.

THORILD.

Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 239—279. Afd. 6 I A.

TRIEWALD, SAMUEL.

Lamm, M. Samuel Triewalds lif och diktning.
Samlaren, Årg. 28, s. 112—173.

TÖRNGREN, ANDERS.
Se: *Prosaförfattare*, 1700-talets. S. 17—63. Afd. 6 I A.

WECKSELL, J. J.
Mörne, A. Josef Julius Wecksell.
Finsk tidskr., T. 63, s. 107—128.

WENNERBERG, GUNNAR.
Forsstrand, C. Gunnar Wennerberg och Uppsala. [Undert.:] C. F.
I *Sv. dagbl.*, Nr 57.

II. Våra dagars författare.

A. Allmänt.

BÖÖK, FR. Den svenska dikten under Oscar II:s sista decennium.
I *Sv. dagbl.*, Nr 339.

FOGELQVIST, T. Ungsvensk lyrik.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 493—504. — Anmälningar af bl. a. Agrell, Kléen, Österling.

GARLING-PALMÉR, SIGNE. Vår litteratur inför fransk publik och kritik.
Varia, Årg. 10, s. 451—461.

HALLENDORFF, C. Ur nutida svensk häfdateckning.
Varia, Årg. 10, s. 544—548.

HEDÉN, E. Nyare diktböcker.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 614—622. Anmälningar af bl. a. Ola Hansson, Karlfeldt, Österling.

LANDQUIST, J. Svensk historisk och modern skildringskonst.
Ord o. bild, Årg. 16, s. 118—126. — Innehåller anmälningar af arbeten af bl. a. Strindberg, Lundegård, Berger.

—— Nya svenska berättelser.
Ibid., Årg. 16, s. 553—560. — Recensioner af bl. a. arbeten af K. E. Forsslund, G. Hellström, H. Öberg.

Schwedischer Brief. [Undert.:] Valfyr.
Das literar. Echo, Jahrg. 9, sp. 690—693. — Öfversikt öfver den moderna svenska diktningen under året.

VETTERLUND, F. Svensk Nutidslyrik.
Tilskueren, Aarg. 24, s. 895—910.

B. Särskilda författare.

GEIJERSTAM, G. af.
Böckel, Fr. Gustaf af Geijerstam.
Beil. z. Allg. Zeitung, 1907, H. 35, s. 724—734.

HALLSTRÖM, PER.

Per Hallström. Utg. af Fr. Böök. [Med litteraturhist. inledn.] Stockh. 8:o. S. 247—303.

I *Sveriges nationallitteratur*, 23.

HEIDENSTAM, VERNER v.

Landqvist, J. Heidenstam i Bjälboarfvet.

Ord o. bild, Årg. 16, s. 664—668.

KARLFELDT, ERIK AXEL.

Erik Axel Karlfeldt. Utg. af Fr. Böök. [Med litteraturhist. inledn.] Stockh. 8:o. S. 1—245.

I *Sveriges nationallitteratur*, 23.

KEY, ELLEN.

Krieg, M. Ellen Key.

Nord u. Süd, Bd. 123, s. 373—386.

LAGERLÖF, SELMA.

Ackerknecht, E. Selma Lagerlöf.

Westermanns Monatshefte, 1907, s. 563—570.

Benzmann, H. Selma Lagerlöf.

Schlesw.-holst. Rundschau, Jahrg. 2, s. 263—268.

Havemann, J. Selma Lagerlöf.

Eckart, Jahrg. 1, s. 352—368.

STRINDBERG.

Esswein, H. August Strindberg. Ein psychologischer Versuch. München: Piper & Co. 1907. 8:o. 66 s.

Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 191, af S. Belfrage.

Poppenberg, F. Der sibyllinische Impressionist.

I *National-Zeitung*, 1907, Nr 17: Sonntags Beil.

Rahmer, S. August Strindberg, eine pathologische Studie. München. 8:o. 43 s.

Grenzfragen der Literatur u. Medizin, herausgeg. v. S. Rahmer, H. 6.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. af B. Hesselman, O. Östergren, R. G:son Berg. Årg. 7. Stockh.-Upps. 8:o. 255 s. Pr. för årg. 4 kr.

B. Risberg. Ordet »Bält, Bälten» i svensk poesi. — H. Geijer. Dialektala ortnamns upptagande i riksspråket. — E. Olson. Några ord med bet. »slå dank». — Smärre bidrag. — J. Mjöberg. Rydbergs dikt Längtan. — L. Fr. Läffler. En hittills otryckt dikt av Viktor Rydberg. — Th. Hjelmqvist. Krit. anmärkningar till editioner af nysv. texter. — G. A. Tiselius. Familje- o. firmabeteckningarna på -s. — Smärre bidrag. — A. Ulrich. Ord o. uttryck från tal- och skriftspråk i Kungl. Svea Hovrätt. — S. Lampa. Kritiska anmärkningar till Risbergs metrik. — A. Åkerblom. Till frågan om rytmiken i sv. efterbildningar af

dróttkvædr háttr o. hrynhenda. — J. Nordlander. Om lag o. lagman i ortnamn. — B. Hesselman. Giöta Kiämpa-Wisa. — R. G:son Berg. Anteckningar om pentametern i svenskan. 1—2. — Smärre bidrag.

BERG, R. G:son. Anteckningar om pentametern i svenskan. 1—2.
Språk o. stil, Årg. 7, s. 237—242.

FRIESEN, O. v. En gammalsvensk dikt med regelbundet trokeiskt versmått.
Samlaren, Årg. 28, s. 218—229.

LAMPA, S. Versarterna i Olaus Petris psalmbok (1536).
Kult o. konst, 1907, s. 12—28, 219—230. — Forts. fr. föreg. årg., s. 161—173.

MJÖBERG, J. Rydbergs dikt Längtan. En stilstudie.
Språk o. stil, Årg. 7, s. 85—107.

NOREEN, A. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 9—10 = Bd 1:5, 2:1. Lund 8:o. S. 469—579, 1—128. Pr. 2 + 1,75 kr.

RISBERG, B. Den svenska versens teori. Prosodiska och metriska undersökningar. Afd. 2. Metrik. Stockh. 8:o. S. 77—259. Pr. 3,50 kr.
Anm. i *Språk o. stil,* Årg. 7, s. 184—192, af S. Lampa: Några kritiska anmärkningar till B. Risbergs metrik.

—— Ordet »Bält, Bälten» i svensk poesi.
Språk o. stil, Årg. 7, s. 1—12.

SCHÜCK, H. Svensk stil.
I *Aftonbladet,* Nr 10.

ÅKERBLOM, A. Till frågan om rytmiken i svenska efterbildningar av dróttkvædr háttr och hrynhenda.
Språk o. stil, Årg. 7, s. 193—197.

8. Folklore, Mytologi o. d.

Landsmål, Svenska, och svenskt folklif. Tidskrift utg. på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom J. A. Lundell. H. 95—98 = 1907: H. 1—4. Stockh. 8:o. Pr. för årg. 5,25 kr.

H. 95. E. Storckenfeldt. Västgöta-sägner. — G. Danell. Nuckömålets »fyra». — J. Sahlgren. Om sv. apiko-gingivaler. — G. Kallstenius. Värml. bärgslagsmålets formlära. — J. Boethius. Oremålets ställning inom dalmålet. — E. A. Zetterqvist. Minnen från Gärdslösa. — — H. 96. H. & E. [o: Hilda Lundell o. Elise Zetterqvist]. Folkminnen. S. 373—532. — — H. 97. N. Andersson. Skånska melodier. S. 133—244. — — H. 98. Kungl. bibliotekets visbok i 8:o. Utg. af Ad. Noreen och J. A. Lundell. S. 107—269.

AMBROSIANI, S. Odinskultens härkomst. Stockh.: Cederquist. 8:o 44. s. Pr. 1 kr.

FLENTZBERG, A. Föreställning om älfvorna.
Fataburen, Årg. 1907, s. 7—17.

HAMMARSTEDT, N. E. Striden om vegetationsstången.
Fataburen, Årg. 1907, s. 103—198.

LAMPA, S. Anteckningar rörande äldre bygdelif i Västergötland. 1.
Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 6/7, s. 57—77.

LUNDELL, J. A. Norrländska sagor, för trycket ordnade. Upps. 8:o. 48 s. Pr. 50 öre.
Småskrifter utg. af Norrländska studenters folkbildningsfören., 6.

MEYER, R. M. Beiträge zur altgermanischen Mythologie.
Ark. f. nord. filol., Bd. 23, s. 245—256.

STORCKENFELDT, E. Västgöta-sägner.
I *Sv. landsm.*, H. 95.

SYDOW, C. W. v. Studier i Finnsägner och besläktade byggmästarsägner.
Fataburen, Årg. 1907, s. 65—79, 199—218.

Af Svenska Litteratursällskapet utgifna Skrifter.

1880/81.

1: 1. Samlaren. 1: 1—2. Pris i bokh. 3 kr.; 2 kr.
2: 1. Dagboks-anteckningar af J. G. Oxenstjerna. 1. Pris i bokh. 2 kr.
3: 1. Ur en Antecknares samlingar. Sidd. 1—64.

1881/82.

1: 2. Samlaren. 2: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 1,50.
2: 2. Dagboks-anteckningar af J. G. Oxenstjerna. 2. Pris i bokh. 3 kr.
4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. Pris i bokh. 2 kr.
3: 2. Ur en Antecknares samlingar. Sidd. 66—192.

1882/83.

1: 3. Samlaren. 3. Pris i bokh. 2 kr. (Fullständig i ett häfte.)
3: 3. Ur en Antecknares samlingar (slutet). Pris i bokh. kompl. 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin. 1—2. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883/84.

1: 4. Samlaren. 4: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 2,50.
6: 1. G. Benzelstjernas Censorsjournal. 1. Pris i bokh. 2 kr.
7: 1: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 1. Harald Oluffsons Visbok. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884/85.

1: 5. Samlaren. 5. Pris i bokh. 3 kr. (Fullständig i ett häfte.)
6: 2—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal. 2—3. Pris i bokh. 2 kr.; 1 kr.
1500- och 1600-talens Visböcker:
7: 1: 2. 1. Harald Oluffsons Visbok. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
7: 2: 1. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 1. Pris i bokh. 2 kr.

1885/86.

1: 6. Samlaren. 6: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 2 kr.
7: 2: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8: 1. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 1.
9: 1. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 1.

1886.

1: 7. Samlaren. 7. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8: 2. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 2.
9: 2. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 2.

1887.

1: 8. Samlaren. 8. Pris i bokh. 4 kr.
8: 3. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 3.
7: 2:3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 3 (sluthäfte). Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren. 9. Pris i bokh. 4 kr.
8: 4. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 4.
9: 3. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 3.

1889.

1: 10. Samlaren. 10. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10: 1. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 1 (1481—1501). Ej i bokhandeln.
7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 3. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1—2. Skrifter från Reformationstiden. 1—2. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren. 11. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10: 2. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 2 (1504—1518). Ej i bokhandeln.
9: 4. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 4.
12: 1. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 1. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

1: 12. Samlaren. 12. Pris i bokh. 4 kr.
10: 3. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 3 (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9: 5. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 5.

1892.

1: 13. Samlaren. 13. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10: 4. Sveriges bibliograf 1481—1600. H. 4 (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12: 2. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 2. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9: 6. Personregister till Bref rörande Nya Skolans historia. Pris i bokh. komplett 5 kr. 75 öre.

1893.

1: 14. Samlaren. 14. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Lars Wivallius. Hans lif och diktning. Af H. Schück. 1. Pris i bokh. 6. kr.
1: Extrah. Samlaren. Extrahäfte. Fris i bokh. 3 kr.
11: 3—4. Skrifter från Reformationstiden. 3—4. Pris i bokh. 3 kr.; 1 kr.

1894.

1: 15. Samlaren. 15. Pris i bokh. 4 kr.
14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.
12: 3. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 3. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

1: 16. Samlaren. 16. Pris i bokh. 4 kr.
18: 2. Lars Wivallius. 2. Pris i bokh. 2 kr.

1896.

1: 17. Samlaren. 17. Pris i bokh. 5 kr.
15: 1. Johan Wellander. Litteraturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern. Af O. Levertin. 1. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1897.

1: 18. Samlaren. 18. Pris i bokh. 5 kr.
7: 4. 1500- och 1600-talens Visböcker. 4. Pär Brahes Visbok. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre
16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1898.

1: 19. Samlaren. 19. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
15: 2. Johan Wellander. 2. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
17: 1. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Af L. Bygden. H. 1.
11: 5-7. Skrifter från Reformationstiden. 5—7. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre; 1 kr.; 2 kr. 50 öre.

1899.

1: 20. Samlaren. 20. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 2. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 2.
18: 1. Ur Hans Järtas litterära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. Brinkman. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
19: 1. Thomas Thorilds bref. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1900.

1: 21. Samlaren. 21. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 3. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 3.
18: 2. Ur Hans Järtas litterära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. Brinkman. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
19: 2. Thomas Thorilds bref. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1901.

1: 22. Samlaren. 22. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
7: 5. 1500- och 1600-talens Visböcker. 5. K. Bibliotekets Visbok i 16:o. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
17: 4. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 4—5.

1902.

1: 23. Samlaren. 23. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 5. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 6.
19: 3. Thomas Thorilds bref. H. 3 Pris i bokh 1 kr. 50 öre.

1903.

1: 24. Samlaren. 24. Pris i bokh. 4 kr.
17: 6. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 7—8.
7: 6: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 6. K. Bibliotekets Visbok i 8:o. H. 1. Pris i bokh. 1 kr.

1904.

1: 25. Samlaren. 25. Pris i bokh. 5 kr. 50 öre.
17: 7. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 9. Härmed är 1:sta bandet färdigt. Pris i bokh. 15 kr. Lösa häften säljas ej.

1905.

1: 26. Samlaren. 26. Pris i bokh. 6 kr.
17: 8. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 10 (Bd 2: 1). Ej i bokh.

1906.

1: 27. Samlaren. 27. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 9. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 11 (Bd 2: 2). Ej i bokhandeln.
7: 6: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 6. K. Bibliotekets Visbok i 8:o. H. 2. Pris i bokh. 1 kr.
20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1907.

1: 28. Samlaren. 28. Pris i bokh. 6 kr.
17: 10. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 12 (Bd 2: 3). Ej i bokhandeln.
21: 1. Lejonkulans Dramer. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1908.

1: 29. Samlaren. 29. Pris i bokh. 4 kr. 50 öre.
17: 11. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 13 (Bd 2: 4). Ej i bokhandeln.
21: 2. Lejonkulans Dramer. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

Samlaren 3, 5 och 7 ff. äro utgifna hvardera i ett häfte. — Af Sällskapets öfriga skrifter äro 2, 3—6, 9, 12—16 och 20 afslutade.

För angelägenheter rörande tidskriften samt Sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till professor Henrik Schück, Uppsala.

Anmälan om inträde i sällskapet sker till Sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Uppsala i januari 1909.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

